ЛОДНЯК

3

БЕРЕЗЕНЬ 1931

КОРОТКИЙ ПАСПОРТ КНИГИ +

ВД

Шифр Я52 М75 Інв.№ ЖС 87161

~~Автор~~ Молодняк: літ.-мистец.

Назва та громад.-політ. ілюстрований журнал-місячник.

Місце, рік видання Х., 1931.

Кіл-ть стор. 144 с.

-\\- окр. листів

-\\- ілюстрацій 11 ил.

-\\- карт

-\\- схем

Том _____ частина _____ № ~~вип.~~ 3(51) Березень.

~~Конволют~~ С. 7-18, 109-114, 139-140 — вырвана.

Типогр. ошибка: перепутаны стр.

Примітка: после С. 80 следуют С. 85, 86, 87, 88, а потом С. 81, 82, 83, 84. После С. 84 — С. 93, 94, 95, 96, а потом — С. 89, 90 →

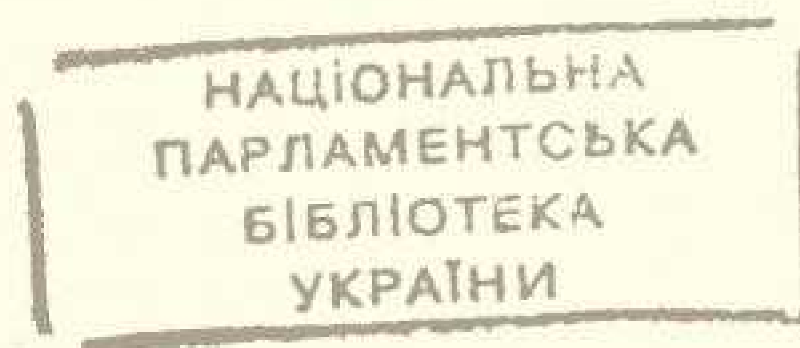
МОЛОДНЯК

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ
ТА ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ
ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ-МІСЯЧНИК

ОРГАН ЦК ЛКСМУ

ЗА РЕДАКЦІЄЮ

О. ВОРОБІНА, О. КАРПЕКА, О. КОРНІЙЧУКА, ДАВ. КОПИЦІ, Л. ПЕРВОМАЙСЬКОГО, К. ТУРГАНА, М. ЦИМБАЛА

БЕРЕЗЕНЬ 1931 ХАРКІВ

Бібліографічний опис цього видання вміщено в «Літопису Українського Друку» «Картковому репертуарі» та інших покажчиках Української Книжкової Палати

Укрголовліт 714 Зам. 668—6400.

ВРНГ УСРР Укрполіграфоб'єднання. Газетна фабрика ім. В. Блакитного

ПІДНЕСТИ ТВОРЧІСТЬ „МОЛОДНЯКА“ НА РІВЕНЬ ЗАВДАНЬ СОЦІЯЛІСТИЧНОГО БУДІВНИЦТВА

Поруч колосальних досягнень в індустріялізації країни та соціялістичному перебудуванні села, не менших успіхів дійшла компартія і на ділянці національно-культурного будівництва.

У всій своїй боротьбі за опанування українського національно-культурного процесу, за спрямування його на пролетарські рейки партія завжди пильну увагу приділяла молодим підростаючим поколінням.

«Оособливу увагу треба звернути на виховання нового покоління—українізацію нашої молоді.

Українізація молоді, а також робота комсомолу є основне наше завдання, здійснення якого дасть нам величезні наслідки» (С. Косіор).

З цього погляду досягнення комсомолу, по при всі інші показники, ще й ще раз найкрасномовніше потверджують той факт, що в шаленій клясовій боротьбі, яка точиться на ідеологічному фронті України, наша партія дістає величезні перемоги для остаточного побудування соціялізму в нашій країні.

В ліквідації неписьменности, в здійсненні загального початкового навчання, в політехнізації, в розв'язанні проблеми кадрів комсомол України посів видатне місце. Не менш видатний показник активної участи комсомолу в національно-культурному будівництві є бурхливе зростання української молодечої преси, що сягає на сьогодні вже до 1 мільйона разового тиражу (910 тисяч). Комсомольське книговидавництво «Молодий Більшовик» протягом шости місяців свого існування дало понад 7 мільйонів книжок. У творенні цієї преси беруть активну участь десятки й десятки тисяч юнкорів ти диткорів, початкуючого літературного молодняка.

Опортунізмом найгіршого ґатунку було б вважати все це за простий собі ділоцький «балянс». Досягнення ці є насамперед балянс вірної клясової партійної лінії, що її запроваджував комсомол у практиці своєї боротьби за українську пролетарську культуру. *Вся сила й глибокий зміст цих здобутків полягають у тому, що Ленінський комсомол, як і партія, в практиці своєї боротьби за перемогу соціялізму розглядав національне питання не ізольовано, не як питання саме для себе й саме в собі, а щільно поєднував його зо всіма процесами соціялістичного будівництва, вважаючи його — нацпитання — за частину, за знаряддя цього будівництва.*

Процеси клясової боротьби на одній з важливіших ділянок національно-культурного будівництва — саме на ділянці художньої літератури, так само завжди привертали пильну увагу всього комсомолу. Нині ми є свідками широчезного літературного руху пролетарсько-колгоспної молоді. Кращі сили цієї молоді, її аванґард—літературна організація «Молодняк», що діє під ідейним проводом комсомолу, завжди була й є одна з кращих організованих сил всього українського пролетарського літературного фронту, одна з бойових одиниць ВОАПП'у.

В боротьбі за насичення літературної творчости робітничою тематикою, за запровадження марксо-ленінської методології в літературознавство—проти контреволюційних і опортуністичних псевномарксистських теорій мистецтвознавства (єфремівщина, шумськизм, хвильовизм, переверзіянство); за підпорядкування всього літературного процесу ідеям соціялістичного будівництва, ідеям генеральної лінії партії, — за гегемонію пролетарської літератури, «Молодняк» завжди посідав в основному вірні позиції.

Нова ситуація в українській художній літературі, саме процес дальшої боротьби за гегемонію пролетарської літератури, за підпорядкування всього літературного процесу сьогоднішнім завданням соціялістичного будівни-

цтва, перешикування лав пролетарської літератури, призов робітників ударників до літератури, самоліквідація «Пролітфронту» й «Нової Генерації», визнання цими організаціями неправильности й помилковости своїх літературних ліній, критикованих в значній мірі «Молодняком», консолідація кращих, пролетарських сил цих організацій, у межах основної організації пролетарської літератури — ВУСПП'і, різка диференціяція в лавах попутників покладає на літературний комсомол величезної відповідальности завдання — усвідомити на ходу всі ці складні процеси, дати їм вірну марксоленінську оцінку — зуміти знайти основну ланку, щоб, вхопившись за неї. не відстати від руху, а навпаки — посісти в ньому одну з передніх позицій.

Становище «Молодняка» за останній час цілком слушно викликало в деяких ланках комсомолу тривогу: впорається чи не впорається «Молодняк» на даному етапі з своїми завданнями. Справді бо в ході свої роботи «Молодняк», попри всі свої досягнення, все ж значно відстав від культурного зростання пролетарської читачівської маси, зробив низку грубих літературно-політичних помилок правого й «лівого» характеру.

ЦК Комсомолу цілком вчасно й по-більшвицькому на це реагував. У цьому числі журналу ми друкуємо визначний політичний документ, що має важливе значення для всієї комсомольської маси, її молодечого літературного руху і для українського літературного процесу загалом — саме ухвалу ЦК ЛКСМУ на доповідь ЦБ «Молодняка». Важливість резолюції ЦК полягає передовсім у тому, що ЦК ЛКСМУ дає черговий політичний документ, який орієнтує всю комсомольську організацію в складних процесах нашої сьогоднішньої літературної дійсности, на основі якого й з яким має працювати далі літературний комсомол. Поза цим резолюція набирає ще й окремого самостійного значення для самої організації «Молдняк», скільки вона конкретно визначає всі досягнення цієї організації, її хиби, помилки й накреслює шляхи дальшої її роботи.

Схвалюючи всю боротьбу «Молодняка» за консолідацію пролетарських літературних сил ЦК комсомолу водночас рішуче одкинув усякі спроби на даному етапі ліквідувати під цим гаслом «Молодняк», як самостійну організацію, як основну організацію, що об'єднує пролетарсько-комсомольські літературні сили, —вважаючи це тепер за недоцільне».

Зрозуміло, з цього цілком логічно випливає й те, що «Молодняк» є, звичайно, організація не «возрастная», а ВОАПП'івська самостійна пролетарська літературна організація.

ЦБ «Молодняка», як і весь комсомол, як і вся організація «Молодняк», правильно зрозуміло резолюцію ЦК і своєю постановою, що ми її теж друкуємо в цьому числі, в основному правильно накреслило шляхи реалізації резолюції ЦК ЛКСМУ, виправивши припущені «Молодняком» і зокрема його керівництвом помилки, давши їм відповідну літературно-політичну кваліфікацію.

Резолюція ЦК ЛКСМУ має стати за ту основу, на якій організація комсомольських пролетарських письменників «Молодняк» має мобілізувати всі свої сили на дальше глибше практичне розроблення своїх завдань, дальше виправлення припущених помилок, на основі жорстокої більшовицької критики та самокритики має перебороти відставання, піднести творчість своїх членів на високий рівень ідей нашого часу, ідей генеральної лінії комуністичної партії,—діялектичного матеріялізму.

До п'ятирічного свого ювілею восени 1931 року, «Молодняк» має прийти могутньою масовою пролетарською літературною організацією, яка дійсно посідає одне з основних місць у процесі національно-культурного будівництва, в процесі завоювання гегемонії пролетарської літератури.

РЕЗОЛЮЦІЯ ЦК ЛКСМУ НА ДОПОВІДЬ ЦБ „МОЛОДНЯК“

КП(б)У, а за її проводом і комсомол, дійшли останніх років величезних успіхів у національно-культурному будівництві, в справі гегемонії пролетаріяту в процесі будівництва української культури формою, інтернаціонально-пролетарської змістом.

«З особливим задоволенням з'їзд відзначає великі успіхи, що їх дійшла партія за проводом ЦК у здійсненні національної політики і національно-культурному будівництві» (З резолюції XI-го з'їзду КП(б)У).

Величезних успіхів дійшла партія в боротьбі за гегемонію пролетаріяту в національно-культурному будівництві, у виховуванні українських пролетарських кадрів у дусі ленінської національної політики. Мільйони робітників і робітничої молоді є тепер головна рушійна сила в національно-культурному будівництві; пролетаріят сьогодні є вже головний творець українських культурних цінностей (преса, школа ВИШ, література).

> *«Особливо втішний факт, що свідчить про цілковиту перемогу партійної лінії в національному питанні, це бурхливе зростання українізації серед пролетаріяту і, головно серед його основних кадрів» (Резолюція XI з'їзду КП(б)У).*

Цих величезних успіхів пролетаріят за проводом партії домігся в наслідок упертого послідовного і непримиренного запровадження ленінської національної політики партії, у наслідок рішучої боротьби зі збоченням від неї—боротьби на два фронти, проти російського великодержавного шовінізму, що є головна небезпека та перепона у здійсненні ленінської національної політики та проти місцевого шовінізму.

Країна рад вступила в третій вирішальний рік п'ятирічки. СРСР вступив у період соціялізму. За проводом партії пролетаріят провадить рішучий соціялістичний наступ цілим фронтом. Партія здійснює величезне історичне завдання—ліквідацію куркульні, як кляси, на основі суцільної колективізації. За проводом партії країна рад з країни злиденної, в минулому, з країни аґрарно-промислової з відсталою технікою перетворюється на країну соціялістичної індустрії, країну соціялістичних велетнів заводів, фабрик, шахт, країну соціялістичного сільського господарства. Соціялістичне будівництво в нашій країні відбувається в умовах загостреної клясової боротьби. Клясовий ворог всіляко чинить опір справі соціялістичної реконструкції народнього господарства, справі побудови соціялізму. Через шкідництво, через поширення клясово-ворожої ідеолгії клясовий ворог намагається зірвати наше переможне соціялістичне будівництво. Особливо загострена клясова боротьба на ділянці ідеологічній, на ділянці національно-культурного бу-

дівництва. Клясовий ворог намагається зірвати будівництво української пролетарської культури, намагається одверто й замасковано пропаґувати свою ворожу пролетаріятові ідеологію, ідеологію кляс, що відмирають, ідеологію куркуля, ідеологію реставрації капіталізму, ідеологію, спрямовану на готування кадрів у поміч інтервентам проти Радянського Союзу.

На боротьбу за здійснення генеральної лінії партії, на боротьбу за п'ятирічку в чотири роки, за організацію соціялістичних форм праці, за створеня нової людини доби соціялістичної реконструкції, за інтернаціональне, клясово-пролетарське виховання трудящої людности, на цю боротьбу має бути скерована тепер творчість пролетарського письменника.

Художня література властивими їй засобами повинна організовувати трудящі маси навколо вузлових питань соцбудівництва, навколо вирішальних показників темпів і якости праці, створюючи героїку навколо ентузіястів праці, героя темпів, героя соціялістичного змагання.

> *«Найзнаменитіше в змаганні полягає в тім, що воно створює рішучий злом у поглядах людей на працю, бо вона перетворює працю з ганебного важкого тягара, за який її вважали раніше, на справу ЧЕСТИ, справу СЛАВИ, справу ДОБЛЕСТИ й ГЕРОЙСТВА» (Сталін).*

Художня література має організовувати маси на боротьбу проти ворожої пролетаріятові ідеології та її аґентури в партії і комсомолі—правого опортунізму, як головної перешкоди й небезпеки для соц. будівництва та проти «лівих» ідей і закрутів, проти примиренського ставлення до них, виховуючи в широких масах трудящих клясову пролетарську недріманність.

У боротьбі за створення пролетарської літератури, за виховання кадрів пролетарських письменників, першорядну ролю відограє марксівська критика. Завдання марксівської критики, користуючись з методи ідялектичного матеріялізму, викривати клясово-ворожу ідеологію, її аґентуру в літературі, організовувати маси на боротьбу з клясовим ворогом.

Марксівська критика, виходячи з завдань генеральної лінії партії, завдань соц. будівництва, має організовувати критичну думку широких мас пролетаріяту, колгоспників та бідняцько-середняцького селянства навколо боротьби за створення пролетарської літератури.

Рішуче борючись з ворожою пролетаріятові ідеологією, марксівська критика має допомагати тим письменникам, що виявили себе борцями за справу пролетаріяту, що довели свою відданість соц. будівництву, допомагаючи їм опанувати марксівсько-ленінську методологію, у виробленні пролетарського світогляду, допомагаючи їм стати до лав пролетарських літераторів, до лав борців за соціялізм, борців за перемогу пролетаріяту. Водночас марксівська критика має організовувати рішучу боротьбу проти тих, хто, маскуючись неіснуючою в природі «невтральністю», суттю є поплічники капіталізму, що намагаються використати літературу, щоб притягти свої «над клясові» погляди, суттю ж погляди ворожої нам кляси, погляди, що вносять дезорганізацію в лави борців за соціялізм, погляди, що є ідеологія скинутих в Радянському Союзі, у минулому панівних кляс.

РИШТОВАННЯ

(П'єса на 3 дії 8 картин)

ДІЄВІ ОСОБИ

Соловйов, Олександер Іванович — директор заводу, висуванець.

Останін, Аркадій Йосипович — головний інженер, колишній капітан-білогвардієць.

Гольдман, Давид Моісеєвич — молодий червоний інженер.

Гриненко — голова місцевкому будівельників.

Коляда Гаврило — робітник будівельник, ударник, робітники звуть просто «Гаврюхою».

Бравий — секретар партосередку.

Горобчик — робітник, робкор.

Насмітник — робітник; шкурник, рвач, горлохват і п'яниця.

Людмила Петровна — друкарниця.

Оксана — дружина Соловйова.

Софія Петровна — дружина Насмітника.

Клименко Антон Миколаєвич — зав. діловодством заводу.

ДІЯ ПЕРША

I. НА НОВІЙ БУДІВЛІ

В глибині кону велика нова будівля, будують новий завод. Різноманітні риштовання. Дошки, стовпи, цегла загромаджують сцену. На риштованні працюють робітники. Стукіт. Десь, по той бік будівлі, в повітрі, лунає свист. Поперек сцени робітники носять цеглу. Напружено працюють будівельники. Кожен виспівує, собі-своєї.

Перший *(обрубуючи цеглину).*

«Вишлі ми все із народа,
Деті сем'ї трудовой
Братській союз і свобода —
Вот наш девіз боевой». *(декілька разів)*

Другий *(надпилюючи коло риштовання дошку)*

«Вставай хто серцем кучерявий.
Нова республіко, гряди
Хлюпни нам, море, свіжі лави
О, земле, велетнів роди».

Третій *(ладнаючи цеглину).*

«Полю-бі-іл я тебя дорога-а-а»...

Перший. А вона тебе в шию вигнала... От здорово.

Третій. А ти звідки знаєш.

Перший. О. Невже вгадав? От здорово!

Третій. Де там!..

Четвертий. А що: гірше?

Третій. А звісно що гірше *(сміх).* Через поріг турнула, плюнула вслід і сказала, щоб на очі не показувався.

Перший. Здорово! Турнула, плюнула та ще й сказала... Здорово!

Третій. *(докінчує співати).*

«і всю ду-шууу тебе я отдал»

Четвертий. «Ми діти вільного народу.
Рожеві квіти запашні»...

Горобчик. Єжелі'што, то воно й пахне. а ось єжелі від тебе, як з бочки зловоніє пре. *(Загальний сміх)* Гаврюхо. Скажи хоч ти йому штоб. він, єжелі возможно припинив свої «запашні квіти». Дихати нема чим...

Коляда. *(що ввесь час працював не відриваючись).* Не годиться під час роботи відриватися за особистими справами. Працювати треба. Договір на соцзмагання склали. Роботу через два місяці повинні закінчити, а в нас, поглянь ще скільки роботи. А тим більше тобі. Робкор же ти, не годиться так...

Горобчик. Єжелі писати, то я напишу-у-у. Но єжелі зловоніє заразою розводиться то...

Перший. Остав дурнів корчити. Сказано не можна, значить роби. Писака знайшовся. Знаємо вас.

(Всі мовчки працюють).

Другий. *(обтісує шматок дошки).*

О! Хлюпни нам, море, свіжі лави
О, земле, велетнів роди-и-и..»

Насмітник. *(приносить на носилках з робітником цеглу).* І що ти тямиш у тій пісні. Та нічого. Аж ні-чо-гі-сень-ко.

Другий. Не заважай робити. Відчипись. Цеглу скоріше носи.

Насмітник. Брось тріпаться... Знаємо вас, лизуни. Язики скоро пооблазять від лизання начальства. Я—сам собі хазяїн. Схочу роблю, схочу ні. Ніхто не вкаже. *(Сідає коло стовпа й починає роззувати чобіт).* Я хазяїн завода, а не хтось там. *(Робітники працюють. Іде, розглядаючи будівлю, Гольдман).*

Гольдман. *(Помітивши сидячого Насмітника).* А чого це ви тов. Насмітнику сидите, не працюєте. Не годиться так. Роботи не скінчимо в термін, коли так будемо працювати. Не годиться, не годиться так. Всі роблять. а ви сидите.

Насмітник. А що мені до того... Цього року не закінчимо—другий рік буде. Не розірваться ж. По-вашому й відпочити не можна?

Коляда. Давид Моісеєвич. Це для його не перший і не останній раз.

Робітники:—Через таких і робота затримується.

— А звісно, що через таких...
— Зате він від ледарювання скоро «помре».
— А головне не перепрацюється здорово.
— Не то що здорово, а й зовсім не перепрацюється.

Гольдман. Не годиться так, не годиться. *(Чути гудок на перерву. Робітники збираються обідати).*

Насмітник *(Єхидно).* Чуєте? Гудок! Скажіть, гудок? Що ви тепер скажете. Га? Доки вони злізуть і обід пройшов, а я вже й готовий. *(Дістає з корзини їжу)* Раз, два, три... *(їсть).* Вже й обідаю.

Гольдман. Завод же так не закінчимо в термін, голова ти... *(помітив Гриненка за коном).* Товаришу Гриненку! *(Пішов до нього).*

Насмітник *(чвиркає вслід Гольдманові).* Жидовська морда... Ще й він мені вказувати будіть. Плювать я хтів на тебе. *(Плює ще раз).* Командувати буде він мені. Революцію творили не для того. Сам знаю.

Коляда. *(Обідаючи).* А що ж ти думаєш, що для того, щоб ти ледарював горлохватив. Ех, ти!.. А ще робітником зветься. І духу нема в тебе робітничого.

Робітники: — Ну вже ж і Гаврюха. Попаде правду в зуби й бреше!

— Здорово, здорово. Як там і був.
— Як у око вліпив. Ха-ха-ха.

— Чуєш, Насмітнику, яку тобі резолюцію приписано?

— Та що йому? Він, мов той пеньок.

— Надарма йому жінка й ґулю набила.

Насмітник. *(скипів від злости).* Ти бачив, кажи?! Не бачив, то не треба язиком по дурному тріпати. Сволочі... Їсти, нема чого, а ви—роби! З яким ти чортом робитимеш? Дві тараньки на тиждень дають та хліб такий, що й Рудько директорів не захоче їсти (показує шматок хліба). Ось на, подавиться можна.

Горобчик. Воно, єжелі, прісмотреться, то він і правду каже... Пітательних веществ малувато, а дотого ж і негарні. А тому, єжелі прісмотреться, і зловоніє получається... Дихати нема чим.

Робітники: — Брось філософію розводити.

— А ще робкор. *(показує на зад).* Ось що ти!..

— Ти-б написав до газети про зловоніє.

Перший. Напиши, Горобчику. Тільки не про це зловоніє, а про те, що на новій будівлі, на будівлі, що вся робітнича кляса й селянство з нетерплячкою чекають її закінчення є курники, горлохвати Насмітники та Горобчики завонялись і що треба дезинфекцію зробити, перетрусити трохи. Напиши, напиши, Горобчику.

Другий. А коли напишеш, то й мені даси підписати.

Коляда *(закінчивши їсти).* Ну годі вам сперечатись. В мене є важливе питання *(Насмітник все бурчить).*

Третій *(до Насмітника).* Ну! *(Той бурчить).* Ну!..

Насмітник. Чого нукаєш?.. Не кобила ж тобі!

Третій. Кобила не кобила, а мабуть щось гірше. Сказано—мовчи, значить слухай.

Коляда. Насмітник скаржиться, що їсти нема чого. Гаразд. Тепер жнива, колгоспи хліб косять...

Насмітник *(перебиває).* Ну й хай косять. На те ж він і хліб, щоб його косили. Не зимувати ж йому там.

Третій. Ну!..

Насмітник. Чого рознукався?.. Знаємо хто ти!

Перший. Та перестань. *(до Коляди).* Говори Гаврюхо. Будемо слухати.

Коляда. Наша зміна п'ятого відпочиває, а в колгоспі сусіднього села робочих рук не вистачає. Допомогти треба. Врожай скоріше зберемо,—сипатись не буде. Он що!

Робітники: — Та прямо в день відпочинку?

— Да... Оце так загвоздка!

— Це треба подумати!

— Та що там довго думати!

Перший. Ну що ж. Коли треба то треба. І нам же доведеться їсти. Я згоден. Поїду.

Другий. А коли так, то й я не вістану.

Горобчик. Єжелі што вроді собранія, то треба з головою місцевкому погодити...

Третій. Ти знову філософію розводиш. Хіба ж у місцевкомі не наші люди сидять? Чи їм непотрібне це? Єрунду ти, Горобчику, городиш! *(До Коляди)*. Молодця, Гаврюхо. Пиши і мене... *(Подумавши)*. А в тім... Стій. Я пропоную провести це протокольно. Будь за голову, Гаврюхо. Голосуй!

Робітники: — Голосуй.

— Голосуй.

— Голосуй, голосуй.

— Всі як один підемо.

Коляда. Коли ж так, то голосую. Хто «за»? *(Всі підводять руки, крім Насмітника й Горобчика)*. Хто «проти»? *(Підводить руку Насмітник)*.

Насмітник. К чорту. Роби тут голодний, а потім ще туди йди. К чорту пішли. Коли вам треба—ідіть!

Коляда *(голосує)*. А хто «утримався»? *(Підвідить руку Горобчик)*. Один.

Отже більшість за те, щоб допомогти.

Перший. Гаврюхо! Дозволь слово сказати.

Коляда. Говори, говори.

Перший. Я скажу коротко. Єсть таке правило, що більшості підкоряються ті, яких меншість. Насмітник і Горобчик повинні бути в колгоспі з нами.

Робітники.—Правильно! Правильно! Всі їдемо разом.

Насмітник. Не діждетесь. *(Одвертається)*. Треба?—їдьте!

Горобчик. Єжелі з місцевкомом погоджено, то я не проти... Я що...

Коляда. Слухайте мене. Не треба до колгоспу таких. Сами справимось. А ти, Горобчику, пиши до газети, що робітники без дозволу місцевкому вирішили поїхати на село. в колгосп. Пиши. пиши, Горобчику.

Горобчик. Я то напишу-у-у... Напишу-у-у...

(Ідуть Гольдман і Бравий)

Бравий. Здорово, товариші.

Голоси. Здоров, здоров товаришу Бравий!

Бравий. Ну, як справи? Посувається робота?

Перший. Як бачите. Посувається та ще й як посувається. Тільки трохи не теє... не...

Коляда. Ну, говори ж уже, чого зам'явся? *(Говорить сам)*. Риштовання в нас гаразд. Небезпечне. Завалиться колись. Краще треба.

Бравий *(до Гольдмана)*. В чому справа? Чому риштовання погане?

Гольдман. Я говорив Аркадію Йосиповичу. Він обіцяв дати дозвіл перебудувати. Вчора знову говорив, але він чогось промовчав.

Бравий. Безобразіє. *(Гудок на роботу)*.

Коляда. Ану, хлоп'ята, ворушись. Берись до роботи.

(Всі швидко стають до роботи. Насмітник куйовдиться).

Коляда. Давайте пройдемо до другого корпусу. *(Пішли)*.

Насмітник *(позіхає)*. А-а-а... Руки ломить... *(Як ведмідь підво-*

диться). Набридло робити. А робиш на кого? На бюрократів... На ледарів *(Бере й тягне по землі носилки. Пішов геть)*.

(Робітники працюють по своїх місцях і «гудуть»)

Перший—«Вишлі ми все із народа
деті сем'ї трудовой
Братский союз і свобода
Вот наш девіз боєвой..

Другий. —«Вставай хто серцем кучерявий.
Нова республіко, гряди!
Хлюпни нам, море, свіжі лави.
О, земле, велетнів роди!»

Третій. «Полюбіл я тебя, дорогая»...

(З-за будівлі виходить Останін, який мовчки роздивляється. На зустріч йому біжить Гриненко).

Останін *(здрігнувши від несподіванки)*. Я вас слухаю!

Гриненко. Чи ви бачили тут Бравого?

Горобчик. Єжелі Бравий, то пішов туда. *Показує рукою куди)*.

Останін *(про себе)*. Пішли туди... *(До Гриненка)*. Значить вони там, коли пішли...

Гриненко. Та тут така справа, така справа! *(Хоче бігти, але його затримує Горобчик)*.

Горобчик. Товаришу Гриненко. *(Підходить до Гриненка і говорить, щоб ніхто не чув)*. Я єжелі робкор, то і повинен писати про все, а тому і доносю вам...

Гриненко. Що, що! Що таке?

Горобчик. Єжелі я робкор, то і повинен писати...

Гриненко. *(Перебиваючи Горобчика)*. Ну, а хто ж тобі не дав Чудак ти, Горобчику. Пиши про все. Так пиши, щоб аж... *(Зам'явся)* Взагалі про все пиши. *(Хоче йти)*.

Горобчик. Єжелі без місцевкому, то не можна. А робітники всі на село, в колгоспа, п'ятого числа...

Гриненко. Та брось ти. *(Пішов)*.

Останін *(про себе)*. Вони пішли туди... Не може бути... *(швидко хоче йти, але його затримує Гольдман)*.

Гольдман. Аркадію Йосиповичу!

Останін *(оглянувся)*. А я хотів був іти до другого корпусу, сказали, що ви пішли туди. Здраствуйте!

Гольдман. Добрий день. *(Ручкаються)*.

Останін. Що ви хотіли?

Гольдман. Я хотів, Аркадію Йосиповичу, нащот риштовання поговорити.

Останін *(Яхидно)*. Як, риштовання?.. Добре, добре. Я дам розпорядження сьогодні ж. Гаразд, гаразд!

Гольдман. Цементу і цегли треба підвезти, обов'язково. На два дні лишилося запасу.

Останін. Гаразд, гаразд... Я сьогодні дам розпорядження. *(Дає руку).* Ну, бувайте! Бо мені немає часу стояти. Поспішаю. Бувайте!

(Пішов).

Гольдман. *(до робітників).* Ну, товариші! Завтра міняємо риштовання.

Перший. Тоді двинемо, і я понімаю.

Третій *(підвищивши голоса).*

І всю душу-у-у тебе я отдал...»

(Робітники працюють. Завіса тихо спадає).

II. ДИРЕКТОР СОЛОВЙОВ

Кабінет директора. Робітний стіл. Телефон. Троє дверей. В лівому кутку невеликий столик. 6—7 стільців. За столом, стиснувши голову руками, сидить Соловйов. Чути дзвінок телефону.

Соловйов *(бере рурку).* Я слухаю! Хто, хто? Трест! Хто це? Зав. канцелярією. Що ви хотіли? Що? що? Доповідь?.. В тресті? На п'ятнадцяте? Добре, добре. Приїду, приїду! *(Вішає рурку).* Замучать одні доповіді. *(Важко зідхає).* Коли буде можливість працювати, — не знаю! *(Кличе Клименка).* Товаришу Клименко!

Клименко *(заходить). Ви кликали,* Олександре Івановичу?

Соловйов. Так, кликав. Як у вас матеріял на доповідь парткому готовий? Діяграми закінчено?

Клименко. Так! Готові, Олександр Іванович. Діяграми вийшли вдалі. Тези тільки не надруковані. Людмила Петровна захворіла.

Соловйов. Захворіла?

Клименко. Так!

Соловйов. Ну, а як же без тез? По діяграмах хіба?

Клименко. Доведеться.

Соловйов. Ну, то гаразд! Мені аби цифрові дані були. Я корогко, по-робочому розкажу. Головне, аби вимірники були. Вимірники головне, Антоне Миколаєвичу. Он що!

Клименко. О! В діяграмах все єсть. Сам Аркадій Йосипович малював. Три дні сидів.

Соловйов. Гаразд! Приготуйте усе, а я тоді скажу коли принести.

Клименко. Добре! *(Повертається і хоче йти).*

Соловйов *(подумавши).* Зждіть!..

Клименко. Що таке?

Соловйов. Мабуть, принесіть мені матеріяли, бо їх же треба хоч трохи проглянути.

Клименко. Зараз принесу. *(Пішов).*

Соловйов *(ламає руки, потягається).* Ну, малописьменний директоре. Сьогодні кріпись духом. Сьогодні партія спитає, як ти виконав її довір'я. Спитає, як виправдав себе і партію, яка послала тебе на таку відповідальну роботу. Кріпись, кріпись, Соловйов. *(Знову ламає руки в задумі).* А все таки важкувато нашому братові, важкувато. Важкувато керу-

вати таким велетнем. *(Бадьориться)*. Ну, та нічого. Партія послала, партія і допоможе. Сьогодні в паркомі я все як слід. по-робочому розкажу. *(Входить Клименко)*.

Клименко *(вносить матеріяли)*. Можете переглянути!

Соловйов. Добре. *(Бере і починає переглядати)*. Не падай духом, Соловйов. Все як слід іде. *(Дзвонить телефон)*. Я слухаю! Хто, хто? А. Давид Моісеєвич! Здоров, ну як там справи? Що, що?.. Цементу й цегли немає? Не може бути. Добре, добре. Давид Моісеєвич. Ти сьогодні пошли чоловіка, щоб він привіз вагонів десяток з «Дальної». Так, так! Гаразд. Всього кращого. *(Вішає рурку)*. В чому річ? Не розумію!.. *(Іде до дверей і кличе)*. Аркадій Йосиповичу. Зайдіть на хвилину до мене. *(Сідає за стіл)*.

Останін *(входить)*. Я вас слухаю, Олександр Іванович!

Соловйов. Сідайте! Як у вас справа з матеріялами? Цементу й цегли досить?

Останін. Ну, звичайно... Я вам про це доповідав, Олександр Іванович, коли не помиляюсь, вчора...

Соловйов. Мені тількищо Давид Моісеєвич по телефону передав, що матеріялу не вистачає.

Останін. Да... Ну я ж говорив з Давидом Моісеєвичом. Він про це жадного слова не казав... Да... Між іншим, дорогою він мені нагадав про це, але не в такій формі... Він говорив, що з одного місця треба перевезти до другого. Але ж це не говорить за те, що в нас немає цементу... Ну... Крім того, він цього питання здорово не висував. Я тому й не приділив значення. Ну і взагалі... Взагалі я думаю, щоб цією справою керував хтонебудь один, а не...

Соловйов. На вашу думку, хто?

Останін *(яхидно)*. Ну, Олександр Іванович. Ваша директорська постанова важливіша за мою... Ви директор, ви за все відповідаєте.

Соловйов. Давид Моісеєвич, як на вашу думку?

Останін. Моя думка...

Соловйов. На мій погляд, він упорається з цією роботою.

Останін. М-да-а-а... Я не проти Давида Моісеєвича... Але ж... Він не має достатньої практики будівельної роботи. Ну і Може чули. Олександр Іванович?..

Соловйов. Що таке?

Останін. Ну знаєте, Олександр Іванович. Я просто скажу: національність Давида Моісеєвича... ну... підірвала його авторитетність серед робітників, як спеціяліста...

Соловйов. Те це ж смішно, Аркадію Івановичу. *(Дзвонить телефон. Соловйов бере рурку і не припиняючи розмови слухає)*. При чому тут його національне походження? *(Відповідає в рурку)*. А, ні, ні! Це я тут про своє. Хто такий? Гольдман! Що ви хотіли? Що?.. *(Механічно підводиться. Останін і собі встає й нервово ходить по кімнаті)*. Ну, ну! Відмовляються лізти робітники?.. Що ви, Давиде Моісеєвичу! Всі ж наші

пляни зірвуться. *(Останін задоволено ламає руки)*. Гаразд! Ви там налагоджуйте все, а я цю ж хвилину іду сам. *(Вішає рурку)*. Нікуди не годиться, Аркадію Йосиповичу. Риштовання коло головного корпусу небезпечне. Робітники відмовляються лізти працювати. Безобразне становище. *(Витирає хусткою чоло)*. Треба самому виїхати на будівлю.

Останін. Ну да... Що ж це таке?.. Я давав розпорядження інженерам перебудувати все риштовання... А особливо коло головного корпусу, маючи на увазі, що від нього залежить все наше будівництво. Хто винен... не знаю...

Соловйов. Виходить, не виконують ваших розпоряджень!

Останін. Як бачите...

Соловйов. А кому дано розпорядження?

Останін. Здається... *(зам'явся)*.

Соловйов. Ну кажіть же!

Останін. Олександр Іванович. Мені ніяково говорити про... нашого молодого спеціяліста, але ж...

Соловйов. В чому річ. Давид Моісеєвич не виконав розпорядження?

Останін. На жаль—так... *(Нервово тягне цигарку)*.

Соловйов. Мгу-у-у... Так, так...

(За коном чути плач. В кабінет вривається заплакана Софія і падає перед столом Соловйова, благаючи його. Останін незадоволено відійшов).

Софія *(крізь плач)*. Батечку, рідненький. Не давайте йому... Благаю вас, не давайте... Діточки голодні сидять... Не давайте...

Соловйов *(здивовано)*. В чім справа? Що трапилось?

Софія. П'яниця мій... Напився сьогодні... а там получка... Проп'є всі, всі проп'є... *(Плаче)*. Ах, діточки ж мої маленькі... Бідненькі мої...

Останін *(хвилюється)*. Е-е-е... Олександр Іванович. Я зайду трохи згодом. Підпишіть ось це. *(Соловйов, не дивлячись, підписує)*.

Соловйов. Добре, ідіть! *(Останін виходить)*. Так говоріть же, щоб я вас міг зрозуміти, громадянко. Що вам від мене потрібно? Може ви потрапили не туди, де вам треба?

Софія. До вас голубчику, до вас.

Соловйов. Говоріть, що вам потрібно?

Софія *(пояснює і голос її рветься)*. П'яниця мій... чоловік мій.. Все пропиває. Діточки голодні сидять, батечку мій... А їх четверко — всі, як одно, маленькі. Їсточки просять... Оце сьогодні Настуша, найменша дівчинка, ранком встала та: «мамусю, я їсточки хочу»... Сльози очі заливають, як подивишся, а він окаянник, як пішов ще звечора, то й до цього часу нема... П'є та й п'є. Останні жили вимотує, окаянник. Не давайте, йому зарплати, доки він не проспиться... Не давайте, прошу вас...

Соловйов *(зрозумівши)*. Ах, он що ви хочете. Сьогодні получка, так щоб затримати зарплату вашого чоловіка, доки він не проспиться?

Софія *(підводиться)*. Так, голубчику! Так, рідненький!

Соловйов. Не можу я цього робити.

Софія. Благаю вас!..

Соловйов *(подумавши)*. Так, так... Діти малі, голодні... Що ж робити... Мгу... *(Рішуче)*. Гаразд! Я дам розпорядження, щоб затримали.

Софія. Дякую, рідненький, дякую... *(Витирає хвартухом очі)*.

Соловйов. Можете бути спокійні. *(Дзвонить телефоном)*. Алльо. Дайте 1-41. Да, да. Тов. Калюжний? До вас прийде за одержанням зарплати робітник Насмітник, то ви затримайте. Всю, всю! Крім того всім, хто до вас буде з'являтися п'яний—зарплати не видавайте. Так, так! *(До Софії)*. Йдіть додому.

Софія *(рада)*. Батечку, рідненький... Я не знаю чим і віддячити

Соловйов. Ну, що ви. Не треба мені вашої подяки. Обов'язок кожного громадянина,—допомогти витягти з багна пияцтва. Найвища подяка буде всієї суспільности вам, а не мені за те, що ви виховаєте здорове покоління,—ваших дітей.

Софія. Дякую, голубе, дякую... *(Виходить)*.

Соловйов *(сідає за стіл)*. І коли вже оці ідіотські звички найдуть свій кінець... *(У кімнату вбігає Петрусь)*.

Петрусь. Папа, папа. А в мене цукерка є.

Соловйов *(бере Петруся на руки)*. Ах, ти ж мій піонерчик.

Петрусь. Папа! Тобі дати цукерку? Дати?

Соловйов *(голубить)*. Піонерчик мій гарненький. А де ж ти цукерку дістав? Хто тобі купив цукерку? А яка гарна. Ну, так скажи ж, хто,

Петрусь. Дядя приносив, один дядя, а мама і мені дала. Багато приніс. *(Показує руками—скільки)*.

Соловйов. Дядько, кажеш?.. *(Механічно опускає Петруся на землю)*. Дядько приносив?..

Петрусь *(не зрозумівши в чім справа, дивиться)*.

Соловйов *(стиснувши руками голову)*. Так, так, так...

Петрусь *(крізь сльози)*. Папа. Ти чого плачиш? На цукерку... На... *(Дає)*.

Соловйов *(підвів голову)*. Ху-у-у... *(До Петруся)*. Нічого, Петрусю, нічого синашу. Я ще не плачу, та й чи варто плакати. Єрунда, Петрусю, єрунда. *(Бере на руки Петруся)*. Ну, майбутній директоре. Як справи? Чого ти так помалу ростеш, Петрусю? Від темпів відстаєш...

Петрусь. На й тобі, папа, цукерку.

Соловйов. Ха-ха-ха. Цукерку. Тобі цукерку. Рости синашу скоріше. Рости, та інженером будеш. Країна потребує нових, з молодим ентузіязмом, наших спеціялістів. А ти ж син робітника.

(В цей час прожогом вбігає Гриненко і помітивши, що Соловйов возиться з сином, зніяковів).

Петрусь. Папа, папа. А ким я буду, коли виросту?

Соловйов. Інженером будеш, Петрусю. *(Трусить його)*. Держись майбутній інженер. Ну, а тепер біжи, Петрусю, мерщій додому, бо мені треба працювати. Ох, Петрусю, коли б ти знав скільки роботи. Рости скоріше та заміниш свого батька, а то в його голова не та, щоб все вмістити.

Ну біжи, біжи. *(Помітивши Гриненка)*. А. Здоров тов. Гриненко. Що ж ти зайшов і мовчиш. Соромишся кого, чи може загордився вже? *(Подає руку)*.

Гриненко *(ледве подає руку)*. Здоров...

Соловйов. Та що з тобою? Хіба що трапилося? Ну, кажи ж чого мовчиш?

Гриненко *(підвів голову)*. Заміщанився ти, Сашко, як бачу. З синами возишся, а на завод, в гущу робітників мало показуєшся. Он що!

Соловйов *(ошелешений несподіванкою)*. Та... та... ти... Що ти? Гриненко... Ти жартуєш, чи насправжки кажеш?..

Гриненко. Правду кажу. З міщанством зв'язуєшся.

Петрусь *(смикає за пояс Гриненка)*. Папа, папа. А я дяді поясок порву. *(До Гриненка)*. Порвати, дядю? *(Гриненко відштовхнув Петруся)*.

Соловйов *(заспокоївшись, рішуче)*. Чудак ти, Гриненко *(йде до столу)*. Міщанство в дітях знайшов. Ех, ви. Горе-марксисти. А ще себе марксистом називаєш, ленінцем. Діти—Гриненку—це наша майбутність Дітей треба доглядати, виховувати. Країні потрібні молоді, енерґійні, здорові борці за соціялізм, озброєні технічними знаннями, майстри майбутнього, а ти міщанство пришиваєш. Не розумієш ти, що таке міщанство. Не розумієш, кажу. Що ж ти думаєш, ми цілий вік будемо жити? А звичайно, що ні. А коли придивитися гарненько, то ми з тобою відстали від темпів. Що ж ти думаєш, коли я керую велетнем—заводом, а ти на йому профспілкову роботу провадиш—то ми з тобою на своєму місці. Ми відповідаємо тому зросту промисловости? Ні. І ще раз ні. Ми з тобою кустарі одиночки, Гриненку. Нас партія послала сюди не тому, що ми з тобою університети позакінчували, а тому, що я і ти боролись разом за цей завод проти капіталіста. Ми пережили голод і холод, борючись за цей завод, а тому ми не схибнимо з вірного шляху, нам це потом і кров'ю дісталось. Он чому. А от щоб нас з тобою замінити, треба молоде покоління виховувати. На наші місця треба таких людей, щоб не лише не схибнули з вірного шляху, а щоб і керувати краще за нас вміли. А такі люди, Гриненку, і є молоде наше покоління. А щоб воно було здорове тілом і духом — треба його доглядати, виховувати в нашому дусі. Давай візьмемо мене. Мене поставила партія керувати отаким велетнем, як наш завод. А що ти думаєш, я все в ньому тямлю? Не все. Я проходжу по заводу, щоб дати пораду, керівництво, а в самого волосся на голові дибки стає і голова крутиться. А чому? А тому, що я в вибої з 12 років у вугіллі лише виховувався і більше нічого не бачив. А керую тому, що маю трохи практики та здровий духом. Мене і тебе загартувала боротьба, знущання капіталістів, а нове покоління цього не бачило. Треба нам, старшим за них пробудити клясову чуйність. А ти це називаєш міщанством. В одному ти правий. Мало живу я на виробництві безпосередньо. Бюрократична канцілярщина, доповіді, засідання заїздили мене. А знання наші... З нашими знаннями лише дохлих гусей пасти.

Гриненко. Воно то і так, але ж... *(Достає з портфеля книгу)*.

Годі про це. Ти краще скажи мені, як з оцією штукенцією розібратися. Читав, розбирав, знову перечитував, а таки не розберуся. Не добирає моя довбешка трохи.

Соловйов *(злегка сміється)*. Ось бач! Ти кажеш, що давай про друге. Та це теж саме, Гриненку. Чому ти не розбираєшся?

Гриненко. А злидень його зна. Не добирає. *(Показує на голову)*. Ось ця...

Соловйов. Та тому, що ти можеш лише прізвище своє написати та й то якимись каракулями. *(Входить секретар осередку Бравий)*.

Бравий. А я його там шукаю. Здорові були. *(Ручкаються)*.

Петрусь *(біжить до Бравого, кинувши гратися)*. Дядю, дядю! А в мене цукерки єсть!

Бравий *(підносить на руках Петруся догори)*. Ах, ти ж піонерчик такий моторний. Де ж ти цукерок дістав?

Соловйов. Кинь його, а то й тобі Гриненко припише міщанство, так як мені.

Гриненко. Ну, годі вже... Помилився раз... Не допікати ж...

Соловйов. Не ображайся, Гриненку. Я жартуючи.

Бравий. Єрунда! Не в цьому міщанство. *(Крутить Петруся навколо себе)*. Ах ти ж піонерчик такий. *(Залишає)*. Да. Знаєш Соловйов чого я прийшов?

Соловйов. Скажеш.

Бравий *(розгортає газету)*. В сьогоднішній газеті повідомляється, що на одному із заводів України викрито шкідників.

Соловйов. Ну і що ж?

Бравий. Треба перевірити на нашому заводі. Як на твій погляд— Останін? Коли б він не з тих... А ти на його здорово покладаєшся. Треба бути обережнішим.

Гриненко. Єрунда. Щоб Аркадій Йосипович та... Єрунда. Не повірю я цьому. *(Махнув рукою)*.

Соловйов. Я не помічав цього і взагалі я думаю, що він працює чесно. Гольдман щось не виконує розпряджень.

Гриненко. Теж єрунда. Щоб Давид Мойсеєвич, наш червоний інженер та не виконував розпоряджень. Та ніколи я цьому не повірю. Буза і більше нічого. *(Дзвінок телефону)*.

Бравий. Я не кажу, що вони шкідники, але треба бути обережними на всякий випадок.

Соловйов *(бере рурку і слухає)*. Я слухаю. Розпочинайте. Я цю ж хвилину. Іду, іду. *(Забирає матеріяли і збирається йти)*. Я іду з докладом на бюро паркому. Пішли. *(До Петруся)*. А ти іди з дядею Бравим додому. Пішли. *(всі ідуть до дверей)*.

Гриненко *(пригадавши)*. Зажди. А книгу ж як? *(Іде до стола за нею)*.

Соловйов. Нехай другим разом. Часу нема. *(Пішли, але Соловйов*

знову зупинився). Стійте! Мені треба ще дещо сказати Аркадію Йосиповичу.

Бравий. Ну то залишайся, а ми пішли. *(Вийшли).*

Соловйов *(гукає).* Аркадію Йосиповичу!

Останін *(входить).* Я вас слухаю.

Соловйов. Я зараз дуже занятий і виїхати на будівлю не можу, а тому ви терміново виїжджайте і все налагодьте як слід. Риштовання, обов'язково, переробіть. Крім того, з'ясуйте остаточно справу з будівельним матеріялом.

Останін. Гаразд. Зараз же іду... А як же справа з тим питанням?

Соловйов. Яким?

Останін. Хто повинен розпоряджатися доставою будівельного матеріялу?

Соловйов. Ах, да. *(В кімнату вривається п'яний Насмітник).*

Насмітник. Що-оо?.. Забюрократився!..

Соловйов. Прошу поводитися трохи інашке.

Насмітник *(б'є по столу кулаком).* Сволочі! І ти, Сашко, сволоч!.. Чому грошей не дають? Шлюхи послухав. Хто заробляв? Я! А получати ні! П'яний кажеш! А кому яке діло, що я п'ю? П'ю і буду пити. Схочу п'ю, схочу не п'ю і ніхто мені не заборонить. Скажи, щоб зараз віддали гроші. *(Кричить).* Сашко, сволоч. Оддай мої гроші!..

Соловйов. Ніяких грошей п'яним я не даю. Можете на мене скаргу подавати. *(До Останіна).* Аркадію Йосиповичу. Я пішов. Розпоряджайтеся тут сами заготівлею матеріялів. *(Хоче іти).*

Насмітник. Сашко. Накажи віддати гроші! Мої гроші!.. я заробляв...

Соловйов. З п'яним говорити я не буду, тому, що в мене нема часу, можете йти собі. Коли проспитеся трохи і я повернуся, можна буде й поговорити. *(Швидко пішов).*

Насмітник. Ах, ти... гадюко!.. Пам'ятатимеш ти мене. *(Хоче йти).*

Останін. Стійте. *(Бере телефон).* Дайте 1-41. Да, да. 1-41. Каложний. Видайте зарплату робітнику Насмітнику. Да, да. Всю повністю. *(Вішає рурку і до Насмітника).* Ідіть до касира і одержіть свою зарплату. Пам'ятайте, що вам видав головний інженер, Аркадій Йосипович Останін.

Насмітник *(дає руку Останіну).* Спасибі вам. А Сашко сволоч. Сволоч першої категорії... *(Виходить).*

Останін *(з огидою витирає руку хусткою).* Мужва, ще преться з руками. *(Радо).* Ну, здається, все йде як слід. *(Ходить наспівуючи. Входить розфарбована Людмила Петровна).* А! Моя дорогая Людочко. Прийшли. А мені сказано, що ви захворіли.

Людмила. Я так спішила, так спішила, Аркадію Йсиповичу, що ви просто уявити собі не можете.

Останін. О, я уявляю, уявляю дорога Людмило Петровна. Уявляю...

Людмила. А те, що ви кажете захворіла, то я... *(Говорить тихо, ози-*

рається)... Здорова. Ха-ха-ха... Я ходила в одне місце з дуже важливими справами, а мама передала, що я захворіла.

Останін. О, моя умниця!

Людмила. А вгадайте куди?

Останін. По одеколон?

Людмила. Ні.

Останін. В театр за квитками.

Людмила *(задоволено сміється)*. А ви все ж знаєте мій жіночий смак. *(Тулиться до Останіна, щоб той поцілував)*. Ах, яка прекрасна оперета сьогодні... Ах... *(Останін цілує)*.

Останін. Ходімо. моя дорога, до моєї кімнати, так краще і ніхто не може нам заважати.

Людмила. Я з великою охотою... Ах... *(Пішли)*.

Клименко *(дивиться у двері)*. Оце так хвора! Видно залозувала...

Завіса.

ДІЯ ДРУГА

III. НЕПЕВНА ВІЗИТА ОСТАНІНА

Вечір. В кватирі Соловйова. Чисто прибрана кімната. На столі телефон. Ліворуч канапа. Горить електрична лямпочка. В кімнаті Оксана в Петрусем.

Оксана *(виряжає Петруся до відпочивальні)*. Іди, синочку, іди Петрусику, спати. Вже на дворі темно—всі діти такі, як ти, вже давно сплять. Іди мій гарненький. Завтра встанеш, я тобі цукерку дам. А гарні цукерки, правда? Іди ж, іди, мій маленький хлопчик... Мій любий синочку. *(Цілує Петруся)*.

Петрусь *(протирає кулачком очі)*. А папа де? Чого його так довго нема.

Оксана. О, мій синочку, гарненький. Папочка твій пізно повернеться. Він занятий дуже. Ходімо, моє голуб'ятко, ходімо...

Петрусь. Я не піду без папи... Я буду папу виглядати.

Оксана *(про себе)*. Ох, гріх мені та й годі з такою дитиною. *(До Петруся)*. Іди-бо Петрику. Що ж це ти вже й мами своєї не хочеш слухати...

Петрусь *(крізь плач)*. Як мені й спати, не хочеться. Дай мені краще книжку, я буду на ляльки дивиться.

Оксана. Немає Петрику. Папа всі здав до книгозбірні. Як прийде папа, то я скажу, щоб він тобі нових приніс. Гарненьких...

Петрусь. А то що таке? То ж книжки?.. *(Веде Оксану до книжок)*. Оце що таке?

Оксана *(скоро перекидає книжки)*. Нема, синочку. Це всі здорові й без ляльок. Це папи твого.

Петрусь *(помітивши в книжці ляльки)*. А то ж куди ховаєш? Моя книжка. Дай, а то скажу папі, що ти не даєш.

Оксана *(бере Петруся на руки)*. Де ти там побачив? Ходім краще спати синочку. *(Несе у відпочивальню)*. Ходім, мій маленький.

Петрусь *(плаче)*. Хай прийде папа... Я скажу-у-у...

Оксана. Не плач, мій гарненький. Завтра цукерок дам. *(Понесла)*.

Деякий час на сцені порожньо, а потім тихо, озираючись, задкуючи виходить з відпочивальні Оксана.

Оксана. Так... Заснув... Він заснув... *(Біжить до столу, думає, хоче дзвонити, але не наважиться. Переступається)*. Ах. Не може бути. Він не спить. *(Біжить до дверей і тихо роздивляється)*. Спи, моє гарненьке, спи. *(Біжить до телефону. Думає. Рішуче бере рурку)*. Центральна. Дайте 27-14. Так, так... Аркадій Йосипович. Прекрасно. Олександер повернеться не раніше 12. Хлопця з великим трудом приспала. Сиджу сама. Чекаю на вашу візиту. Через п'ятнадцять хвилин постарайтеся бути в мене. Так, так. Жду, жду!.. *(Протираючи очі, з'являється Петрусь)*.

Петрусь. А чого ж ти пішла від мене? Чого га?

Оксана *(здригнула від несподіванки)*. Я зараз іду, синочку. Іду, мій любий Петрусю.

Петрусь. Я не хочу сам. Ходім і ти спати.

Оксана. Іду, іду, гаренький мій. *(Бере на руки)*. Воно спатки хоче, маленьке. *(Цілує)*. Ходім, ходім спатоньки, мій гарненький синочку. *(Несе в відпочивальню. Через деякий час повертається)*.

Оксана *(тихо причиняє двері)*. Тепер, здається спить... *Біжить до дзеркала і починає чепуриться)*. Ах, які противні оці малі діти. Не встигнеш і причепуриться за ними так, як подобає справжній жінці. О, а який він прекрасний. Справжній сучасний мужчина. *(Пудриться)*. Ха-ха-ха... Дружина директора улаштовує візити простому позапартійному інженеру. Ха-ха-ха... Смішно просто. Ну і що з того, що він директор? Яка мені, жінці, від того користь. Смішно. Він собі по трестах, парткомах, ячейках пропадає день і ніч, а ти сиди і нудьгуй сама, як неприкаяна. *(Дзвонить телефон. Оксана стрепенулась, подумала і через деякий час бере рурку)*. Я слухаю... Хто просить? *(Нервово)*. Я не розумію тебе, Олександр... Дитина спить, всі сплять і йому обов'язково треба тарабанити у телефон. Злізай з ліжка напівсонний починай з ним розмову... Нуда спить. Я теж тільки заснула перший сон... і от тобі... *(Яхидно)*. А скоро ти думаєш їхати додому? Що, що... До Харкова, їдеш? Ну, ти ж хоч на одну хвилину забіжиш додому. Ах, не можна... Ну, давай кінчати. а то Петрусь прокинеться. Да-а-а... В папашу вдався... Бувай. *(Вішає рурку)*. Ах, прекрасно, прекрасно. Тепер в моєму повному розпорядженні вся ніч. Як схочу, так і використаю. О, яка чудова сьогоднішня ніч! Коли б тільки Петрусь не прокинувся. *(Відчиняє тихо двері і дивиться)*. Спить... А! Мабуть Аркадій Йосипович прийшов. Іду, іду... *(Чепуриться коло дзеркала і біжить відчиняти)*. Будь ласка, заходьте, заходьте, Аркадію Йосиповичу, заходьте. *(Входить Останін)*.

Останін *(цілує руку Оксані)*. Здрастуйте, Оксано Потапівно.

Здрастуйте. *(Обструшує одяг)*. Яка противна погода на дворі. Ввесь одяг виваляв.

Оксана. Давайте вашого картуза.

Останін. Не турбуйтеся, Оксано Потапівно.

Оксана. А я хочу за вами повхажувати і тому прошу вашого картуза. У вас і плащ увесь мокрий. Скидайте його.

Останін. Та що ви, що ви Оксано Потапівно! Ви виявляєте до мене таку любезність, що я не знаю чим вам і віддячити.

Оксана *(розвішує плащ)*. Нічого, нічого, Аркадію Йосиповичу. Всьому буде своє місце. А головне...

Останін. Що!

Оксана. Сідайте і почувайте себе, як удома.

Останін. Ну, а як же Олександр Іванович?

Оксана. А Олександр Іванович... *(Закінчила розвішувати плащ, сідає коло Останіна)*. Прямо з засідання терміново виїжджає до Харкова...

Останін. В такому разі ми сьогодні ґарантовані від всяких непорозумінь, Оксано Потапівно...

Оксана. Ще більше. Хе-хе-хе...

Останін. О, як це прекрасно.

Оксана. Сьогодні ви повинні мене розважати.

Останін. Я дуже радий, Оксано Потапівно. Я завжди готовий до ваших послуг. *(Цілує руку)*.

Оксана *(тулиться до Останіна)*. Ах, Аркадію Йосиповичу... *(Тане)*. Коли б ви тільки знали. Я молода, моє серце повне ніжної, ніжної ласки. Мої груди переповнені свіжого і прекрасного кохання до здорового мужчини. До мужчини життєрадісного, веселого, справжнього мужчини *(зневірливо)*. Але ж?...

Останін. Пробачте, Оксано Потапівно, але ж я вас не розумію!

Оксана. Ах, Аркадію Йосиповичу. Зрозумійте... Я дружина директора і коли іду по вулиці, то всі жінки мені завидують. Кожна дивиться на мене, як на жінку, яка повна радощів і щастя. Мені здається, що про мене думають, як про ту жінку, яка всим, всим, що не єсть на світі, задоволена.

Останін. Інакше й думати не можна, Оксано Потапівно. Дружина директора-комуніста...

Оксана. Хе-хе-хе... Ну що з того, що я дружина директора-комуніста?

Останін. Дружина директора-комуніста... Та це ж честь яка. Гордість.

Оксана *(незадоволено)*. Ах, киньте ви ту честь. Ну, яка мені від того користь, Аркадію Йосиповичу... Я жінка, жива людина. Мені потрібно ласки, ніжности, кохання. Кохання, яке б наповнювало мою душу. Я жінка, Аркадію Йосиповичу. А він... Він день і ніч в роз'їздах, на засіданнях, в заводі. Я від його не почула жадного привітного слова з того часу, як він став директром. Тільки чую, що все гонить: «нема чого дома ро-

бити, то пішла б на завод попрацювала». Подумаєш, ніжність яка. Жінка директора та в завод працювати.

Останін. О, Оксано Потапівно. Я вам цілком співчуваю.

Оксана *(тане коло Останіна).* Ах, яка я щаслива, коли вас бачу. Мені здається, що я жити справжнім життям починаю лише тоді, коли ви сидите біля мене.

Останін *(пригортає Оксану).* О, моя люба. Моя ніжність. *(Цілує).*

Оксана. О, яке прекрасне життя. *(Горнеться до Останіна).*

(З другої кімнати з кішкою в руках входить Петрусь).

Петрусь. Мама. Чого «Дуня» мурчить і не дає спати?

Оксана *(миттю схопилась).* Ах!.. Пробачте, Аркадію Йосиповичу.

Останін *(про себе).* А чорт візьми. Знову хлопця принесло.

Оксана *(біжить до Петруся).* Чого ти Петрусю встав?..

Петрусь. Як «Дуня» мурчить і мурчить...

Оксана *(про себе).* І де візьметься скажена кішка. *(До Петруся).* Пусти її вреднющу. Кинь та ходім спати...

Петрусь *(кинув кішку).* Мамо. Це той дядя, що тобі цукерок приносив. Той? *(Рветься до Останіна).* Дядя. Ти приніс цукерок? Приніс?

Останін *(знервовано).* Так... так... Приніс... *(Шукає по кешенях).*

Оксана *(біжить по цукерки).* Я зараз дам, Петрусю, цукерка. Я дам гарненький мій... *(Дає цукерка).* На мій славний хлопчику, на.

Петрусь *(бере цукерки).* А папи й досі нема?

Останін *(сам).* М-гу... Пішла. Вона затримається там, доки його приспить. *(Біжить до дверей і слідкує за Оксаною).* Так! Вона з ним возиться. Не треба гаяти часу... *(Озирнувшись навколо, дістає з кешені пакета).* Хе-хе-хе... Виясниться справа і тоді... *(відчиняє шухляду і кладе пакета).* Скажуть: милости просимо, шановний Аркадію Йосиповичу, займіть директорське місце... О, це ж геніяльна ідея. *(З відпочивальні повертається Оксана).* Прямо таки геніяльно. *(Останін підходить до книг і починає переглядати їх).*

Оксана *(помітивши Останіна біля книжок).* А-а-а... Ви що ж це Аркадію Йосиповичу, в політику кинулись? Революційні книжки надумали читати...

Останін *(здригнув).* Да... Так, просто... Між іншим переглянув.... А у вас прекрасна бібліотека, Оксано Потапівно.

Оксана. Вам подобається?

Останін. Дуже. Особливо дитячий відділ. Ви напевно педагог, Оксано Потапівно.

Оксана. Ха-ха-ха... І найменшого поняття не маю про педагогіку, Аркадію Йосиповичу. А я кажу чого це Аркадій Йосипович засміявся? А воно... Ха-ха-ха...

Останін *(насторожено).* М-да... Я розглядав цікаву дитячу книжку...

Оксана. Дозвольте вас запитати: що ви найбільше любите читати?

Останін. Що я читаю?

Оксана. Так.

Останін *(сідає в кресло, біля його сідає Оксана)*. Ну... Як вам сказати. Читав навіть всіх російських клясиків. Люблю Толстого і Достоєвського. Раніше захоплювався Олександром Сергійовичем Пушкіним. Читав Мопасана і Віктора Гюго. А взагалі я більше всього поважаю російських клясиків.

Оксана. А сучасних українських письменників?

Останін. Як вам сказати... Не читаю.

Оксана. О, у вас точнісінько мій смак.

Останін. Як? Ви теж не читаєте?

Оксана. Страшенно не люблю. Не можу терпіти, коли якийсь там письменник українською мовою пише про кохання, ніжність і ласки. Кохання... Воно прекрасно тільки російською мовою. Ах, кохання. Ах, ніжні, ніжні, ласки, які ви прекрасні. Які ви прекрасні... *(Горнеться до Останіна, щоб той поцілував, але той зробивши своє діло, дивиться на все байдуже)*.

Останін *(встає)*. Пробачте. Оксано Потапівно. Мені вже треба йти...

Оксана *(здивовано і незадоволено)*. Як. Зовсім?

Останін. Так. Ще раз вибачаюсь, але ж не можу.

Оксана. Чому?

Останін. На завтра обов'язково треба закінчити креслення.

Оксана *(ще більше незадоволено)*. Ах, як жаль!..

Останін. Співчуваю, але ж ніяк не можу...

Оксана *(тулиться до Останіна)*. Ах, як жаль, Аркадію Йосиповичу... Як жаль... Яка я нещасна, яка я бідна, самотня жінка.

Останін *(випростовується від Оксани)*. Вибачте... *(Одягається)*.

Оксана *(сердито про себе)*. А ще мужчина. Не може зрозуміти навіть самої простісенької істини... Мужчина...

Останін *(сухо прощається)*. Спокійної ночі, Оксано Потапівно.

Оксана *(незадоволено)*. Бувайте...

Останін. Гадаю, що ми ще зустрінемося. *(пішов)*.

Оксана *(сама)*. «Зустрінемося»... Ха-ха-ха... Для чого? Щоб знов піти. Щоб знов сказати: «спокійної ночі»... Не треба, не треба... *(Падає на канапу й гірстерично плаче)*. Ах, нещасна я... бідна... самотня... жінка. *(з портфелем під рукою, входить Соловйов, він мовчки дивиться на Оксану, яка не перестає плакати)*.

Соловйов. Оксано...

Оксана *(стрепенулась)*. Ах!.. *(Намагається сховати всі сліди присутности Останіна та плачу)*.

Соловйов. *(кладе на стіл портфель)*. Чому світло горить?

Оксана *(ніяково)*. Та... Петрусь вставав, то я й... засвітила. А ти ж дзвонив, що їдеш до Харкова.

Соловйов. Дощ пішов,—грязюка. Машина не йде по болоті, а до станції далеко. *(Дивиться по кімнаті)*. А двері чому не заперті?

Оксана *(боїться глянути в вічі)*. Та кажу ж, що Петруся водила...

Соловйов. А одягнена чому?

Оксана. Та... Ти ж сам завжди кричиш, щоб роздягнена не ходила на двір. Щоб не простудилась.

Соловйов. То ж зимою, а тепер літо.

Оксана. Щож—на дворі... Сиро...

Соловйов *(сідає за стіл)*. Так... Сиро. А плакала чого?

Оксана *(здригнула, а потім гордо)*. Та чого ти пристав, як слідчий? Можна й без допитів. *(Іронічно)*. Шлялась по вулицях, а ти й не знаєш. *(Крізь плач)*. Цілу ніч нудьгуєш сама, а він прийде та ще й воду почне виливати... *(Плаче)*.

Соловйов. Сама, кажеш, цілу ніч нудьгуєш?

Оксана *(крізь плач)*. А то мабуть скажеш—ні...

Соловйов. Кинь дурочкою прикидаться. А тільки що з хати хто вийшов? Хто, питаю тебе? Чи це може мені здалося, скажеш?.. Так? Ну чого ж мовчиш, говори.

Оксана. Не смієш так! Я людина одружена і не дозволю собі цього.

Соловйов. «Одружена, не дозволю». Та що ж ти хочеш, щоб я своїм очам не вірив?

Оксана. Сліпі вони в тебе. Не бачуть.

Соловйов *(схоплюється)*. Не правда. *(підходить до Оксани)*. Не правда, кажу. Кажи, хто приходив сьогодні до тебе? Кажи, питаю тебе.

Оксана *(ласкавіше)*. Ну, що я тобі скажу?

Соловйов. Як то що? Кажи: хто був у тебе сьогодні?

Оксана. Нікого в мене не було і немає про що мені говорити.

Соловйов *(скажено)*. Ах... ти! *(Кидається на Оксану і хоче вдарити, але в один момент вупиняється, вдавлює люто собі голову, падає на стіл)*. Що я роблю... Ні, ні. Не треба... Так не годиться... Більшовику та битися. Ні, ні... *(На крик входить Петрусь)*.

Петрусь *(біжить до Соловйова)*. Чого ти кричав, папа? *(Дивиться на Оксану)*. А мама чого плаче? Чого ти плачеш, мамо? Чого?

Соловйов *(цілує Петруся)*. І тебе мій синочку, мій піонерчику, збудили. Прости своєму папі, прости, йому дурневі.

Петрусь. А де ти був, папа? До нас дядя приходив, а тебе й не було. Той, що мамі цукерок приносив.

Оксана *(здригає)*. Ах.. *(Про себе)*. Пропала я... *(Плаче)*.

Соловйов. *(сідає)* Так... Дядя... Так, так...

Оксана. Не нудьгувати ж мені завжди самій. Ти тільки те й знаєш, що їздиш та на засіданнях торчиш... А я жива... Я жінка...

Соловйов. Так, так... жива, жінка... Так, так... Я розумію... Ти можеш бути вільною. Так, так... Можеш бути вільною...

Оксана. *(кидається до Соловйова)*. Як?.. Як вільною!..

Соловйов. Да, да... Ти вільна... Ти більше мені не дружина. Да, да... Так, так...

Оксана. *(пада перед Соловйовим навколюшки)*. Олександре! Що ти робиш? А син же як... Сина пожалій, Олександре!.. *(Плаче)*.

Соловйов. Сина я зумію виховати без тебе. *(До Петруся)*. Як Петрусю. Правду кажу?

Петрусь. *(протира кулачком очі)*. Пхе-пхе-пхе...

Оксана. *(благає)* Сина пожалій, Олександре!..

Соловйов. *(кидає пальто і шляпку Оксані)*. Щасливої дороги. Можеш звільнити кімнату. Я втомився і мені треба відпочити.

Оксана. *(підводиться, накида на плечі пальто, бере в руки шляпку і, нахиливши голову, мовчки виходить)*.

Соловйов. *(зажурено, мовчки, стоїть біля столу. Петрусь тихо хлипає. Бадьоро закидає голову)* Ну, Петрусю. Нам вже пора спати. Пора спати, а то взавтра треба рано вставати. Завод треба кінчати. Пішли Петрусю. *(Бере на руки й цілує)*. Пішли, мій гарненький, мій славний піонерчик. *(Іде в другу кімнату)*.

Завіса.

IV РИШТОВАННЯ РУШИЛОСЬ.

Праворуч видно кут нової будівлі. На будівлю ведуть східці. Коли відкрилася завіса, чути, як десь у повітрі пролунав свист. Свист закінчився і його заступили вигуки з-за кону:

— Аля-ля-ляла... Чого рота роззявив.
— Гляди гава влетить.
— Знаю. Краще за себе потурбуйся.
— Ха-ха-ха—... Та він уже Орині під кохту поліз.
— А ти вже й догледівся?
— Та вона його сама принаждує.
— Не бреши-и-и... Сам лізе!
— А ти в шию його гони.
— Андрію, Андрі-ю-ю!
— Чого гарланиш, чую!
— Давай цемент швидше!
— Встигнеш!
— Не рідному батькові, не за готові гроші!
— Та давай окаянна твоя сила, скоріше.
— Та його вже нічого й давати!
— Як то—нічого?
— А тому, що вийшов увесь!
— То давай хоч цеглу!
— А з цегли самі половинки залишились.
— То давай, що єсть!
— Несу-у-у!..

(Коном скоро проносять на носилках цеглу два робітники. За ними другі два, теж на носилках, несуть цемент).

Другі два:—Скоріше ступай, а то ми від них відстали.

— Нагонимо. *(швидко пішли по східцях на будівлю. Слідом за робітниками несуть цеглу Насмітник і 3 робітники).*

Насмітник *(звертається до товариша).* Чуєш, Іване?

Третій. Чого тобі?

Насмітник. Сідай, трохи відпочинемо.

(Пускає на землю носилки. Третій держить).

Третій. Кинь ти дурнів бити. Бери скоріше та понесемо, бо глянь наскільки наша артіль відстала від Колядиної.

Насмітник. Сідай, трохи відпочинемо. Чого спішити. Встигнемо ще. До гудка ще далеко.

Третій. Завод треба в строк закінчити. Умову склали.

Насмітник. Та що та умова. Ми складали. То ми її і скасувати можемо...

Третій. *(плює).* Тобі не робітником бути, а горобцям дулі давати. *(Тягне носилки за один кінець. Слідом біжить Коляда).*

Коляда. *(гука).* Зажди, я допоможу. *(Бере за носилки).* А чого це ти сам тягнеш? *(Побачив Насмітника).* А-а... В тебе напарник є...

Третій. Візьми його краще собі. Я приплатюся, тільки візьми від гріха.

Коляда. А чого це ти, Насмітнику, валяєшся? Га? Чого не допомагаєш нести?

Насмітник. В животі щось різцем ріжить... Не можу...

Коляда. І здорове ріже?

Насмітник. Ой, як здорово...

Третій. *(про себе).* До смерти б тебе зарізало.

Коляда. Пішли скоріше. А то гляди, чим чорт не шутить, і в тебе заріже в животі... *(Понесли).*

Насмітник *(сам).* Ха-ха-ха... Дурні. Ха-ха-ха... І повірили. Чорта з два Насмітник робитиме, щоб аж у животі зарізало. Не на того натрапили... Ні, ні. Не на того, кажу. Ха-ха-ха... Повірили дурні *(ліворуч, в чистому одязі насвистуючи, виходить Горобчик. Насмітник, помітивши його, ховається на східці).* Принесло його.

Горобчик. *(помітивши Насмітника)* Єжелі што, то можна й не ховаться. Я, знаменитий робкор, Горобчик, єжелі што, то ніколи не дозволю пачкать свій авторитетний псевднім такими справами, як писати про свого товариша юности до газети про те, що він, єжелі возможно, сів закурить чи просто відпочити от трудов, з побажанням «спокійної ночі».

Насмітник. *(вилазить).* Так, каже? не дозволиш?

Горобчик. Конкретно!?.

Насмітник. І коли навіть заснути трохи?

Горобчик. Єжелі возможно...

Насмітник. Значить, можна?..

Горобчик. Без всякої дискусії!

Насмітник. Дай, брат, руку. *(Подає руку Горобчикові).*

Горобчик. *(протягає руку).* Єжелі руку, то можна.

Насмітник *(задоволено трясе)*. Хоч одна добра людина знайшлася. Хоч ти, як я бачу, не шкурник, не горлохват. А то усі скоро язики понадривають, та все гарланять: «За ударні темпи, за п'ятирічку в 4 роки»!.. А що мені, «робочому» клясу, від того? Калач з маком з п'яти пальців. Он що! Годі вже. Довдарялись, що скоро всі за штани з однією холошою об голу стіну будуть «вдаряться».

Горобчик. Ежелі што, то не так.

Насмітник.—*(здивовано)* Що-о-о?..

Горобчик. Не так, кажу.

Насмітник. Як же по-твоему.

Горобчик. Ударництво, соцзмагання—річ потрібна. Но ежелі воно проходить без порушення матеріяльних і інших інтересів робочої кляси. Порушувати—ні ні. Ежелі взять приміром мене. Я теж—ударник. О! ще який ударник. Але я свої ударні темпи пристосував, що мої інтереси не порушені. Ежелі взять тебе. Ти теж можеш бути ударником. Записався, склав умову і ударник. А в умові, ежелі возможно приміточку «Без порушень моїх інтересів». А інтерес який в тебе може бути? Ну, приміром, відпочити. Ти відпочиваєш собі, а коли що, то зараз до приміточки...

Насмітник. Пішли вони з своїм ударництвом... *(Збираються йти. Згори будівлі біжить Коляда)*.

Коляда. А що це ти, Горобчику, нарядився? *(Насмітник пішов)*.

Горобчик. Маю відпочинок. А тому, ежелі я робкор, то не можу дома відпочивати *(хоче йти)*.

Коляда. Стій! Нагадав ти мені про робкорство, а в мене до тебе справа єсть.

Горобчик. Ежелі што, то говори, послухаєм.

Коляда. Ти кажеш, що ти робкор...

Горобчик *(гордовито)*. Так. Я робкор.

Коляда. А чи ти знаєш, що на заводі кінчається будівельний матеріял і не сьогодні—завтра повинна припинитись робота?

Горобчик. Не вистачає. *(Дістає бльок-нота і починає писати)*. «Не вистачає будівельного матеріялу»...

Коляда. Та кинь ти ото писати. Пізно вже. Треба раніше, як робкору, придивлятися до всього. Добрий лікар більше звертає уваги на попередження хороби, аніж на саму хоробу. Придивляться до всього треба.

Горобчик *(біжить геть)*. Напишу-у-у. Я ще напишу-у-у!..

Коляда (іде). Напишеш. Та що з того? (Пішов).

Чути голоси: — Обережніше, обережніше лазь.

— Єрунда! Сказано можна—лізь.

— Розпорядження єсть таке.

— Не бреши. Сам чув, коли Аркадій Йосипович наказував Гольдману перебудувати.

— Чув дзвін та не з тії церкви.

— Товаришу Гриненку! Гриненку!

— Говори, що треба, слухаю.

— Чому цегли не вистачає? Цементу?

— А манах його зна. Біжу, довідаюся.

— А ну-ну. Розкопай, у чому там собака зарита.

— Розкопаю... *(швидко біжить від будівлі поперек кону). На зустрічному Гольдман).*

Гриненко. На мисливця і звір іде. Кого треба, того й натрапив. Здорово був. Я до тебе, Гольдман.

Гольдман. Кажи.

Гриненко. Я нащот матеряλу

Гольдман. Якого?

Гриненко. Та будівельного.

Гольдман. Ах, ти он про що. А я подумав до газети. І сам не розберуся. Згідно з замовленням ваґони повинні прийти ще позавчора, а от уже третій день нема. Я оце бігав до Олександра Івановича—і той дивується. Звелів Аркадію Йосиповичу, терміново, телеграфувати до тресту, а сам, скоро сюди прийде.

Гриненко. А що б то воно могло бути?

Гольдман. А чорт його знає. Скоріше всього на залізниці щось не гаразд. Знаєш, який там бюрократизм?

Гриненко. А не шкідництво тут?

Гольдман. І те може бути.

Гриненко. Ну, гаразд. Катай до цього корпусу та давай там порядок. Духу піддай. Кажи, що скоро все владимо. Катай. *(Гольдман іде на будівлю, Гриненко, ліворуч, але, помітивши Соловйова, зупиняється).* Завжди Давид Моісеєвич. *(Гольдман зупиняється).* Здається, Соловйов іде, то вкупі потолкуємо.

Гольдман. Я зараз повернувся. Нагляну тільки. *(Пішов).*

Гриненко. Скоріше тільки. *(Починa закурювати).*

Соловйов. *(іде стурбовано, швидкою ходою).* Що це ти Гриненко курити ходиш сюди? *(Ручкається).*

Гриненко. На тебе чекав. З Давидом Моісеєвичем говорили тут. З тобою ще треба. Про матеріяли.

Соловйов. Ми вже з Давидом Моісеєвичем говорили. Що за чортовина! Я сам, своїми власними руками підписував замовлення, а матеріялу нема. Абсолютний зрив програми будівництва. Треба буде негайно передати справу в РСІ і ДПУ. Ніхто, як не трестівські бюрократи затримують. *(Біжить з будівлі Гольдман).*

Гольдман. А робота кипить. Тільки давай матеріялу. Артіль Коляди краще за всіх працює. Як з води четвертий поверх лізе.

Соловйов. Ударництво—це вам не іграшка, а напружена, організована, енерґійна праця.

Гриненко. О, не кажи, брат.

Гольдман. Коли б не було затримки в доставці матеріялу, за 3 місяці—до терміну б скінчили завод. Обов'язково. *(Хоче йти).* Ну, ви тут говоріть самі, а я збігаю на той корпус. Я швидко повернусь. *(Біжить ліворуч).*

Гриненко. Китай!

Соловйов. А ми мабуть ходім та пройдемо по будівлі. Пішли. *(Хочуть іти, але в цей час на будівлі чути гуркіт і тріск, чути доноситься тягучим голосом стогін. Соловйов і Гриненко здригнули).* Що трапилось?

Гриненко. Біжімо скрійше! *(Швидко зникають).*

(За коном ґвалт і обурення. Через деякий час мовчки, мов в гробовій тиші, вносять мертвого робітника; кладуть на землю. Всі механічно скидають шапки і нахиляють голови).

Соловйов *(підвів голову)* Та як же це?..

Гриненко *(придушено)* Як бачиш...

Соловйов. Я ж давав розпорядження перебудувати.

Насмітник. І я своїми вухами чув, як Аркадій Йосипович давав наказа Гольдману, щоб той перебудував.

Соловйов *(кричить).* Не смієш так. Давид Моісеєвич чесна людина. Я не дозволю цього.

Насмітник. А хто по-твоєму. Га?

Соловйов. *(Мовчки, ніяково опускає голову).*

Робітники. *(обурено ,люто).*

— Ніхто інший як він!

— Йому дано розпорядження!

— Та киньте ви. Може він сном і духом не знає...

— Як то не знає? Знає!

— Давай його сюди!

— Як гадюку своїми руками розтрощу.

— Та він ось сам іде *(Входить Гольдман. Всі, як розлютовані звірі, насуваються на Гольдмана).*

Соловйов. *(Кричить)* Стійте! Не смійте цього! Не по-робочому!

Гольдман. Що трапилось? Чого кинули робо... *(Помітив мертвого робітника—здивовано).* А що ж це?

Насмітник. Твоя робота!

Гольдман *(здригнув).* Як?!

Соловйов. Кажіть скоріше: ви одержували від Аркадія Йосиповича розпорядження про те, що треба перебудувати риштовання на головному корпусі?

Гольдман *(упевнено і твердо).* Так.

Робітники *(ще лютіше).* Так ти винен?

— Ти загубив чоловіка. *(Маса пересунулась до Гольдмана).*

Гриненко *(зупиняє масу).* Заждіть! *(До Гольдмана).* Помилились ми, прошибли, оцінюючи вас, Гольдман. Прошибли!

Гольдман *(нервово і ображено)* Олександр Іванович... Товариші...

Робітники.—Не товариш ти більш робітнику.

— Ворог наш. Ворог будівництву!

Гольдман (*знервовано дістає з сумки папірець. Руки його трусяться).*

При чому ж я, Олександр Іванович... Аркадій Йосипович наказав перебудувати—я було вже й ліс почав готувати, а другого дня одержую розпорядження за вашим підписом... *(Маса передвигнулась)*.

Соловйов. За моїм... *(скоро читає, а потім механічно упустив папірець і повісив голову)*. Так... Мій підпис. *(Всі насторожились)*.

Гриненко *(піднімає і читає папірець)*. Пропоную негайно припинити перебудову риштовання, так як перебудова такого затримає закінчення заводу в термін. Соловйов *(Опустив руки)*. Так!..

Робітники. *(Аж поприсідали)*. Так он що! *(Картина)*.

Завіса.

V. «ВАС, СОЛОВЙОВ, ЗААРЕШТОВАНО»

Дві кімнати. Праворуч від глядачів—директорова, ліворуч—загальна канцелярія. В глибині кону двері з вивіскою: «Головний інженер». Директорська кімната порожня. В канцелярії—Клименко і Людмила Петровна друкують папірець до тресту.

Клименко *(диктує)* «... але на нашу телеграфну вимогу ви до цього часу не дали відповіді, по причині, для нас невідомій. Отже, категорично вимагаємо сповістити нас, чому затримано будівельний матеріял по замовленню № 325-18. Відповідь чекаємо негайно». А тепер ставте підписи: «Директор заводу—Соловйов. Головний інженер—*Остапін*, Зав. Канц.—*Клименко*»... Все! *(Встає)*.

Людмила Петровна *(витягає надруковане)*. Антоне Миколаєвичу. А тепер дозвольте мені хвилин на двадцять залишити роботу. Мені треба сходити в одній особистій, важливій справі. Я гадаю, що ви не будете нічого мати проти. Я скоро повернуся.

Клименко. Не можу, Людмило Петровна. Багато матеріялу треба сьогодні передрукувати. А до того ж... *(Дивиться на годинник...* Через півтори години перерва на обід—тоді ви зробите. що вам потрібно. *(Іде в кабінет головного інженера)*.

Людмила Петровна. *(Сама. Сконфужено. Сердито)*. Канцеляришка нещасний. Не може він на півгодини відпустити. Ах, нещасний, нещасний *(Починає пудритися. Повертається Клименко, Людмила кидає пудритись)*. Не міг і хвилини лишньої посидіти.

Клименко *(дає купу паперу)*. Оце треба терміново видрукувати в трьох примірниках. Беріть і розпочинайте, а я збігаю на пошту. Коли Олександер Іванович повернеться, скажіть—я скоро буду. *(Пішов)*.

Людмила Петровна *(сама)*. «Терміново треба видрукувати»... Ха-ха-ха. *(Починає пудритися)*. Коли мені було потрібно терміново, то не можна, а я щоб завжди терміново друкувала. Свинство з вашого боку. *(Іронично)*. Шановний Антоне Миколаєвичу, завідуючий канцелярією. Свин-

ство. Ха-ха-ха. *(Гукає до Останіна).* Аркадію Йосиповичу. «Товаришу» Останін. Вас можна на хвилинку? *(Кінчає пудриться. Входить Останін).*

Останін. Я вам потрібний, Людмило Петровно?

Людм. Петровна. О, так, «товаришу» Останін. *(Одразу міняє тон, пильно провела навколо очима і підбігла до Останіна).* Слухай Аркадію. Мені треба негайно виїхати до тресту. Я довідалась, що там є «наші» люди. Треба негайно утворити зв'язок.

Останін *(закриває Людмилі рукою рота).* Стій. Що ти робиш? В один момент хтось підслуха і ми пропали.

Людм. Петровна. Не тур-буйся. На всі кімнати лише нас двоє. Не треба гаяти часу, а скоріше налагодити зв'язок.

Останін. Нема нікого.

Люд. Петровна. Так.

Останін *(мов би струсив з себе все, сідає).* Гаразд!

Людмила Петровна. Тільки що я надрукувала відношення до гресту про матеріял...

Останін. Я теж, чорт возьми, підписав.

Людм. Петровна. Нічого. Треба виїхати до тресту, налагодити зв'язок і влаштували так справу, щоб усі вагони прибули замість цегли і цементу з мелетою крейдою, яка зараз заводу не потрібна. Доки прибудуть сюди, роздивляться, а потім назад відрядять—пройде час. Робота стане зовсім. Витрати колосальні. Треба тільки не гаяти часу і сьогодні ж швидким поїздом виїхати до Харкова.

Останін. А хто ж виїде?

Людмила Петровна. Я!

Останін. Роботу кинеш. Підозріло буде...

Людмила Петровна. Треба зробити так, щоб не було підозрілим Я негайно захворію і виїду до місцевої лікарні—ь лікарню не піду, а прямо в трест.

Останін. Прекрасно!

Людмила Петровна. Тільки так, щоб про це знав сам Соловйов і Клименко. *(За коном чути голос: «Не я тобі казав». «Та кинь ти, слухати не хочеться»)* Хтось іде!

Останін *(схоплюється).* Здається голос Соловйова.

Людмила Петровна. *(Розтріпує волосся і вдає дуже хвору).* Ах!.. Ох!.. Не можу!.. В лікарню... *(Входять Бравий і Гриненко):* Ох... В лікарню мене... *(Останін возиться біля Людмили Петровни).*

Бравий. Що з нею?

Останін. Захворіла... В лікарню треба.

Бравий. Ви везіть Людмилу Петровну до лікарні.

Людмила Петровна. *(зовсім помирає)* Ах... О-о-ох... О-о-о...

Останін. Обов'язково треба.

Гриненко *(до Останіна).* Соловйов прийшов?

Останін. Здається нема...

Гриненко. *(до Бравого).* Ходім до його кімнати та підождемо.

Останін. Олександер Іванович, мабуть, не скоро повернеться.

Гриненко: Нічого. Ми пождемо. *(Пішли)*.

Людмила Петровна. *(починає наводити туалет. Останін допомагає)*.

Гриненко *(сідає в крісло)*. Да-а-а... Тепер пашла писать губерня.

Бравий. Нічого. Не треба тільки в паніку кидатися. Більшовиками треба до кінця бути.

Гриненко. Я й не збирався?

Бравий. Треба скоріше вияснювати. По-мойому тут щось непевне.

Гриненко. В парком передав?

Бравий. Да. Добре, що ти нагадав. Ще дорогою збирався, а прийшли сюди й заговорився.

Гриненко. Обов'язково треба. *(Бере журнал і починає розгортати)*. О, наш завод! Який велетень? *(Читає собі)*.

Бравий. Всеспілкового значення. Не аби як. *(Говорить в рурку)*. Дайте партком. Так. Я буду ждать. Давайте, давайте. Будь ласка, коли можна,—скоріше. *(Не відриваючись від рурки—жде. Гриненко мовчки читає журнал)*.

Людмила Петровна. *(закінчивши пудритись)*. Як довго приходиться приводити в належний вид, коли все розтріпане.

Останін. Нічого, нічого. Зате генеральна репетиція пройшла чудово. Треба такого тону додержувати й надалі, аж доки не закінчимо нашого пляну.

Людмила Петровна. Пішли до твоєї кімнати, там безпечніше.

Останін. Я теж так думаю. *(Пішли)*.

Гриненко. От пише здорово! *(Читає)*... «завод повинен забезпечити на 50% всі колгоспи України». Здорово!

Бравий. І забезпечимо. *(Говорить в рурку)*. Райпарком, т. Максименко. Я—Бравий. Здраствуйте. Тут така справа, т. Максименку. На будівлі. в головному корпусі, риштовання обломилося. Вбито одного робітника... Так... Зовсім не так... Винним оказується Соловйов... Да. Да... Але я цьому не вірю. Треба розкопати справу. Так, так... Гаразд, Бувайте. *(Вішає рурку)*. Максименко теж моєї думки.

Гриненко. Киньте говорити про це. Я й слухати не хочу. Ну, скажи, чим ти докажеш, що це не Соловйов винен. Чим,—питаю?

Бравий. Всим тим, що його має, як заслугу Соловйов. А таких заслуг перед пролетаріятом і партією по-твойому у Соловйова мало?

Гриненко. Єрунда. Таких заслуг у нас у кожного, хоч одбавляй. Самі факти, факти за себе кажуть. *(Перелічує на пальцях)*. З синами панькається, міщанством обріс, на завод, в гущу, робітників, мало показується, іде против директив партосередку, профспілки і волі робітників, відношення написав про заборону риштовання перебудувати. О, це матеріяльчик. А з дружиною розвівся чого? Ти думаєш це випадково? Га?

Бравий *(нервово стукає кулаком об стіл)*. Я тобі не дозволю дурниці плести.

Гриненко. Он як?

Бравий. Так. Не дозволю!

Гриненко. Проти самокритики значить!

Бравий. Не розумієш ти самокритики.

Гриненко. Як що ти хочеш, щоб я сказав—скажу. Ти і сам не розумієш.

Бравий. По-твоєму самокритика і тоді, коли на активного, чесного відданого революції, будівництву і партії члена партії різні нісенітниці плетуть. Так? Не самокритика це. По-твойому, коли чесного партійця, якісь негідники підводять під манастир, дискредитують, щипають з усіх кінців—треба й собі їм допомагати. Й собі товкмачити в грязюку ногами. Нечесно це. Не по-партійному. Треба розібратись спершу, знайти коріння злочину, а тоді вже й бити. Партія не шкодує за такими членами, що роблять не на її користь. Але й шкодує за кожним її членом, що чесно, по-більшовицькому будують соціялізм, ідуть в передніх шерегах пролетаріяту і трудового селянства. Кожний окремий член—маленька частина, а з цих часточок складається ціла, велика й могутня партія пролетаріяту.

Гриненко. Виходить, що треба похвалити винного.

Бравий. Не похвалити, а знайти винного.

Гриненко. Значить те, що написано, може бути й не написано. Так.

Бравий. Те, що Соловйов підписав—факт і ніхто його за це не виправдає, але це ще не говорить, що Соловйов злочинець. За те, що він не доглядівся, промахнувся—партія і робітнича кляса не пожаліє його.

Гриненко. Добре промахнувся... Життя в людини його промах відібрав.

Бравий. Факт. Помилка. Але ж не злочинство. А щодо дружини, я тобі раджу ніде більше про це не говорити. Чуєш? Не раджу. Соловйов зробив по комуністичному — відрядивши дружину-міщанку, він повністю звільнився від міщанського багна. А ти єрунду городиш. Була колись і вона людиною, а тепер...

Гриненко. Не єруда, а факт. Не годиться так. Ти замазуєш дійсність. Не по-більшовицькому це. Ти на других кажеш, що не розуміють самокритики і директив партії, а сам ломаного гроша не вартий.

Бравий. Неправда... Я докажу, що я був правий. Докажу... *(Нервово відходить до стіни і починає розглядати діяграми. Гринченко мовчки розглядає журнал. В цей час повертається Клименко).*

Клименко *(помітивши, що нема Людмили)*. Невже пішла сама без дозволу? *(Підходить до машинки)*. Друкувати й не розпочинала. Що за свавільство. Може, Аркадій Йосипович покликав? *(Іде і стукотись у двері)*.

Останін *(відчиняє двері й виходить. Через відчинені двері чути охання Людмили)*. Що за свинство Антоне Михайловичу?

Клименко. Що таке. Я, здається, без дозвілу не заходив...

Останін. У вас Людмила Петровна прохала відпуску.

Клименко. Так.

Останін. Чому ж ви її не відпустили?

Клименко. Аркадій Йосиповичу, роботи багато.

Останін. А знаєте, що вона може передати справу на Вас до суду? *(Чути ще більше охання).*

Клименко. Як—до суду? Чому до суду?

Останін. А тому, що вона була хвора і просилась до лікарні, а ви її не пустили. Зайдіть до кімнати й подивіться на неї. Прошу *(Останін і Клименко заходять, зачинивши двері).*

Гриненко. Може його ще довго не буде.

Бравий. Нічого. Скоро прийде. Вже більше ждали.

Гриненко. Ти залишайся тут, а я збігаю в крамницю курива візьму,—нема чого курити.

Бравий. Скоріше тільки!

Гриненко. Я скоро! *(Пішов).*

Бравий *(Сам)* Так... Підпис Соловйова... Навже правда? Невже Гриненко правду каже, що Соловйов винний. *(Пригадує).* Червоногвардієць... командир червоний... Втік з-під розстрілу від білих... Бандитизм... Будівництво... Партробота... *(Закидає бадьоро голову).* Ні. Не може цього бути. Не може бути! Соловйов—кремінь. Ні, ні... Не повірю я цьому. Ні! *(Одразу насторожується)* А може... може він хотів, як краще. *(Дістає з кешені розпорядження і читає)* «Пропоную негайно припинити перебудову риштовання, так як така затримає закінчення в термін завод»... *(Мов би збираючи думки).* Затримує закінчення заводу... Він. Ах... *(Сторониться).* Він знав... Знав, що риштовання небезпечне. Він не напише цього. Не напише. Гриненко не правий. Не вірю я цьому. Не вірю!.. *(Здавивши руками голову, сідає за стіл).*

Клименко *(виходить з Останіним).* Ну, Аркадій Йосиповичу, Людмила Петровна не говорила мені про це.

Останін. Ах, який ви, Антоне Миколаєвичу, чудний. Де ви знайдете таку жінку, щоб говорила, кому й не слід про свої жіночі хвороби. Та це ж абсурд.

Клименко. То ви відряджайте її до лікарні скоріше.

Останін. А Олександр Іванович же як?

Клименко. Як він повернеться, я йому передам.

Останін. Я її зараз же до лікарні відрядю. *(Пішов).*

Клименко *(сам).* Гріх та й годі з тими жінками. То в неї коло серця запекло, то під груди підперло. А в цієї чого доброго, щоб ще гіршого не трапилось. Одне слово—жінка... *(Сідає за стіл і риється в паперах).*

Бравий *(звільнивши голову).* Так... Соловйов—кремінь. Я не повірю цьому. Ціною життя не повірю. *(Встає і починає ходити по кімнаті).* Соловйов був більшовиком—він ним і залишився. Так. Це правда!

З кімнати виходить Останін і Людмила. Останін веде Людмилу під руки. Знадвору, назустріч їм, входить Соловйов—він зупинився, пильно пронизуючи наскрізь Останіна і Людмилу, провів очима.

Останін *(до Соловйова).* Захворіла Людмила Петровна... В лікарню проведу. *(Йдуть до дверей і виходять).*

Соловйов. *(Мовчки, пронизав очима вслід і собі пішов до свого кабінету, але його затримав Клименко).*

Клименко. Олександр Іванович. Підписати треба. Відношення до тресту.

Соловйов *(кричить).* Підписати!.. Знов підписати! О, ні! Годі, годі. кажу. *(Іде до свого кабінету, але помітивши там Бравого, опустивши голову. закам'янів на порозі).*

Клименко *(здивовано).* Що трапилось? Не розумію... *(Здвигнувши плечима починає писати).*

Бравий *(оглянувся).* Ах, так... Чого ж мовчки стоїш? Дух більшовицький потеряв, чи що? В паніку вдався?

Соловйов *(бадьоро закинув голову).* Не смієш так, У Соловйова вистачить енергії не падати духом. Я не з тих. *(Опускає голову і ледве держачись на ногах іде до столу—сідає. Мертва павза).*

Бравий *(тихо підійшов до Соловйова).* Чуєш, Соловйов? Кинь ти. Все одно. Я розумію, що ти не винен.

Соловйов *(гірко).* Хе-хе-хе... Все одно, кажеш?..

Бравий. Не треба ж падати духом.

Соловйов. Не падаю. Але ж не можу... не можу дивитися товаришам у вічі. Сором душить... кожен буде на тебе дивиться, як на злочинця. на ворога революції і будівництва. Ти не був у той момент. Не чув, що робітники одноголосно заявили Гольдману? «Не товариш ти, кажуть, робітнику. Ворог наш». Ах, та невже ти не розумієш Бравий? Це ж було того часу, коли всі робітники думали, що винен Гольдман. А коли вся ця вина перевалилась на мене, то ворог не Гольдман, а я, *Соловйов*... Невже ти не хочеш цього зрозуміти?.. Я—більшовик. У партію прийшов з забою, в перші дні революції, разом з багатьма товаришами страждав на фронті. Був у полоні в білих і звідти, з-під розстрілу втік, втік не тому, щоб врятувати своє життя, а тому, щоб знову взяти рушницю і піти в вогонь жорстокої боротьби. Закінчились фронти—почали відбудовувати промисловість. Та хіба ж не я, разом з усіма товаришами, голодний, обірваний з завзяттям, з молодим запалом—день і ніч працював на шахті? А тепер, коли все так далеко шагнуло, і шагнуло так, що ніяким апаратом не проглянеш в минуле. коли велетні-заводи ростуть мов гриби, і недалекий той час, коли тільки жити, жити і радіти — я... злочинець... Ворог робітничої кляси... Сором очі видирає, мов цуркою викручує... *(Здавлює сильно голову руками).*

Бравий. Головне, не падай духом. Я допоможу тобі.

Соловйов *(схоплюється).* Не треба допомоги. Більшовик повинен сам уміти боронити свою честь. А я ще більшовик. Я ще не падаю духом *(змінює тон)*, а коли потрібно, коли партія знайде потрібним, а це потрібно, да, да, потрібно, мій вчинок засудити—я прийму кару з такою горді-

стю, як і призначення на цю відповідальну посаду. Да, да. Більшови повинен бути таким...

Бравий. — А все ж таки—я за тебе, Соловйов. Дай руку. *(Протягає руку Соловйову, той механічно подає).*

(В канцелярію входить аґент ДПУ, за ним Гриненко).

Аґент ДПУ *(до Клименка)*, Соловйов тут?

Клименко *(Перелякано)*. Тут... *(Аґент і Гриненко заходять до кабінету.*

Аґент ДПУ *(до Соловйова)*. Ви Соловйов?

Соловйов *(твердо)*—Я.

Аґент ДПУ.—*(Дає Солойову ордер)*. Вас, Соловйов, заарештовано.

Бравий. За що ж це?

Аґент ДПУ.—Ось *(Дає Бравому замовлення)*. Знайдено в столі...

Бравий. *(Читає)* Так... *(Біжить до телефону. Соловйов стоїть розбито мовчки)*. Дайте Райпарком.

Завіса.

ДІЯ ТРЕТЯ

VI. «САМА ВИННА».

Заводська огорожа. Великі залізні ворота. За огорожею видно будівлю. Біля воріт, на сідалці, сидять і розмовляють Гриненко й Коляда. Гриненко з газетою, Коляда з кошолочкою для харчів.

Коляда.—Як не кажи, Гриненку, а не те на заводі стало, коли не стало Соловйова. І дише не тим завод. Поглянеш на завод—ні, не те. Мов нутро перевернулось?

Гриненко *(прикурює цигарку)* М-да... що правда, то правда... але ж і так не годиться, як ти говориш. Як не кажи, куди не верни, а факт залишається фактом. Не на слова вірю, не жіночим пліткам, а документам. Матеріяльчик, Гаврюхо, сам за себе каже.

Коляда. Та що той «матеріяльчик»?

Гриненко. Як що? Ти не віриш?

Коляда. І хто тільки йому вірить? З усього заводу , мабуть, один ти. Чув, що робітники кажуть? Не він винен, кажуть, Наш Соловйов був. Всім нутром наш. Шкідники, кажуть, на нашому заводі єсть. от і підсунув. Ну, а Соловйов завжди перевантажений, стурбований, затурканий роботою і згарячу підписав. Всі робітники так кажуть.

Гриненко *(затягуючись цигаркою)*. Так, кажеш, підсунули?

Коляда. Не інакше!

Гриненко. А замовлення в стіл — теж підсунули?

Коляда. І там не без того.

Гриненко. Ти, Гаврюхо. як я бачу, в адвокати годишся.

Коляда. Всі ми, робітники, повинні бути оборонцями за свого брата, робітника, коли бачиш, що він не винен. Так і я. Не п'яницю там якогось захищаю, не шкурника, не лінтяя. Я перший такий, що в калюжі води

втопив би лінтяя чи то шкурника. А Соловйов не п'яниця, не розгільдяй, а чесний, енерґійний партієць. Ти візьми його. Та він і трішечки не змінився — яким був робітником, таким і тепер, коли директором став. Та що й говорить. Наш був Соловйов. Робітники його поважали, цінили. Ти візьми такий момент, як соцзмагання. Доки Соловйов не взявся, як слід, — скільки було вдарників? Тридцять відсотків. А коли Соловйов взявся, закрутив, як слід, на мітинґу, по цехах — дев'яносто сім відсотків стало. Всі робітники любили. Багато говорити, та мало слухати. А візьми тепер — зовсім не те. Ударництво йде на нівець, показники не виконуються. В одній артілі наш новий директор, Останін, сказав, що ударництвом далеко не заїдеш. Треба, мовляв, краще тихше, зате пляново. Ну, а робітникам що, коли сам директор каже. Деякі рвачі навіть раді цьому, шанують Останіна.

Гриненко. Да-а, що правда, то правда... робота впала. Треба буде збори скликать.

Коляда. Важко налагодити.

Гриненко. Налагодити? Не журися, Гаврюхо.

Коляда. Я й не журюся.

Гриненко. Головне, не падай духом.

Коляда. Не тур-буйся за нас, робітників. Ми свій обов'язок виконаємо. Тільки труднувато, кажу, налагодити. Візьми любу машину. Самий найменший ґвинтик зламається — рухатися не буде. Зроблять новий, пригонять все, як слід, а вже не те, що раніше. Гарчати почне, заїдати другу частину. Або людина, яка б вона здорова не була, гори перевернути готова, а коли хоч трішечки, хоч одна частинка організму захоріла, то зараз і почне шкутильгати, і вже ніякий лікар не спроможний повернути того, що було раніше. Залічити можна, але шрамок, де була ранка, так і залишиться. А Соловйов, Гриненку, значна частка цілого заводу, як не кажи.

Гриненко. Нічого... гуртом налагодимо. *(До заводських воріт іде Гольдман, поспішаючи).* Раненько, раненько, Давид Моісеєвич. Доброго ранку *(встає).*

Гольдман. А все таки ви раніше.

Коляда. Та, що нам? Ми робітники...

Гольдман. Ну то що як робітники?

Коляда. Ми раніше й повинні вставати.

Гольдман. А-а-а. Он ти куди гнеш. Так от же слухай, Колядо. Не з тих я, що довго сплять. Хоч і кажуть на мене деякі робітники, що я білоручка, тому, що єврей. Та хібе не все рівно якої національности мій батько, або я сам? Адже ж природою не дано право одній якій небудь національності бути білоручкою. Не дано. Є в нас, багато ще білоручок, але ж не тому, що він українець, росіян, чи еврей. А тому, що він втиснувся в процес великого будівництва, як самотній вовк або лисиця, гурт яких розігнали мисливці, тому що він в минулому не робітник, не наймит, а якийся капіталіст, поміщик, або просто собі зогнаний революцією міщанин, не дивлячись якої він національности.

Коляда. А це правда. Вовк та ще й в овечій шкурі. А от що на вас кажуть, то ви не потурайте — робіть. Чесний робітник не скаже, а лінтяй, шкурник?..

Гольдман. Я й не потураю.

Коляда. Ото краще.

Гольдман. Ну, що чути про Соловйова?

Коляда. Кажуть, слідство йде.

Гольдман. І він визнав себе винним?

Гриненко. Не відомо.

Коляда. Я думаю так. Коли Олександр Іванович винен — він визнає свою вину. Я на нього надіюсь, як сам на себе. *(Чути гудок на роботу. Коляда збирається йти)*. Пішли, Давид Моісеєвич. Доки дійдемо, то й другий загуде.

Гольдман *(до Гриненка)*. Бувай Гриненко. *(Пішли)*.

Гриненко. Всього. *(Розгортає газету)* Що це його так довго не видно. Коли б ще не спізниться. *(Читає газету)*.

З усіх кінців, воротами, на будівлю, проходять робітники В робочому одязі, з вузликами, до воріт прямує Оксана. Помітивши Гриненка, заходить до нього.

Оксана. Здоров, товаришу, Гриненко.

Гриненко *(не одводячи від газети очей, механічно)*. Здоров був... *(Підняв голову)*. А-а-а... здоров, здоров... А я й не пізнав тебе по голосу. Перемінився він в тебе, Оксано.

Оксана. Читаєш?

Гриненко. Зібрались з Бравим до району їхати, так я й газету захопив, прогляну.

Оксана. А де ж Бравий?

Гриненко. Забіг на кінний двір по коня. Заїде.

Оксана. Що чути про Олександра?..

Гриненко. Сидить...

Оксана *(важко зітхнула)*. Сидить... бідний... А Петрусь усе рветься. До папи, каже, піду... Ех... бідний, бідний... чи думав він, щоб таке трапилось?

Гриненко. Ну, а тобі ж як працюється? Важкувато без привички. Одвикла за Олександром.

Оксана. Ех, не кажи, Гриненку...

Гриненко. Важко й пригадати.

Оксана. Не того, Гриненку, важко, що працюю. Мені не привикати. За Олександра ж ішла не з барських хоромів, а з шахти, з естокади. Разом працювали. Він у забої рубав, а я на одкачці працювала, вагони гонила. Це не страшно, Гриненку. Одне мучить...

Гриненко. Що ж саме?

Оксана. Ех, Гриненку! Багато треба говорити.

Гриненко. Знаєш, що? Доки другий гудок — сідай поговоримо Поправді кажучи, я давно збираюсь тебе спитати та ніяк не насмілюся.

Не розберу я. Як воно у вас так вийшло. Жили ви скільки років, любили одне одного, працювали разом, а тепер?.. Я чув, що ви й на фронті, з білими, боролись разом.

Оксана. Так. Боролись...

Гриненко. Не розумію я цього. Що за причини?

Оксана. І не зрозуміти так легко, Гриненку. *(Сідає)*.

Гриненко. Що ж таке?

Оксана. Сама я винна, Гриненку.

Гриненко. Сама. Як же то?..

Оксана. Дурість жіноча, дурість, Гриненку... Доки працювала, носила руки зашкарублі від лопати, жила колективом робітників — на жінку була схожа. А коли відірвалась від колективу, потонула в багно сімейности, зажила іншим життям, а воно спершу здалося мені таким цікавим. таким прекрасним — одразу й покотилась, мов з високої, високої гори, в безодню міщанства. Тільки, прошу тебе, не подумай того, що причиною того, що трапилось зі мною — сімейність. Ні. Адже другі жінки живуть таким життям та й не розходяться з чоловіками. Не те, Гриненку. Інші причини... *(Зам'ялась)*. От я все тепер розумію, все наскрізь бачу, а сказати... Ну, розумієш... не та я стала, якою була на шахті. Другим життям стала жити. Ну... розумієш... жирок в мені заворушився... мені стало нудним, остогидлим і одноманітним мов життя. Ну, ти зрозумій, Гриненку Ти тільки зрозумій. Я тільки й знала одне: сходити на базар, за продуктами, наготувати їжу, наїстись, виспаться та в тиждень раз попрати білизну собі й Олександрові. А останній час? Останній час не було куди використати. В мені накопичувалось енергії, почуття і пристрасти, жіночої жаги. Я пробувала читати, щоб загладити прогалину, але ті прокляті романи ще більше роздратовували моє серце, ще більше нагромаджували в мені ніжности, кохання й жаги. Ну, а Олександер любив роботу, віддавався їй, старався, мотався скрізь і мало мав вільного часу, щоб віддати мені. Я завше сама вдома, вільна і здорова. Мені самій робиться якось чудернацько, коли я пригадаю. Я тепер працюю на виробництві і коли прийдеш додому, то якось хочеться спокійно відпочити, прочитати газету, а раніше я не могла ні жадного вечора просидіти сама, просидіти без ласки чоловіка, без поцілунків, а коли цього бракувало, то я мов сама не своя, нудилась по кімнаті і вся, як на ножі, трусилась. А коли так... треба було шукати виходу. А вихід цей звісний... Чоловіки по смаку, ласки... От це, Гриненку. і призвело мене до того, що я одної темної ночі, опинилась на вулиці. І вірно. Я цілком виправдую Олександра. Він став на вірний шлях на твердий ґрунт. Може ти кинеш йому в вину, що він не зміг мене, або ще гірше, — не схотів, направити на сталий шлях? Не вірно. Олександер робив все, що можна, але я пішла не його порадами. Він навіть радив мені влаштуватись на виробництво, але я... не пішла... Багато ще можна говорити, та хіба його все перекажеш? Лаюсь я сама на себе, та пізно вже.

Гриненко. Та-а-к... А я зовсім не так розумів. Прошиб. виходить Та-а-к... Ну, а як же тепер? Виправилась?

Оксана. Життя перемінила.

Гриненко. По-робочому зажила?

Оксана. Так. Здоровим життям зажила, як колись.

Гриненко. Значить і гаразд. А що ти кажеш пізно, то я тут з тобою не погоджуюся. Пригадай приказку: «краще пізно, ніж ніколи». Пізно ніколи не буває.

Оксана. Не такий Олександер.

Гриненко. Нічого. Примириться.

Оксана. Не думаю діждати.

Гриненко. Напевне діждешся. *(Задумався).* Тільки ти от розказала мені все як слід, як рідному, а в мене й думки в голові завертілись. Орина не така часом в мене? Не трусить її вечорами, мов у лихоманці?

Оксана. Чудак, ти, Гриненку. Хіба ж усі жінки такі, як я? Не всі. Багато таких, але це лише частина. *(Чути другий гудок).* Бувай. Мені треба на роботу йти. *(Іде).*

Гриненко. Всього кращого тобі.

Оксана *(з воріт).* Може доведеться тобі побачити Олександра, то передай йому, що я вже працюю на заводі. Йому це принесе велику радість. Прощай. *(Пішла).*

Гриненко. Передам. *(Сідає).* Та-а-к... От тобі й на. Ай-я-я. Ну як таки я прошиб? *(сидячи, продовжує читати газету. До воріт біжить Бравий).*

Бравий. Чого ж сидиш? Ходім та будемо їхати.

Гриненко. А чого це ти так довго?

Бравий. Насилу коня дістав.

Гриненко. Як?

Бравий. Не те, Гриненку, що Соловйов. Зовсім не те. Ну, пішли, а то ми ще запізнимося. Потім про це. Пішли.

Гриненко. Пішли. *(Швидко йдуть).*

Завіса.

VII. ЗВ'ЯЗОК ВСТАНОВЛЕНО, АЛЕ...

Кабінет директора. Чисто прибраний — одразу видно, що господарює в ньому нова людина. За столом, у м'якому кріслі, сидить Останін. Він переглядає папери.

Останін *(сам).* Чортовини різної напровадив повні ящики. *(Рве папери і кидає в ящик, що стоїть поруч столу).* Хе-хе-хе. Директор... Розпорядження не зміг як слід написати. Як курка надряпала. Хе-хе-хе. Зате ж комуніст. Довір'я мав, авторитет! *(За дверима чути гуркіт).* А чорт вас носить *(Кричить).* М-ожна! *(Входить Насмітник).*

Насмітник *(подає руку Останіну).* Здрастуйте, Аркадію Йосиповичу.

Останін *(сконфужено протягає руку).* Що вам потрібно? *(Витягає хусточку й непомітно витирає руку).*

Насмітник *(нахабно, яхидно)*. Я за вас, Аркадію Йосиповичу, горою стою. Ви не такий, як той Соловйов. Хоч робітники й кажуть, що ви не наш, що ви мовляв не поведете будівництво таким шляхом, як Соловйове. Буза!..

Останін. А хто ж саме?

Насмітник. Ну, як вам сказати?.. Коляда—перший такий. Всім каже, що тепер робота з ударних темпів упала, соцзмагання розпалося. І вірять йому.

Останін *(ламає нервово пальці)*. Так...

Насмітник. Але я з ним не погоджуюся. Ні-ні. Я за вас горою стою. *(Мнеться)*. Аркадій Йосиповичу... Я... я хотів попрохати вас... попрохати, щоб ви деньків на п'яток відпустили мене... теща в гості кличе. Я вас не забуду. Я за вас горою стою.

Останін *(подумавши)*. Гаразд. Тільки з однією умовою.

Насмітник. Я для вас... я для вас все зроблю.

Останін *(підійшов близько до Насмітника)*. Одна умова. Всіх, хто хоч що небудь базікатиме про мене — негайно передавати мені.. Розумієш?

Насмітник. Зрозумів.

Останін *(тихо)*. Тільки про це... про це — анінтні...

Насмітник. Розумію, розумію. Значить, можна деньків на п'яток

Останін. Так. *(Гукає)*. Антоне Михайловичу. *(Входить вклонивши голову, Клименко)*.

Клименко. Кликали?

Останін. Напишіть Гольдману, щоб він відпустив на 10 днів робітника Насмітника.

Клименко. Слухаю! *(Йде)*.

Насмітник *(йде за Клименком)*. Дякую Вам, Аркадію Йосиповичу, дякую. Я за вас... *(Зникає за Клименком)*.

Останін *(сам)*. М-гу... Коляда... м-гу... підбурює робітників... сволота. Я тобі покажу ударництво. *(Іронізує)*. Ударники соціялістичного будівництва—ха-ха-ха. Ви в мене навдаряєте! Герої труда. Куди—тобі? *(Знову гукає Клименка)*. Антоне Михайловичу. *(Входить Клименко)*.

Клименко. Я вас слухаю!

Останін. Негайно звільнити робітника Коляду.

Клименко *(зам'явся)*. Ну-да... так як же це... Активний робітник.

Останін. Без розговору... Поки я директор — вказувати не смієте.

Клименко. А профспілка ж як? Партосередок?

Останін. Розпоряджаюсь я. Ніякі спілки і партосередки втручаться в мою адміністративно-господарську роботу не можуть. Я вам наказую.

Клименко *(нахиливши голову)*. Гаразд... *(Виходить)*.

Останін *(сам)*. Спілкою, партосередком він мене залякав. Партосередок для партійних, а не для мене, позапартійного спеціяліста. *(Сідає за стіл)*. Так. Щось довго немає Людмили Петровни. Невже щотрапилось? Не може бути. Вона така, що не проґавить. Не в перший же раз. Ну,

а що, коли провалилась. Коли все загине. *(В двері чути стукіт)*. Можна. *(Входить Бравий)*.

Бравий *(помітно, що він спішить)*. По важливій справі, Аркадію Йосиповичу. Здрастуйте! *(Дає руку)*.

Останін *(спокійно)*. Що трапилось?

Бравий. Сьогодні збори призначено. Про ударництво стоїть питання. Вам, як господарнику, необхідно бути присутнім. Важливе питання.

Останін. М-гу... добре... Я прийду...

Бравий. Я біжу зараз в кооператив, а го там, щось з робітничим постачанням не гаразд, а звідти зайду і підемо разом прямо на збори. Вам сьогодні треба добре поговорити. Ну, я пішов. Зайду. *(Хоче йти, але на дверях зустрічається з Людмилою, яка повернулася з Харкова)*. А-а-а!.. З приїздом, Людмило Петровна.

Людмила Петровна. Дякую.

Бравий. Ну, як ваше здоров'я. Поправились? Та ви вже зовсім й на хору не схожа. Ніби й не хоріли?

Людм. Петровна. Й не дивно. В професора ж лікувалась. *(Здоровкається з Останіним)*.

Останін. Здрастуйте, здрастуйте, Людмило Петровно. Присядьте А то ви з дороги втомились.

Бравий. А хто ж той професор?

Людмила Петровна. Як-то хто? Професор...

Бравий. Та чую, що професор. Прізвище, як його?

Людмила Петровна *(пересунулась)*. Та... як вам сказати. *(Мов би думає)*. От як на гріх і забула... щось таке на «Г» починається.

Останін. Та годі вам... Людмила Петровна з дороги, втомилась, а ви з різними допитами...

Людмила Петровна. Нічого.

Бравий. Ну—то пробачне, Людмило Петровно. *(Йде)*. Так я ж зайду. *(Швидко пішов)*.

(Останін і Людмила провели в слід очима).

Останін *(бере нервово Людмилу за руку)*. Кажи скоріше: як справи?

Людмила Петровна *(озирнулась навколо)*. Все як слід.

Останін. Зв'язок встановлено?

Людм. Петровна. Так.

Останін. Прекрасно.

Людм. Петровна *(дістає з-за декольте пакета)*. Передали. *(Дає Останіну)*. Тут коротенька записка тобі. А головне, тут шифр організації. Наказано, його як життя берегти.

Останін *(розриває і починає вголос читати)*. «Надсилаємо вам через «С № 132/12» вказівки, щодо роботи на вашому заводі і шифр організації, який повинен за всяку ціну бути таємним. Подробиці розкаже Вам «С № 132/12».

(Чути стукіт у двері. Останін і Людмила сполохались. Останін сховав циркуляр). Можна... *(Входить Клименко. Останін міняє розмову).*

Ну, так розкажіть же як Вам жилося в лікарні?.. Людмило Петровна.

Людмила Петровна. Прекрасно. Прекрасно. Аркадій Йосиповичу.

Клименко. Підпишіть розпорядження. *(Дає Останіну папір).*

Останін *(підписує).* Так, кажете, прекрасно?

Людмила Петровна. Так прекрасно, так прекрасно... ви знаєте такий добрий лікар попався, що я просто не нахвалюся ним...

Останін *(дає розпорядження Клименку).* Зараз передайте його Гольдману.

Клименко. Добре. *(Виходить).*

Людмила Петровна. А що то за розпорядження?

Останін. Про звільнення робітника Коляди. Тип, якого необхідно негайно усунути. Язиком багато плеще. Нашкодити може нашій справі.

Людмила Петровна. Да-а. Я заговорилась і забула привітати з новим призначенням. Вітаю! *(Дає руку).*

Останін. Дуже дякую.

Людмила Петровна. А тепер я мабуть піду відпочину, а потім буду чекати в старому місці.

Останін. Гаразд.

Людмила Петровна *(збирається йти).* Отже, в призначене місце.

Останін. Так. *(Людмила виходить. Останін, потираючи руки, ходить по кімнаті).* Ха-ха-ха... Годі з вами кустарним засобом провадити боротьбу. Треба ще організовано. Попробуємо. *(Сідає за стіл і починає знову перечитувати директиви).* «Надсилаємо Вам через «С—132/12» вказівки, щодо роботи на Вашому заводі і шифр організації, який за всяку ціну повинен бути таємним»... *(Прикусив губи).* За всяку ціну. За життя Чорта з два в мене хто довідається. Рідний батько не знатиме, коли йому не дозволено знати. *(Читає інший папір).* «Ваш псевдонім установлено організацією—«М-5». Мій псевдонім. *(Перечитує).* «М-5»... Прекрасно, чудово... *(В кімнату прожогом влітає Гольдман. Він знервований. Останін, помітивши Гольдмана, миттю зібрав папери і всунув у кешеню).*

Гольдман *(підбігає до столу).* Аркадій Йосиповичу. Що це за жарти? *(Кидає на стіл розпорядження одне й друге).*

Останін *(мов господар).* Що саме?

Гольдман. Робітників не вистачає, завод в термін не закінчено, деякі роботи вже припинились, а ви так не шкодуєте робітників. Насмітника пишете, щоб пустив у відпустку на цілих десять днів, тоді, як він уже використав свій декретний відпуск. Коляду наказуєте зовсім звільнити, невідомо з якої причини. А так і ввесь завод розпустите. Я категорично заявляю, що такого роду розпорядження виконувати не буду.

Останін. Ах, ви он як? *(Іронічно посміхається).*

Гольдман. Так, Це безгосподарність. Небажання закінчити раніше терміну завод. Це бюрократизм і голе адміністрування, коли не гірше.

Останін *(скипів)*. Гірше...

Гольдман. Вам видніше.

Останін. Хе-хе-хе. «Видніше»... а чому ж то ви лізете не в свої сані, коли мені видніше? Я ж краще бачу, чим ви й дозвольте мені самому розпоряджатися.

Гольдман. Добрий директор до цього не допустить.

Останін. А ви що ж, дезорганізаторів накажите держати? Хе хе хе.. Добродитель заводу!

Гольдман. Коляда не дезорганізатор, а активний і чесний робітник. Лінтяїв таких, як Насмітник, ви шануєте, пускаєте незаконно в відпустку. Я протестую проти цього!

Останін *(здригнув)*. Так!..

Гольдман. Так.

Останін. Як директор — я вам наказую негайно виконати моє розпорядження, звільнивши з роботи дезорганізатора Коляду.

Гольдман. Не буде цього!

Останін. Буде!

Гольдман. Не буде!

Останін. Буде. Я вам наказую!

Гольдман. Я ваших розпоряджень не виконую!

Останін. Не виконуєш?

Гольдман. Так. Ні!

Останін. Я заставлю вас виконати. *(Б'є кулаком по столі)*.

Гольдман. Не маєте права!

Останін. Маю.

Гольдман. А я кажу — ні!

Останін. Хто директор заводу?

Гольдман. Юридично — ви.

Останін. Що значить «юридично»?

Гольдман. А те, що в радянській країні фактично може бути директором лише той, хто виконує волю пролетаріяту. Всі хто не бажає виконувати цього, хто не здібний підхоплювати ентузіязм маси, хто плететься в хвості п'яниць та лінтяїв, хто бюрократично ставиться до виробництва хто не керує робітниками й виробництвом, а лише адмініструє — це юридично-механічні люди, а не провідники волі пролетаріяту. Да, да. Це так. Механічні люди — люди скорпіони, шкідники виробництва.

Останін. Я, скорпіон... шкідник?

Гольдман. Всі ті, що механічно вплелись в історичний процес великого будівництва.

Останін. Та як ви смієте? Я вас за ці слова в тар-тарари запровадю. *(Од злости запирхався)*. Я в міліцію заявлю на вас за таку образу. Не смієте, кажу, так. Не смієте. Чуєте?.. *(Сердито біжить в другий кінець кімнати, витягаючи з кешені хустку, а разом з цим витрушує директиви.*

привезені Людмилою. Витирає хусткою обличчя. Гольдман піднімає папери). Мерзотник!..

Гольдман *(читає, насторожено здригнув).* Так он як. Директиви таємні.

Останін *(повертається до Гольдмана).* Як?.. *(Помітив, що в руках Гольдмана його переписка — як озвірілий кидається до Гольдмана).* Вони в тебе?

Гольдман *(наставивши револьвера).* Стій!

Останін *(зупинився).* Віддай папери!

Гольдман. Не діждеш.

Останін. Віддай, кажу тобі!..

Гольдман. Це в директорські накази не входить.

Останін *(б'є по руці Гольдмана, той випускає револьвера).* Віддай, мерзото жидівська... *(кидається на Гольдмана і починає душити).* Не віддаси, то я сам візьму.

Гольдман. Не візьмеш!..

Останін *(душить).* Віддаси!.. Віддаси, сволото!.. *(Душить. Гольдман, як в'ялий опускається на підлогу).*

Гольдман. Пусти... звір.

Останін. Доконаю... *(Душить на долівці, викручуючи переписку).*

Гольдман. Пуст... ти. *(Харчить. Останін кинув).*

Останін *(підводиться насторожено).* Вже... Здоровий, як бик... насилу впорався... *(мотається по кімнаті, готуючись тікати. Рве папери. Нервово ковиряється в столі. В цей час повертається Бравий).*

Бравий *(з дверей).* Арка *(Помітивши мертвого Гольдмана і стурбованого Останіна—зупинився. пославши в кешеню руки).* Що це?

Останін *(перелякано).* Ай... ти... *(Хапається за револьвер).*

Бравий. Стій, гаде! *(Останін пуска револьвер. Гольдман харчить і заворушився).*

Останін. Геть з дороги!

Гольдман. Дер... жи.

Бравий. Не на того нарвався. Прощитав! *(Наказує).* Геть від столу. Ну. Швидше. Раз!

Останін *(розбито, безнадійно відходить від столу в бік).* Прощитав!..

Бравий *(не зводячи очей з Останіна, підходить до телефону).* Дайте ДПУ

Завіса

VIII. ВИКОНАТИ! ПЕРЕВИКОНАТИ!

Будівля. Робота в повнім ходу. Напружені темпи праці. Гольдман з обов'язаною шиєю, мовчки пише в бльок-ноті, сидячи на лежачій дереввині. Другий робітник «гуде» пісню:

Другий. «Вставай, хто серцем кучерявий.

Нова республіко, гряди.
Хлюпни нам море, свіжі лави.
О, земле, велетнів роди! *(Повторює одне і теж).*

Четвертий *(мов би підхоплюючи другого).*

«Ми діти вільного народу.
Рожеві квіти запаш-ні-ні-ні»...

Третій *(до другого).* Чуєш, Степан?

Другий *(кинувши «густи»).* Чого тобі?

Третій. Мені оце якось в голову стукнуло...

Перший *(перебиваючи третього).* Аби в інше місце не стукало в голову, то ще не велика біда—розумнішим станеш.

Четвертий *(кинувши «густи»).* Та воно бува й у голову як стукне, то й очі рогом полізуть. Ще до революції, коли нас відряджали на війну, так ми буфетника хотіли гуртом обаранити, а тут де не візьмись жандар прискочив і почав кричати: «Як, мов, смієте сволото мужицька». І почав було під боки штовхати хлопців, ребра щитаючи. Що тут робити, думають? Невдержка. Чи не попрактикуватися, думаю, ворожий наступ відбити, адже ж на війну йду. Зайшов я ззаду та як стукну його цурупалком по голові, а в нього очі рогом полізли. Сурйозно кажу. *(Дехто сміється).*

Третій. Не про те кажу. Про діло. От Останіна заарештували, а друкарниця наша, Людмила Петровна — змилась.

Перший. Як? Втекла?

Третій. Тільки п'ятами, відьма, засвітила.

Перший. От сволота. Жаль!.. Ще десь нашкодить.

Гольдман. Нічого, попадеться й вона.

Четвертий. Чутка йде, що Соловйов знову повернеться.

Робітники. О-о, тоді робота знову закипить.

— Одразу нагонимо, що втеряли.

— Нагонимо! Перегонимо!

— Докажемо світовому капіталу.

Горобчик. Єжелі я робкор і ударник, то дозволь тебе спитати, єжелі возможно: што ж саме ми докажемо світовому капіталу? Єжелі я робкор, то мені інтересно знати, а тому, єжелі возможно, прошу пояснити.

Перший. Що ми... ми... і т. д...

Робітники *(в один голос).* Що ми догонимо їх, що ми перегонимо! І ми...

Гольдман. Прогонимо всіх к чорту.

Робітники *(в один голос).* Так!

Гольдман. А для цього треба ще більше налягти.

Робітники. Налягти —

— Виконати:

— Перевиконати.

— Організовано.

— Дружньо.

— Ударить і,

— Розбить.

Перший. Хлопці. Ану наддаймо ходу.

Робітники. Єсть. *(Помітно, як збільшується темп роботи. Світло гасне. Всі робітники сидять біля будівлі — обідають. Гольдман з ними).*

Коляда *(вбігає).* Товариші. Ідуть.

Робітники. Хто?

Гольдман *(встає).* Хто йде?

Коляда. Ідуть. Товариш Соловйов з Бравим ідуть.

Робітники. Та невже?.. Повернувся? *(Третій біжить і виглядає)*

Перший. Зустріти. Якнайкраще зустріти!

Третій *(що виглядав).* Ідуть, ідуть!

Коляда *(дивиться в бік).* Та вони ось уже зовсім близько.

Робітники *(помітивши).* Ідуть.

Горобчик. Єжелі што, то *(відходить у бік і діставши бльок-нота починає писати)* доведеться до газети написати.

Коляда *(до Горобчика).* Пиши. Пиши, Горобчику. *(Входять — Соловйов і Бравий. Робітники всі встали і приготувались зустрічати).*

Соловйов. Здорові були, будівельники. Здоров. тов. Гольдман!

Робітники. Здрастуйте товаришу Соловйов. Здрастуйте Олександер Іванович. Як поживаєте? Поздравляємо вас!

Соловйов. Дякую, товариші. *(До Гольдмана).* Дякую і тобі Давид Мойсеєвич, що ти виручив мене з біди, а головне — завод. Тепер він ростиме.

Перший. До нас знов? От здорово!

Бравий. Так. Товариша Соловйова знов призначено на посаду директора нашого заводу. Прошибли ми. Ну, та нічого. Помилку не пізно виправити.

Робітники. Не пізно. Виправимо!

Соловйов. Ще раз дякую, товариші. Хочеться сказати щось гарне, сказати таке, щоб увесь світ затрусився, але немає часу на лишні балачки. Роботи багато. На закінчення заводу чекає вся держава. Треба наздогнати те, що втратили через Останіних. Це буде найкращий, наймогутніший удар по світовому капіталу і його нікчемним аґентам, шкідникам Останіним.

Робітники. Догонимо. Докажемо.

Соловйов. Давид Мойсеєвич. Колядо. Ідіть до мене. *(Ті підходять. Соловйов, узявши їх за плечі, звертається до робітників).* Товариші. Вгадайте, хто перед вами стоїть?

Робітники. Гаврюха. Гольдман.

Соловйов. Не вгадали!

Робітники. Невже. *(Придивляються).*

Соловйов. Перед вами головний інженер нашого заводу Давид Мойсеєвич Гольдман, а цей Гаврюха — заступник Гольдмана, Гаврило Остапович Коляда...

Робітники. Он що. *(Привітальні вигуки і оплески).*

Соловйов. Коляда хоч і не має спеціяльної освіти, зате має практику, енергію, завзяття...

Бравий. А головне — пролетарську твердість!

Гольдман. Я ж не... *(Зам'явся).*

Коляда. Як же це?..

Соловйов. Делікатничати починаєте? Чи злякалися?

Гольдман. Що ж це?..

Соловйов. Годі. *(Чути гудок на роботу).* Потрібно так — без балачок. *(До робітників, які вже заворушилися йти на роботу).* А тепер, товариші, ідіть і докажіть, що ви догоните.

Робітники. Ще й перегонимо. *(Стають до роботи).*

Соловйов *(до Гольдмана і Коляди).* А ви ж чому стоїте? Ану по своїм місцям.

Гольдман, Коляда. Єсть. *(Швидко йдуть один ліворуч, другий праворуч).*

Бравий. Всього тобі, Соловйов, я тепер можу піти в своє діло—до осередку. Засідання бюра сьогодні — треба матеріял приготувати. Бувай здоровий. *(Пішов).*

Соловйов. Гаразд. Я теж буду. *(Хоче йти в інший бік, але зустрічається з Гриненком, який бігом біжить).* Чого це ти так спішиш?

Гриненко. Що, вже закінчили?

Соловйов. Кого?

Гриненко. Та урочисту зустріч.

Соловйов. І не розпочинали, Гриненку?

Перший. Тоді справимо, як закінчимо завод і загудуть станки.

Соловйов. Чуєш, що говорить?

Гриненко. Так як же це... Без урочистости.

Соловйов. Слухай, Гриненку. Як скінчимо завод, тоді нам улаштує урочистість вся пролетарська суспільність. Ото буде урочисто, Гриненку. Урочистість, від якої увесь капіталістичний світ мов в лихоманці затруситься. Катай та краще профспілкову роботу налагоджуй. Налагоджуй так... як треба налагодити, Горобчику.

Горобчик. Штоб, єжелі возможно, всі робітники були ударниками.

Соловйов. Чуєш? І це каже той, що ввесь час не розумів так як слід ударництва. А всі останні...

Робітники *(в один голос).* Ми — за.

Гриненко. Ну то... гаразд. *(Хоче скоро йти).*

Соловйов. Зажди. Підемо разом. *(Ідуть, але з другого боку виходить Оксана).*

Оксана. Олександре!.. *(Ніяково дивиться в землю).*

Соловйов *(оглянувся).* Оксана... *(Собі опустив в задумі голову).*

Гриненко. Так. Вона до тебе. Вона виправилась.

Соловйов *(бадьоро закида голову)*. Дай руку, Оксано.
Оксана *(бадьоро, енерґійно)*. На! *(З-за кону голос)*.
Голос. Товаришу Соловйов!
Соловйов *(кидає Оксану)*. Єсть!

Завіса

НАДІЯ ХОМЕНКО

ПОРЯДКУЮ УПЕРТО СВІЙ ЧАС

«Сьогодні в нас політнавчання»
Оголошення слухає цех.
Шпулька ткалі й дзвін човна
День варстатний шуга за плече.
Порядкую уперто свій час,
Адже сила для розв'язку питань
Обміркую все, а проте... згаряча
Завжди кинусь у бій, не спиниш.
Порядкую уперто свій час,
Адже наша бриґада ударна,
Адже скрізь і завжди перед комса
І на всіх фронтах треба ударити.
Коли сніп електричних іскр
Кине вулиця в вікна заводу
На руці чую дружній стиск
І біжу на бої політзаводу.
Там сьогодні «Історія Заходу»
І думок не спинити рух.
... Міжнародньо ревруховських армій
Чую гуркіт чобіт об брук...
Ці конспекти повстань, барикад,
Ці аналізи дум, теорій
Щоб упертіше рух бриґад
Шляхом творчим новітньої історії.

. . .

Вечір. Шелест чобіт і шин.
Вечір—іскри знизав у намисто
Кров пульсує. Тонажі сил
Я віддам тобі трубне місто.
Вечір. Шелест чобіт і шин
Я—додому з товаришем Гришею
На устах дискусійний шум
І запас обміркованих рішень.

. . .

Порядкую варстатний свій день
Для книжок рву між змінами час
Кожна теза—новий щабель.
Кожна думка—Червоне гасло.

МАТВІЙ РОЙТЕНБЛАТ

ШТУРМОВА НІЧ

Про відсотки, про нетто, про тару
Лектор чисел світив огонь,
І ясніли скляні окуляри
Під покресленим лобом його.
        Лектор вийшов. Без зайвої «музики».
Секретар
        осередку
                сказав:
— «Слід вночі нам піти на розгрузку,—
На Балашівський вокзал.
Хто іде—піднесіть руку».
Піднесли ми усі—
І вночі, у дванадцять годин
Чітко, швидко пішли ми по бруку.
Із юрби хтось назустріч сміється—
— На картошку, братва!
На бриґади по 10.
Раз, два...
Бриґада—туди
Бриґада—сюди
        За мною
        іди.
Чека грузовик.
Картоплі мішки—нести.
Звик, чи не звик—
        Так не стій.
— Товариші, змагання.
            Ну-ну, оп!
        Н-ну, оп!..
        — 26. Стане!
Ось машина під'їжджає,
    від'їжджає,
        під'їжджає—стук—стоп.
Вітер—веєри
Ми—в конвеєри.
Дай—дай—дай—дай
Укладай—дай—дай...
Грузовик із гарбузами
        мчить по місту, мчить по місту,

Лиш під шинами по камню
Рейок блиски,
Рейок блиски.
За вітринами так ясно
білі лямпи
електричі,
Заливають ніч огнями,
ніби гасла
п'ятирічки.
Гу-гу-гу, стоп!
Церобкоп.
У підвалі розкрите вікно.
Там чекають на нас давно—
Вітер—веєри,
Ми—в ковеєри
Дай, дай, дай, дай...
Працювали ми, поки місяць,
(коли день прорізав горизонт).
По конвеєру рук покотився
У підвальне
вікно
гарбузом

ПАВЛО КОНОНЕНКО

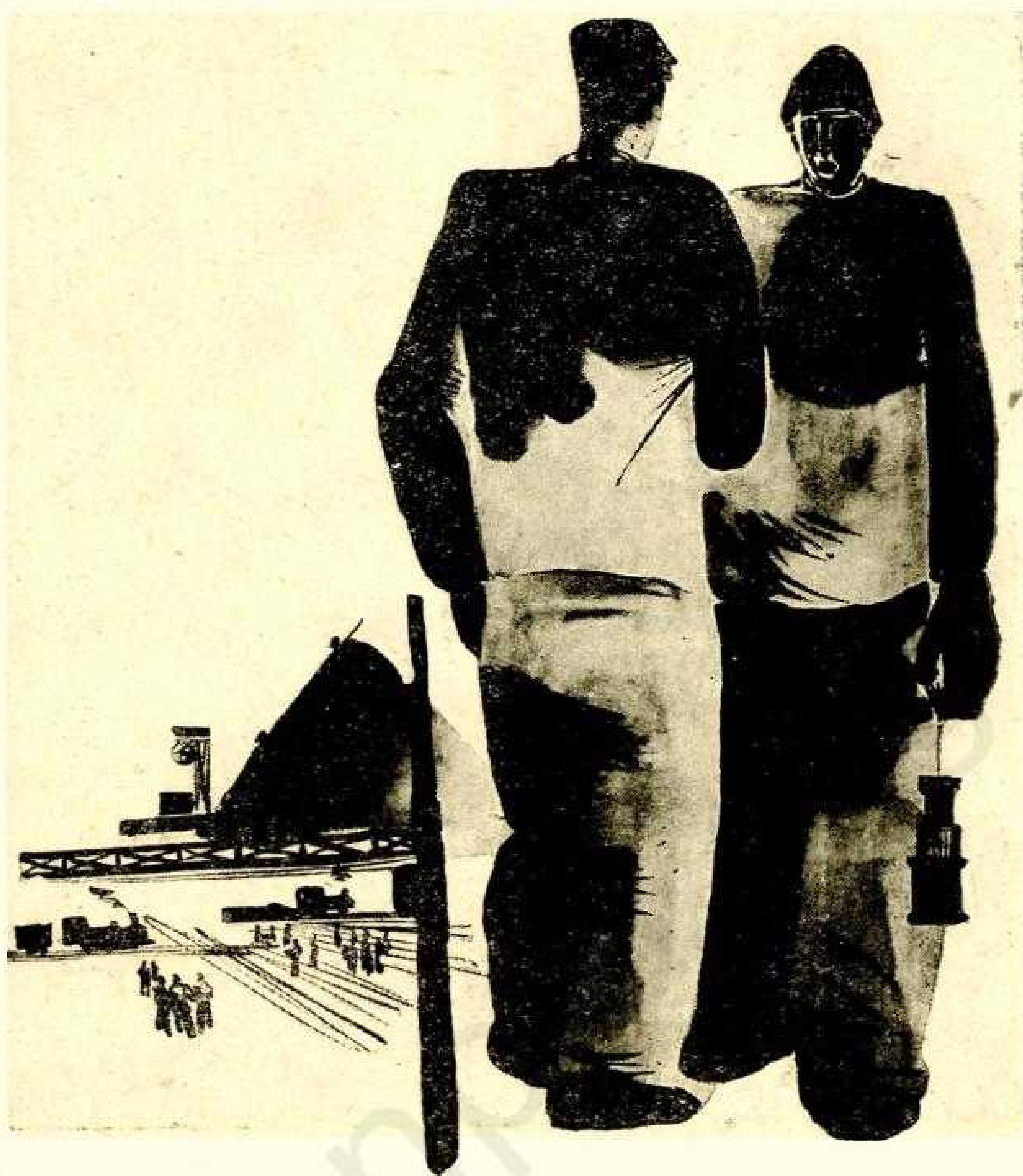
БІЙ

Перед атакою, щоб кинутись в багнет,
На відстані для кидання гранат—
Чота, мов хмара, вирина,—
Відкіль і як—одразу не збагнете.
Маскуючись—
Попереду дозорець,
За ним озброєна чота.
Бо ворог окопався так,
Що голими
руками не побореш.
Зненацька кинулись...
Прорвали оборону...
Криві сполучення ходи
Перемішали сажу й дим,—
Невтримала і зона перепони.
Сміливо паніка показує стежки,—
Орудує—
без компаса і карти—
То відступа ворожа варта
Шляхом тяжким.
Той шлях—
суцільні рівчаки
Та урвища на цілі гони
І з панікою
в перегони
Біжать
ворожі
ватажки.

М ГЛУЩЕНКО

„Безробіття на Заході"

М. ГЛУЩЕНКО

„З м н а

Ж. БАКУН

КОПОКОЇСТ

Християнівському осередку ЛКСМУ поїзних бриґад.

Автор

1.

Писати красиво навчився він у конторі служби тяги. Складав табелі, наради, вираховував години, карбованці. Все писав ретельно, старанно. І навчився виводити літери красиво. В щоденнику своєму він теж писав старанно, не кваплячись записував систематично.

«7-V-30 р.

Я — не Дон-Жуан і не Кирпатий Мефістофель. Я далекий від Дон-Жуана й ніколи не намагаюся здолати серце будь-якої дівчини. Навіщо! Вони самі линуть до мене... Тим менше я Кирпатий Мефістофель. Я зовсім не схожий на героя Винниченкового роману. Тепер, у добу реконструкції соціялістичного господарства, немає часу вирішати усякі там проблеми.

Я — не Дон-Жуан.

10-го п'ятого платитимуть робітникам нашого депо приробіток. Сьогодні Підвисоцький, головний табельник, багатозначно посміхався до мене і, підморгуючи, нагадував, що десятого травня буде получка.

— Скільки там годин заощаджено? — питав у мене.

«Заощаджено» цього разу годин багато. Значно більше, ніж попередні рази: тепер такий рух на нашій дільниці!

— Темпи! Темпи — зауважує Підвисоцький, і посміхається. Потім згадує, що до ТСТ прийшло багато нового краму. Але мені про це байдуже.

— Іване Дмитровичу — кажу йому — «Центроспирт» відчинений завжди...

Підвисоцький хоче вдати, що він мене зовсім не розуміє. До того ж комсомольцям пити алькоголь, здається, заборонено. Краще з дівчатами погуляти. Роки саме такі...

Кумедний цей Підвисоцький... Погуляти з дівчатами!.. Адже я не Дон-Жуан...

«8-V-30 р.

А кожного третього й восьмого дня у нас в осередку збори. Сьогодні Підвисоцький попередив мене, щоб я лишився після роботи. Треба остаточно закінчити списки. Завтра ранком треба ж їх дати касирові.

Після гудка (о четвертій годині) ми лишаємось. Службовці похапцем клацають шухлядами, зачиняючи їх, гуркотять стільцями й розходяться.

— Ну й робота трипроклята! — жаліється Підвисоцький начальникові нашої дільниці тяги. — Особливо перед получкою. Дихнути немає коли.

Начальник цілком співчуває Івану Дмитровичу. Але... він мусить поспішати додому: жінка наварила обідати і десь там турбується, що її «муженька» досі немає — обід перестоїть, вистигне...

— Ох, тепер і на обід немає чого варити... Які ж тепер обіди можуть бути? Ідіть швидше, Карпе Георгієвичу, перестоїть обід, то й їсти не зможете...

Карпо Георієвич трохи ображається, проте й справді квапиться. Лишаємося з Підвисоцьким. Роботи, власне, зовсім небагато. Підрахували «заощаджені» години, і все. Значно більше мороки з тим, куди діти ці години. Підвисоцький хоче надути робітників. Це не годиться...

Сперечаємось до сьомої години. І ні до чого не доходимо. Підвисоцький пропонує лишити це питання до завтра... І тут я пригадую, що сьогодні о п'ятій годині збори нашого осередку.

Збори вже розпочалися. І не тільки розпочалися, а вже й кінчаються. Стоїть останнє питання: про долю Васьки Яворенка. І чого вони з ним панькаються? Тут ясно — хлопець приховав своє соціяльне походження, замилив очі осередкові. Він же син куркуля. Погнати його з осередку, й точка. Чого це з ним так воловодяться? Виділили комісію. Макар (голова комісії) розслідував, розбирав справу, проте й сам допуття нічого не знав. Добре, що сьогодні в нас на зборах секретар райкому. Він — дельний хлопець.

— Реб'ятки! Тут ясно, аж просто, я знаю як! Факт фактом — Яворенко приховав своє походження. — Приховав, це — раз. Дргуе — його сім'ю хотіли розкуркулити. Збори батраків постановили розкуркулити. Що там відмінили, це не важно. Але ж збори бідноти...

Секретар Райкому — Миш, — заплющує очі, витягає руки наперед і робить висновки:

— Ну, як же ви, реб'ятки, не розумієте, що вас обдурено?.. Обдурено. А ви другу комісію будете виділяти, комісія буде розслідувати справу три місяці... Реб'ятки! Засівкампанія на носі. Проморгаєте... З Яворенком немає чого цяцькатись — виключити його! Все.

Почалась катавасія. Хлопці почали кричати на Мишу, Миш на хлопців. Шура більше за всіх нервувалась:

— Та Васька в нас працює, як проклятий! Хіба він міг бути куркульським синком? Треба ж це встановити. Якщо куркульський синок, тоді не по дорозі нам!.. Макарові треба догану вліпити. Хай вдруге добре справу робить...

(Шура — нічого дівчина. Коли розмовляє — ніздрі роздуває і виблискує білими зубами).

Одне слово, пішла катавасія. Постановили виділити другу комісію. Шура сама погодилась бути в цій комісії.

— І я піду! — крикнув Антін.

Я й собі записався до цієї комісії. Я там ладу дам. Все одно настого, щоб Яворенка виключили.

Мишу це розгнівило. Він забрав слово й став відчитувати наш осередок.

Довго розводив антимонію, розбирав усі постанови бюра (читав протоколи). Нарешті знову повернувся до сьогоднішньої постанови.

— Реб'ятки, вас добре погладять по головці за таку постанову.

— Нічого! Хай гладять. Нас мамаші не гладять, то кому ж погладити, як не вам!..

Це крикнув Антін. Він зараз сидить у кутку й відгризає ніготь великого пальця на правій руці. Чомусь той ніготь завжди виростає великий.

Миш розплющує очі.

— Хто це там обізвався? Ану вилізь. Не бачу. Реб'ятки, я не бачу, хто це там пищить...

— Не дрейф, Миш. Це не кіт, це наш Антін говорить.

Миш не дрейфить. Чого він має дрейфити? Мама винесе. Він ще більше починає говорити. Підняв тарарам. Політшколу реб'ятки не відвідують, усі політично відстали. На село треба надсилати, треба з нашого осередку шість чоловік. А кого надіслали?

— Кого? Кого, реб'ятки, ми пошлемо? Ох, реб'ятки, подумайте, що робити...

— Думали. То от ви щось у своїх кабінетах райкомівських не думаєте. Звикли обіжники розсилати... Дай-но слово, Мишко.

Голова дав слово. Ну, і почав Антін відкусювати кінець нігтя великого пальця й випльовувати його разом з непотрібними словами. Про вдарництво він ще добре підмітив. Треба взятись. Паровози — простої. В майстернях — брак, хлопці, комсомольці — прогульники, п'ють гару. Хоча — кого він агітує? А от про міщанство, про особисті справи комсомольців, то — єрунда. Кому яке діло, що я роблю!.. Чудак Антін...

Докучило мені слухати Антона. Я вийшов і закурив. Курив довго. Коли зайшов знову до кімнати, збори кінчились. До мене підійшла Шура.

— Кирилко, ходім пройдемося, сьогодні такі збори були бурхливі... Добре Антін відчитив Мишу. Так і треба йому... Кирилко, ну, ходім же...

Я не Дон-Жуан. Дівчата самі до мене липнуть...

Шура взяла мене під руку. Йшли коліями повз паровози.

— Кирило! Здоров!..

— Хто це?

— А, Юрко! Здоров, здоров...

— Кирило, як там діли?

Післязавтра приробіток одержуємо. Гуляти будемо... А як там...

Юрко хотів ще щось сказати, та тут пара зашипіла з сухопарника й Юрко сховався в контрбудці.

З Шурою довго гуляв. Привів її додому. Біля хати лавочка.

— Посидимо трохи? Вечір такий... Не хочеться додому.

З здоровою дівчиною сидіти спокійно? Мимоволі руки протягнуться куди не слід.

— Кирилко, ай який ти... Вперше пройшлася з тобою і вже...

Я не Кирпатий Мефістофель. Мені немає коли займатися філософією. І взагалі в добу реконструкції соціялістичного господарства немає коли займатися всякими проблемами на полове питання...

Шура — гарна дівчина. Плотная, масивна...

«9-V-30 р.

Сьогодні, проходячи майстернею, зустрів Шуру.

— Здоров, Кирилко! Ач який, і не признається.

— А, Шура! Здоров, здоров... — і йду далі.

— Кирилко, сьогодні кіно. Підемо?

— Факт...

Прийшов до контори. Підвисоцький знову почав торочити мені про гроші.

— Добре, добре. Хай буде по-вашому — погодився. Бо ну його к бісу. Серед службовців так і говорять. Ще хтось догадається, тоді буде морока...

А в кіно треба буде піти. Разом з Шурою»...

Далі Кирило записує всякі службові дрібниці. Між іншим, наприкінці цього дня трохи задумується над своєю долею. Треба одружитись. Обридло йому по дівчатах лазити. Та й всякі дівчата є. Схопиш, чого доброго, хворобу якусь. Потім, взагалі, треба ходити по-людському. Одружитись можна хоч би й з Шурою: чи погодиться вона? Можна заґітувати, комсомольської моралі підпустити, про розкріпачення жінки нагадати, і точка... Проте, Кирило ще остаточно не зупиняється на кандидатурі Шури. Він може підшукає кращу дівчину.

Зрештою кінчає про сьогоднішній день:

«Але ж завтра грошики будуть. Погуляємо»...

2.

Антін у одній бриґаді з Василем Яворенком. В кузні гаряче, гудуть горна й безперестанку вибивають сталеву чичітку молотки, молоти. Антін стоїть біля одного коваля, Василь — біля другого.

— Антоне! — кричить Яворенко. — Сьогодні Ванька не прийшов.

Антін хотів щось сказати. Коваль витягнув розпечене залізо.

— Берись, Антоша.

Заляскали молот і молоток.

— Ач, як бачить — «Ванько не прийшов». Добре, що ти прийшов — бурчить коваль...

А коли знову гріли залізо, що стало набирати форми молотка, коваль жалівся на свою голову.

— Болить, стерва, — й пішов до жолоба з водою. Вмочив голову й пожалівся:

— Погано загартована... Батько мій поганий коваль був...

— А ви доброю буцалкою...

— Молокосос, замовкни... Бери-но молота...

Бубонів, бурчав по-старечому.

Молоти гучно вибивали крицевий такт.

Загув гудок.

— А, ну його к чорту. Антоне, кидай роботу.

Антін марно настоював кінчити молотка. Його й кінчати мало що було: загартувати — і молоток, як молоток. Куди воно годиться: сьогодні зробили вдвічі менше молотків, як учора... А слюсарному цехові немає чим працювати...

— Розтаскують молотки додому, стерви, а тут роби... — і коваль узявся кінчати молотка...

Вмивалися разом. Василь набрав у рот води й хотів Антонові на голову цвіркнути. Замість Антонової, вцілив у голову коваля.

— Ти, молокосос! — і коваль почав наступати на Василя.

— Іване Тихоновичу, — заступився Антін, — покиньте, вмивайтесь і разом підемо.

Іван Тихонович заспокоївся і вмивався мовчки.

Антін зачекав коваля й пішов разом з ним. Подорозі їм. — Іван Тихонович знову лаяв свою голову.

— Ач, стерва. Болить, хоч ти їй що хоч роби. Зайдемо, Антоне, до пивної. Прополоскати треба горло...

І силоміць затягнув до пивної. За шклянкою пива коваль розговорився.

— Ти, Антоне, хлопець, що нада, і до роботи, і до гульні. Хоча байдики б'єш рідко. Дуже рідко... А от молотків ми сьогодні зробили мало, бо вчора ж отримали приробіток. Де ти бачив, щоб після получки наші хлопці не випили. Наш брат до випивки охочий...

Помалу цідив пиво й слухав Івана Тихоновича. Слухав неуважно. Треба йти до Кирила. Завтра доведеться піти на село й добре розвідати, хто воно такий Василь. Чомусь не хотілося вірити, що він куркульський син.

— А тут ще грошей мало. І хочеться хоч один раз добре погуляти.

Пиво пили довго. Коваль уже сп'янів і Антін умовляв його вийти з пивної.

— Антоша, ша. Ти, молокосос, не вчи мене. Витри соплю... Я пити хочу й буду пити, я заробив, своє пропиваю. — Трохи помовчав, витер з вусів піну пива, й нахиливши голову низенько до стола, потиху промовив...

— Антоша... Ти хороший хлопець... Не вір мені, старому брехунові... Не свої гроші пропиваю... Не свої... Старий брехуняка я... Стидно лише брехати... Получку всю жінці заніс... А ці гроші крадені...

В Антоновій голові трохи каламутно. Трохи. Він уважно слухає коваля. Кусає ніготь.

— Державні гроші пропиваю... — налляв у шклянку пива. Порожню пляшку поставив під стіл. Пляшка впала й перекинула за собою ще дві.

Забрязкотіло скло. — Антоша, я старий брехун... Але ж то все той Кирило... Він ваш, комсомолець...

Іван Тихонович ще довго щось бурмотів. Когось лаяв, себе виправдував. Антін уже неуважно слухав п'яне буботіння. Докучило.

— Вставайте, Іване Тихоновичу. Підемо...

Іван Тихонович швидко заплатив за пиво й пішов з Антоном... Коли виходили, зустріли Кирила. Він простував до центроспирту. Побачивши Антона, звернув і вдав, що кудись поспішає.

— Кирило! — крикнув Антон.

Швидко, заклопотано підійшов. Глянув на коваля, на Антона. Очі в коваля каламутні — пивом налляті.

— Антоне, відколи це ти почав заходити до пивної... Дивись...

Антін відкусив нігтя.

— Що — «дивись». Бачу й без тебе. — В голові — «Але ж то все той Кирило»... промайнуло і вже спокійно сказав:

— Кирило, я завтра вихідний. Можна було б піти в село. Треба ж, зрештою, встановити, хто цей Василь...

— Завтра я не можу... Роботи багато... — й пішов, кинувши по дорозі: — Але я тобі радив би перестати розкладатись.

Антін, ошпарений цією фразою, закліпав очима й звернувся до коваля.

— Іване Тимофієвичу, чого це ви на Кирила сердиті?

— Не треба, Антоша, не питай... Ходім додому.

Кирило довго ще озирався. Дивився назад і бачив: Антін п'яного коваля вів попід руку, а ноги в самого заплітались.

Коли п'яні зникли за рогом, Кирило повернув і зайшов до центроспирту. Взяв півлітра горілки і, швидко заховавши пляшку, пішов додому. Іти треба через площу нового стадіону. Тут розпочинають будувати літній клюб, насадили дерев — парк, алеї будують, відвели площу під стадіон. Колись, не дуже давно, на цій площі був базар. Селяни рядами виставляли вози. І чого тільки на тих возах не було? Щоб половину того тепер на базар! Кирило жалкує за гарним базаром, за гарною закускою.

Зараз тут немає базару. Стадіон будуватимуть. Комсомольці-фізкультурники рівняють площу, розвозять землю. Кирило проходить повз них. Йому хочеться обминути товаришів (та й які вони йому товариші), але його помітили, і Шура кричить.

— Кирилко! Йди-но сюди...

Знову Шура... Вона справді — гарна дівчина. Між комсомольцями Василь. Кирило в голові підбирає влучну фразу, щоб записати до свого щоденника про Василя:

«Цей «підмазавшийся» активно працює. Навіть на стадіон вийшов. А на стадіоні мало хлопців. Дівчат — одна Шура. Василь своєю присутністю хоче сказати: «Дивіться, який я активний, а ви кажете, буцім-то я—«примазавшийся».

Кирилові здається, що Василь усе намагається працювати біля Шури, і тому Кирило вирішує завтра ж піти на село, хоч і зробить прогул, проте дізнається, що Василь куркуль і з комсомолу його обов'язково викинуть.

А Шура—гарна дівчина...

Для Кирила знаходять вільну лопату. Хтось вітає його, як представника робітничої інтелігенції, що не відривається від мас. Бібліотекар, що теж тут присутній, жартуючи, ображається.

— А мене, то й не вітають.

Шура кидає бібліотекареві на ноги вогкуватої землі. Він довго не думає, й собі обсипає Шуру... Сміються. Кирило хмурить брови, і йому здається, що Шура занадто недвозначно лізе до бібліотекаря—він симпатичний хлопець.

Площа розрівнюється. Тут буде стадіон. Тут гратимуть у гандбол, кидатимуть диски, сміятимуться, рватимуть фініша, будуть міцніти й наливатись силою, бадьорістю.

(У Кирила в кишені пляшка з горілкою).

Травневий день не такий уже довгий. Уже сонце сховалось давно, темніє. З брязкотом складають лопати. Хтось несе їх до клюбу, а Шура біля Кирила.

— Фу, Кирило, ох і стомилась... А жаль, що вже вечір. Я б ще кинула бібліотекареві землі в черевики... Ходім, проведеш мене додому...

Кирило трохи сердитий на Шуру. Але він сміється.

— Ох, Шура, ти ж зараз хороша... Коли б ти була в кепці, я б натягнув тобі її до самого підборіддя...

Шура сміється і хапає Кирила попід руку. Помалу притискається до нього й ногою відчуває: У Кирила в кешені щось тверде... (У Кирила в кишені пляшка з горілкою). Йому приємно йти з Шурою. Іти не довго: вони вже прийшли до хати. Але ж Шурі зовсім не хочеться так швидко йти додому. Чого? Вечір такий...

— Сідаймо, Кирило...

Сиділи довго. Шура розповідала про свого токаря, що наробив сьогодні «мільйон пудів» браку.

Кирило все дувся, йорзав на лавочці.

— Шура, тут, розумієш, немає чого довго розводити міщанське времяпровожденіє дорогого для нас часу. Тепер, у добу реконструкції, гріх сидіти вечорами на лавочці, милуватись на місяць, а другого дня запізнюватись на роботу й непродуктивно працювати... Ти мені подобаєшся. Тепер мені трохи сумно без тебе. А це відбивається на моїй роботі. Я помічаю, що й ти не холодна до мене. Давай одружимося. Ти переїдеш до мене... Будемо жити разом.

Шура видивилась на Кирила. Хотіла відчути фалш у його словах. Та ні—Кирило казав цілком щиро. Кирило—гарний хлопець. Він занадто багато думає про реконструкцію, про п'ятирічку. Але ж він хороший хлопець... І Шура, пригорнувшись до нього, тихо сказала:

— Добре.

Вечір теплий. Вечір міцний і навіть, зоряний (А в Кириловій кешені пляшки горілки). Шура помалу горнулась до Кирила й солодко шепотіла:

— Кирило, ти хороший... Добре...

Вечір теплий...

***

Було вилито два підшипники, гальмо попсувалось. Паровоз безсило прикипів до рейок. Було пізно.

Бриґадир лаявся, крутився біля колеса, вставляючи підшипника. Підшипник, вилетівши з букси, вдарив по нозі. Бригадир вилаявся.

— Ви, шпінгалети!—став злість зганяти на своїх помічниках. Ударна бриґада називається. Шпінгалети! Як оголошували себе за вдарників, так галасують, а на роботу не приходять.

— Толька,—крикнув до підручного слюсаря,—чому Петра сьогодні немає? Ти ж секретар осередку, мусиш знати. Де Петро, я тебе питаю?

Анатоль у відповідь щось пробурмотів і взявся до підшипника. Сьогодні о сьомій годині засідання бюра. Значить із роботи просто на засідання. Їсти хочеться, аж у кишках шкварчить. А тут єрунду така. Де це може бути Петро. Сьогодні вони не скінчать до сьомої години паротяга й точка—на чорну дошку вивісять:

«Ударна бриґада № 1 затримала паровоза «Щ 2257» на дві години».

— А ну, тікайно-ти, шпінгалет! Пусти мене.

Анатоль поставив на місце підшипника й підняв буксу. Став закручувати прогонича...

— Та я сам...

Бриґадир довго ще лаявся. Крикнув слюсареві, щоб той побіг за кочегаром.

— Хай розводить пару! Треба спробувати гальма...

Прийшов кочегар. Почали розтоплювати, розводити пару. Паротяг зашумів, зашипів. З комина—дим.

Підшипники були готові. Тепер—як гальма? Чи добре полагодили? Анатоль витирав клоччям руки й думав про повістку сьогоднішнього засідання. Знову про того Яворенка. Чорт візьми. Миш уже вліпив догану. Розкричався—«Куркульських синків тримаєте в осередку. Я до вас доберусь». Анатоль механічно витирав руки й думав.

— Толька! Якого чорта став? Парі в тобі немає. Вилазь на паротяг, пробуй ґальмо.

Анатоль виплигнув на паротяг. Запихкав парою смок. Дрижав поршень, всмоктував повітря.

— Та досить, досить качати. Пробуй!—кричав бриґадир.

Анатоль узявся за підойму від гальма. Під паровозом зашипіло, клацнули колодки й безсило відстали від коліс.

Всі втрьох полізли під паровоз й стали ладнати наново.

Прибіг машиніст. Кинув на станок скриньку (в скриньці хліб, цукор, махорка, сало—все, що потрібно в дорозі).

— Хлопці! Паровоз готовий!

З-під паровоза кричав бриґадир. Натискав на колодку гальма. Він не розумів, чому машиніст прибіг так «пізно». Треба було б прийти о третій годині. Паровоз би був готовий.

— Ей ти, замурза,—крикнув до кочегара,—що ти там товчешся. Злізьно з паровоза. Тобі розум не завадить шарпнути за гальмо. Злазь.

Машиніст був спокійніший. Він усміхнувся, вийняв годиннка, обережно поклав його до своєї скриньки й поліз до рову під паровоз. Подивився.

— Ану—від гальма! Васька, пробуй.

Відступились. Паровоз зашипів і колодки клацнули об колеса.

— Відпусти...

— Та вони самі відпускаються—нервово крикнув бриґадир.

Машиніст усміхнувся. Взявся до роботи. З півгодини працювали, не розгинаючись.

— Ану тепер, Васька, пробуй.

Колодки міцно прилипли до коліс.

Бриґадир витирає з чола мазуту й піт.

— А ти, Толька, все таки візмись за своїх шпінгалетів. Я, брат, про твого Петра статейку до «Тяговика» напишу таку, що йому нудно стане.

Тим часом. Василь-кочегар ходив у контору вартового по депо й прийшов з помічником і вимогами. Повилазили на паровоз. Рушили.

— Столяренко!—крикнув машиніст.—Ти забувся ключа! Лови!—кинув ключа. Попрощався з бриґадою і вже за хвилину чути було голос кочегара Василя:

— Круговий! Дайош поворотного.

Паровоз в'їжджав на поворотне коло.

До депа прийшов монтер.

— Ну, як хлопці, діло?

— Та нічого,—відповів Столяров.—Бриґада моя не підкачає. Тільки чого підміни немає?

— Ну, покинь,—озвався хтось.

До сараю депівського прийшла друга бриґада, підміняти Столярова...

— Поїхали, Анатолька, додому...—звернувся Столяров до свого підручного, витягаючи з кишені спецштанів коробочку з махоркою.

Анатолю нема як піти додому. Треба на засідання бюра.

— А-а...—протягнув Столяров.—Ну, дуй, дуй. Та підтягни там своїх шпінгалетів. Став, браток, сьогодні на повістку денну питання про вдарництво... Не губи фасону, Только. Душу вон, а п'ятирічку—в чотири роки...

Толька посміхнувся й попрохав закурити.

Виходили з депа разом.

А там—Столяров додому.

— Треба трохи спочити. Сьогодні газетки ще не читав.

А Толька на засідання бюра. Як і думав, ще ніхто не прийшов. У кімнаті осередку сидів Миш, перечитуючи якісь папірці. Побачивши Анатолія, він перебільшено привітно заговорив:

— Шановний секретарю. Як діли?.. Що ж це досі нікого немає? Только, щось у тебе справа не важна... Сьогодні буде стояти питання про Яворенка. Здорово! Може ще й не викинете з комсомолу? Здорово... Миш згорнув папірці, поклав до портфеля й заплющивши очі, знову став повторювати те саме, про що говорив на попередніх зборах осередку.

Помалу почали сходитись хлопці. Члени бюра прийшли всі. Яворенко задуманий, сумний, прийшов і сів у кутку. З членів комісії прийшли Антін і Шура.

— Еге, голубко! Так ти одружилась уже? Здорово! Прощай, значить, комсомол, а там і виробництво!—Миш облизав тонкі губи й ляснув Шуру по плечі.—Ой, Шуро, дивись... Ну, реб'ятки, почнемо...—витягнув цигарку, сів у протилежному кутку і з виглядом—починайте, хлопці, я буду мовчати, мовляв, нічого не розумію в цій справі—став стежити за засіданням.

Першим Анатоль поставив питання про Василя.

— Антоне, викладай...

Антін встав, шморгнув носом, і відкусивши нігтя, став сповіщати, що—

— Брехня! Макар Кравчук бузотьор і ні к чорту не годиться. Кирило теж—на зборах добровільно погодився розслідувати справу, а не пішов.

Глянув на Шуру—очі звела на хвильку, а потім стала дивитись Антонові в обличчя. Антонові стало трохи незручно й він хотів голосним криком прогнати незручність. Безперечно, він зовсім не на Василя кричав. Треба бити в першу чергу Мишу, а потім Кравчука. Він, Макар, зовсім не був де слід. В сільраді взяв одну довідку про Мехтодя Яворенка. Томуто й справка, яку приніс Василь, перечила довідці Макаровій. Отже—Яворенко син середняка, не міцного, звичайного середняка. Далі Мехтодь Яворенко ніякий не родич Олександрові Яворенкові—Василевому батькові.

— Шура, прочитай ту довідку.

Шура прочитала довідку. В ній було сказано, що:

«Мехтодь Яворенко приїхав року 1921 з Росії, Рязанської губерні», такого то села—ну, а Олександер тутешній середняк. Рід його з діда тут у нашому селі.

— Точка, все. Яворенко лишається в комсомолі. Макарові догану. Секретарю райкому... А в тім—він начальство. Хай присилає папірця, щоб Василя викидали з комсомолу.

Миш кинув недокурка. Розтоптав.

— Антоне...—заплющив очі і вже спокійніше сказав, щоб Антін прийшов завтра о 3-й годині в райком.

— Добре. Я в порядкові комсомольської дисципліни покину завтра роботу й прийду в райком...

— А-а... Ти працюєш... Нічого, реб'ятки, продовжуйте... Я з Антоном після поговорю. Продовжуй Толька,—і, кліпаючи очима, закрутив другу цигарку.

— Василю, ти—вільний... Або ні, стій,—трохи подумавши, сказав Антін.—Ти забув про своє навантаження. Вже я кілька разів бачив, що мають бути збори осередку, а їх ні разу не було. Треба...

Миш перебив. Кинув недокурка, притоптав ногою, і. заплющивши очі, наліг на Василя. Спершу довів усім, що робота осередку молоді—одна з важливіших робіт комсомолу, потім накинувся на Василя й обіцяв йому вліпити догану за таку роботу. Було смішно. І Антін і Толька розуміли, що це просто безглузда причіпка. Миш був сердитий, що через Василя він має так багато неприємностей. Толька не знав, що йому робити—сваритись із Мишом, значить, знову слухати від нього довгу мораль, знову він буде казати йому, Толі, що той підриває авторитет секретаря райкому. Просто через те й не хотів перечити. Але той Антін. Він ніби заклався з ким, що не буде мовчати. Вилаяв Мишу, назвав його рвачем, а Василеві сказав:

— Не дрейф, Васько. Дев'ятнадцятого ще раз скличемо збори, я з тобою потолкую. Коли Василь вийшов, Антін ще довго не міг заспокоїтись.

— Побачив, що хлопець не справляється з роботою, щоб то підійти, порадитись, допомогти. Так ні—догану з попередженням вліплять, і точка!— Антін викусив нігтоть і люто виплюнув його на підлогу.

Другим стояло питання про вдарництво. Невеличкий звіт дав Толька. Коротко—хлопці п'ють, гуляють, не висипляються добре, а потім запізнення, прогули, брак тощо,—куди годиться?

Вирішили: взяти відомості прогулів і запізнень комсомольців і на наступних зборах докладно поговорити.

Далі Миш оповістив, що з осередку депа треба шість чоловіка надіслати в села. Засівкампанія на носі. Не міг, щоб не скористатися з нагоди і прочитав ще раз мораль, і довів, що немає кого надіслати.

— Всі безграмотні. Да, реб'ятки. Всі у вашому осередку політичнонеписьменні.

Над цим питанням довго сперечались. Треба так надіслати, щоб і вівці були цілі й вовки наїлись. Надішлеш Антона—справу на селі поставить на ять, але вдарництво як?

— Страдає...—коротко сказав Анатоль.

Зрештою виділили шістьох комсомольців:

Шура, Антін, Кирило, Василь, Кравчук хоча Антін перечив (але що зробиш, коли більше нема кого надіслати) і Толька.

— Хлопці, тільки мені ближче село, щоб можна було навідуватися частіше додому—крикнув Анатоль.

Миш пробурмотів щось на згоду, і засідання кінчилось. Розходились.

Проходили коліями.

Гули паровози, клацала *дишлами* захекана маневрушка...

— Пи-и-и-и... Пи-пип.—загув протяжно паровоз.

— Це та чортова щука, ми біля неї стільки мучились...—зауважив Анатоль. І було приємно, що паровоза й на хвилину не затримали, що вже ця робота кінчена.—А Петра не було, прогуляв, гад...—додав Анатоль.

— Але паровоза кінчили...

Розходились.

Провінція гула. Вечірнім міцним гомоном розлягалася. Пахло коров'ячим гноєм...

***

А було так.

Готували мовно-світляну газету... В бібліотеці було багато люду, всі про щось розмовляли. Антін переписував начисто фейлетона про стадіон і фізкультурників. У читальні почали співати. Бринькали на роялі й співали:

«Комсомолець молоденький
До-о че-ервінців від'їжджав...».

Через читальню ходити було незручно—заважає співакам—тому відчинили вікно і стрибають. Так і ближче до сцени. Адже, все одно—чи в вікно, чи в двері...

Василь у вікно не стрибає. Він підбіг і—до хлопців:

— Швидше там з газетою. Доповідша кінчає... Народу сто пудов...

У бібліотеці завзято працюють. Збори юнсекції таки відбулися. Ще вчора Толька безнадійно махав рукою, а сьогодні він читає в Антоновому фейлетоні про себе, і йому весело. Пригадав: разом з Антоном розчищав стадіон від будяків. Тоді ж загнав колючку в ногу. І тепер у фейлетоні Антон пише:

«Нічого Сафандула, не дреф—мама винесе...»

Шура кінчає статтю про дитмайданчик. Вона старанно добирає слово до слова. Толька їй каже.

— Молодець Шура. Про дитмайданчик дбає. А коли до тебе на октябрини приходити?..

Шура посміхається, червоніє, а в очах у глибокій глибині—сум.

Василь знову прибігає.

— Хлопці, що робиться! Страх! Петька божиться, що більше ніколи не буде робити прогулів. Усі сваряться. Нашому начальнику тяги обіцяли морду набить... Толька, тебе до телефону кличуть... З газетою, хлопці не кваптесь. Ще резолюцію мають ухвалити. Резолюція хіба ж така!

Толька стрибає через вікно. Біжить через залю до канцелярії. На хвилинку зупиняється. Прислухається, саме Петро говорить...

— ...Коли в наших парней таке життя. Добре, хто при матері живе. А холостякам, так хоч помирай. У чергу не підеш за м'ясом. У буфеті обіди—собаці під хвіст. Голодний вічно. З досади гуляєш допізна, а там і на роботу запізнюєшся... Наші реб'ята не вміють жити. Працюють і гуляють. А раз гуляєш, то й на роботу запізнюєшся, прогули... Моя думка—нам треба створити побутову комунку...

Плескають у долоні, а Толька біжить до телефону.

— Да... слухаю...

В телефонну рурку кричить начальник пошти. Голос його верескливий, заїкуватий, нервовий... Зараз такий час, що тільки люди з залізними нервами не гублять голови. Зараз висилка куркулів, засівкампанія. Вночі важливі розмови, а на пошті—жодного комсомольця, партійця. Треба щоб Толька обов'язково прислав двох комсомольці наніч. Не буде ж він, начальник пошти, вартувати цілу ніч. Доволі одного дня. Вже одну ніч Толька не прислав комсомольців. Коли так буде надалі, то начальник пошти

ставитиме питання в райкомі. Все. За п'ять хвилин мусять бути вартові.

Толька хоче щось відповісти, запитати, але начальник пошти нервово клацає руркою—повісив...

У клюбі збори юнсекції, в бібліотеці кінчають готувати газету. Толька біжить до бібліотеки.

— Хлопці! Паліка! Треба двох на пошту.

Ніякої паніки немає. Напружено працюють. Про пошту і слухати не хотять. Кожному цікаво послухати газету, яку так старанно готували.

Шура кінчає писати статтю про дитмайдан.

— Я піду. Я завтра вихідна.

Ще одного чоловіка. Хто піде? Хто вихідний завтра? Вночі важливі розмова телефоном. Хто може віддати ніч?

— Я піду. Хоча я завтра не вихідний...

Вбігає Кирило. Власно зовсім не вбігає, а стрибає в вікно.

— Єрунда! Чорт зна що! Причепились до мене. Яке ж може бути вдарництво в канцелярщині? Пиши, пиши і все... яке може буди вдарництво!

Про вдарництво в канцелярії ніхто не хоче пояснювати Кирилові. Він сам повинен знати, та він і так знає, що мало не кожного місяця затримуються списки, а разом і виплати, іноді невірно вираховують години... Це мусить знати кожен комсомолець, що працює в конторі. Зараз не про це. Треба знайти другу людину на пошту.

— Я—не піду.

— Покинь, Антон. Шура вихідна, то й може йти...

І я можу. Завтра працюватиму добре. Не турбуйтеся, Толінька, я теж іду на пошту.

Кирило забуває про все. І про вдарництво, і про своє обурення. Шура... Пошта... Антін...

— Шура, ходім додому... Вже пізно. Мені рано вставати...

Всі замовкають... Розгублюються. Не знають, що сказати. Справді— Шура, Антін... удвох цілу ніч...

— А я завтра вихідна. Можу вартувати цілу ніч. Треба ж комусь вартувати.

Кирило—ні слова. Виходить через читальню.

«Захищай же край наш рідний
Від нещадних ворогів...
Кі-інь залізний...

Пісню урвали. Хтось крикнув:

— Чого ходиш? Не заважай працювати... Ну, проходь, проходь. Чого став... Чорт його знає.

«Ще й вагонами
тремтів».

Всі мовчали, не знали, що казати.

Вбіг Василь.

— Хлопці. Резолюцію прийняли.—Во. Дєльную. Дайош газету.

Тоді заметушились, заговорили. Антін склав нашвидку плян газети.

— Хлопці, читайте, тільки добре, я пішов...

З Шурою пішов на пошту. Крізь вікно вистрибнули й пішли.

З читальні співали:

«Кінь залізний важко дихав...»

Антін сказав:

— Спочатку я п'ять годин попрацюю, а потім ти. Лягай, Шуро, спати.

Шура лягла на столі. Спати не хотілось, і вона просто так лежала на зсунутих столах. Дивилась у стелю.

Зрідка деренчав телефон. Антін кричав у рурку, і діставши відповідь, вставляв штепселя. Потім чути коротку вривчасту розмову.

Була така півгодина: ніхто не дзвонив. І Антін запитав:

— Ну, Шуро, як твої діли з Кирилом?..

Шура махнула рукою, очі донизу.

— Ай, покинь...

Більше Антін не питав. За кілька хвилин вона заснула й Антін слухав рівномірне дихання. Шура спала. Хтілось встати, підійти до неї і спитати:

— Шура, як ти думаєш, хлопці засипались із газетою?

І вона відповіла б:

— Що ти, покинь...

Шура спала, він сидів біля комутатора. Задеренчало.

— Пошта...

З рурки голос Василя:

— Антон. Ти?.. Браток. Газета вийшла на ять. Одні сміються, інші лаються. Фізкультурники догадалися, що про них ти написав і хотять тобі морду набити. Петро щось думає серйозне. Хоче ставити питання якесь на засідання бюра. Яке саме—не каже. Ти його спитай. Тобі може скаже... А де Шура?..

— Шура? Спить.

— О, слухай, між іншим, Кирило п'яний в доску. Лається, але газетка вийшла. Мать моя родная! Давно такої...

— Васька, не кричи так—Шура спить...

Василь засміявся й Антін винувато посміхнувся.

Потім знову довгі перерви. Зрідка хтось крикне номер... коротка розмова... І знову нічого... Гудуть дроти, шумить вітер...

Антін схилив голову. Очі самі стулилися.

...Рипнули двері. Хтось затарабанив підборами. Антін шарпнув головою. В голові—хто? Хтось з силою шарпнув двері. Антін схопився. Підбіг до дверей.

— Хто?—й відчинив двері.

Ввірвався Кирило. Зрозгону влетів і мало не впав.

— Де вона?.. Де?

Шура схопилась.

— Що таке?

Кирило до Шури.

— А-а... Ось вона! Марш додому! Марш!

Шура мружить очі, ніздрі родуваються. Додому вона не піде. З варти не йдуть.

Кирило кинувся до неї. Рука міцна, жилава, схопила його за комір і ґудзики затріщали.

— Кирило, йди проспись—і кусає ніготь.—Іди...

— Не піду. Ти мені не вкажчик. Я до жінки прийшов... Шурка—марш додому...

— Не піду...

Кирило кинувся до неї і вхопив за волосся.

— Кирило...—одна хвилинка, і Кирило вилетів з кімнати. Забряжчав дзвоник. Шура схопила рурку. Антін замикав двері...

Гули дроти, вітер шелестів деревами...

***

Другого дня Шура прийшла додому.

— Мамо, я буду жить у вас...

Батько складав до скриньки їжу: в подорож збирався. Впустив чашку. Шматки скла забряжчали.

— Мамо, я буду жить у вас...

Гули дроти й сонце жмурилось.

Шура нікому не сказала, чому розлучилась і пішла від Кирила.

***

Збори затяглися допізна. Петро глянув на годинника й махнув головою. Сьогодні знову доведеться вечеряти об одинядцятій годині.

Та де там, лише об одинадцятій годині голова оголосив, що збори зачинені, за півгодини Петро був на вокзалі. ТСТ вже зачинено й доведеться повечеряти в станційному буфеті... На станції було безлюдно. Бамкнув двічі дзвоник: відійшов останній поїзд. Треба квапитись. Петро лаяв усе. Він уже забув, коли вчасно вечеряв. То кіно, то театр, а сьогодні збори. Отак завжди й вечеряєш опівночі.

В буфеті зустрів Кирила.

— Чого сьогодні на зборах не був?—запитав його.

Кирило відставив порожню пляшку з-під пива й посміхнувся.

— Може хочеш випити? Сідай, вгостю.

Петро пити не буде. Він їсти хоче, аж в очах чортики стрибають. Та в буфеті нічого немає. Все поїли. Йому назбирали півпорції вінеґрету і знайшли один бутерброд. Все, що лишилося поїсти. Може Петро хоче тістечка? 15 копійок штука.

Кирило сміявся й казав, що пити пиво й закусювати тістечками, дуже смічно. Гроші? Хай за гроші Петро не турбується. І він узяв чотири пляшки пива й дюжину тістечок.

Петро їв спочатку вінеґрет.

— Кирило, чого це ти з Шурою розійшовся?

— Хіба я розійшовся? Вона не схотіла жити зі мною. Куди нам сіреньким?.. Вона може одружитися з кимось багатющим.

— І Кирило став розповідати, як Шура вічно робила йому сцени: чому Кирило не купує їй фетрових шляпок, черевиків під колір тіла. Вічно ревнує. Куди таке життя годиться?

Петро задумано промовив:

— А на роботі гарна дівчина й активна комсомолка...

Коли випили пиво, і ще пили пиво, до них підійшов Іван Тихонович. П'яний, він ледве тримався на ногах і приплющував очі. Стукнув кулаком по столі.

— А я, Кирило, більше не можу. Розумієш—не мо-гу! Народні гроші пропиваю, мені старому—стидно... Не мо-о-огу-у.

Проходив охоронник. Не дав кінчити Івану Тихоновичу. Взяв за плечі й вивів із буфету.

Потім огролосили, що буфет зачиняється. Кирило хотів встати й сів знову на стілець. Ноги не слухали п'яної голови. Спираючись один на одного, вийшли з буфету.

На дворі зрідка гула маневрушка, пахкала електростанція й гули дроти. Десь далеко кричав Іван Тихонович.

— А я не мо-о-гу...

І довго було чути:

Не-е мо-о-о-огу-у...

Кирило здригнувся й буркнув:

— От старий алькоголік... Нап'ється, та й телепеще з п'яна чорт зна що...

Розминались мовчки.

Петро раз озирнувся, побачив, як непевним кроком ішов Кирило, хитаючись на всі боки, і пішов собі додому, спустивши голову донизу. Біля дверей зупинився. Довго шукав по кишенях, ключа не було. Думати довго де загубив, не було часу: спати вже треба. Петро спробував зірвати скобля і, переконавшись, що з того нічого не вийде, пішов до вікна. Вікно було зачинене й защіпнуте зсередини. Довелось добре шарпнути. Вилетіла шибка, порізала руку. Петро довго лаявся. Засвітив електрику. Вдома не було води. Брудною хусточкою перев'язав руку. Текло. Довго не міг заснути...

Прокинувся пізно. Гув другий гудок. Зе десять хвилин треба було прийти далеко. Не вмиваючись, наспіх натягнувши спецодяг, Петро голодний побіг на роботу. Таки встиг. Повісив номер і пішов до ковальського цеху...

Працювати було нудно й докучливо. Хотілося їсти, боліла рука, очі стомлено стулялися. Коваль лаяв Петра.

— Ти, дивись он, як люди роблять.—Показував на Антона, що безперестанку стукав молотом...

В обідню перерву Петро підійшов до Антона.

— Слухай, Антоне, ти, либонь, спав цю ніч добре: працюєш на красоту. Та й мати тебе розбудила рано. Приготувала добрий сніданок і шклянку чаю. Правда ж?

Антін усміхнувся.

— Ти, браток, настроєний лірично... Вгадав. Мені мамаша доброї

жратви приготувала. Тільки я сам завжди прокидаюсь своєчасно. Що це в тебе з рукою.

Петро довго розповідав, і кінчив.

— От дрібниця. До лікаря підеш—хоча й не було коли,—він тобі розмусолить, ще гірше буде, а працювати треба...—Помовчав. Скрутив цигарку, запалив.—Антоне, думаю одну вещ я. Порадь, чи варто про це на бюрі казати? Живемо ми холостяками—по-собачому. Не доспиш, не з'їси добре, своєчасно, потім на роботі—брак, прогули. Куди воно годиться? А я от думаю, щоб нам зібратись і—комунку. Як ти думаєш? Антін ляснув у долоні, стукнув Петра по плечі.

— Оце так дело. Петька, та про це треба було б давно подумати. А то на зборах ухвалюємо голосні резолюції, а більше нічого. Післязавтра—засідання бюра. Я сам ставлю це питання. Приходь. Будемо разом обстоювати це... Але ходім, пообідаємо.

Їдальня була тут же, біля депо. В садку збудували прилавок, кухню, понаставляли столиків і—їдальня. Обідали тут усі. Весело за їдою поговорити про справи, розповісти пару добрих анекдотів. Весело. І тільки в хмуру погоду обідало тут мало. Сьогодні гарна погода. Сонце, вітрець. Тарабанять тарілками, дзеленькають ложками. Розмовляють. Хлопці взяли обіди й сіли за порожнім столиком. До них підійшов Іван Тихонович. Він важко сів на стілець і стукнув кулаком:

— Хлопці. Не мо-о-гу. Більше! Совість заїдає. Старий я. Скажу, а там хай буде, що буде.—І нахилившись низенько до стола, тихо сказав:—Кирило дурить вас, комсомольців. Кирило з Підвисоцьким години прибавляє... А потім ділимось грішми...

А потім злякався своїх слів. Закліпав очима, засовався на стільці. Зляканими очима дивився на хлопців.

— Що я сказав, хлопці? Не вірте мені... Старий я, то й верзеться мені... я... Ви не слухайте мене...

Антін глянув на Петра...

Гудів гудок. Треба на роботу...

Іван Тихонович пішов до цеху. Чути було його хрипкий голос:

— Не мо-огу... Обдурив хлопців.. Не могу...

— Антін, так на бюрі будем говорить про комунку?

— Будемо—погодився Антін.

Про Івана Тихоновича не згадували. Цілком зрозуміло—не витерпів. старий, розповів, а тепер самому страшно за свої слова. І в Антона, і в Петра в голові зафіксувалося: треба розглянути. Але про це—ні слова.

— Значить. післязавтра... — сказав Петро, і, помовчавши, додав: — А Шури сьогодні немає...

Так, Шура сьогодні не вийшла на роботу. Вона сьогодні встала рано. Проте не раніш за матір. Мати уже розпочала:

— Оганьбила... На все життя. Другі дружаться, люди. як люди, а вона... Чого розвелася?..

Батько прокинувся. Вмивався й бурчав:

— Десять день пожила... Сорому скільки!..

Сестра насувала до підборіддя ковдру, потягалась — не хотілося вставати.

— Пішла б у чергу, почула, що розказують... Слухати не можна. Комсомолка така,—і до матері:—я більше нікуди не піду, ні на базар, ні в чергу... Слухати не можна...

Всі на Шуру. Кожен вказує: сестра про базарні плітки, мати про сусідські розмови, батько про кондукторські зауваження. Шура мовчки слухала. Кріпилась. Було соромно, неприємно слухати. Хотілося крикнути до сестри:

— А ти сама. Забула як того року робила аборта? «Шурочка, не кажи мамі»... А тепер?..

Хотілося крикнути. Навіщо? Мати ще більше хвилюватиметься, а її, Шурине, становище не покращає... Справді—навіщо вона одружилась? Навіщо? І була зла на себе: по-дитячому, як мала, закохалася, полюбила красивого Кирила, і не знала, що він такий... Не знала. Знала—Кирило комсомолець, активний, хороший і з гарними очима. А коли одружилася, взнала—

— Кирило противний, гидкий. Жила з ним. Приходила. І коли лягали спати, він перераховував, з ким Шура стояла, з ким розмовляла і хто її ляпав по плечі. І було гидко. Побачила Шура: приходив Кирило з роботи і сам, без товаришів—пив горілку, і лягав п'яний спати. А на зборах казав:

— Так не можна... Іду я колись, а наш Антін з Іваном Тихоновичем — п'яні обидва.

А коли захищала Антона, вдома слухала довгу розмову Кирилову — ревнував.

Потім іще одне: звідки в Кирила гроші беруться?..

Розлучилась. А зараз дома. Знову стара, змучена життям і роботою, мати, знову—батько. Лаються.

— Ач, одружилась для того, щоб з хлопцями вільніше... як повія — мати плакала. І ще болячіше було.

Батько хрипів й загрожував вигнати з хати.

— Щоб і духом твоїм поганим не смерділо...

Не витримала. В сльози. Батько ще більше лаявся і казав:

— Знаємо вас: плачете, а самі думаєте, якби побільше нашкодити...

Мати вже перестала. Більше плакала й почала заспокоювати дочку.

Тим часом прогули гудки й стрілка переповзла за сім. Шура глянула на годинника: пізно. І вже було приємно, що запізнилася. Хай. Сьогодні не піде на роботу. Вже краще слухати ось це, а ніж:

— Хлопці, Шурка тепер «розводна», з нею ж тільки й гуляти...

Було приємно, що хоч один день не почує цих розмов й не бачитиме перед собою нахабних облич, повних ненависти й призирства...

Цілий день сиділа в садку й читала книжку. В книжці стільки цікавого, таке знайоме, близьке. Про комсомольців, про хлопців, про дівчат. Чому наші хлопці не читають таких книжок? Чому вони такі. Заговориш з ними про одруження, про кохання, а вони:

— Міщанство. Ти, брат, Шуруньчик, підпала під вплив міщанства. Ходім краще он туди. Там темно, тихо й людей немає...

Чому наші хлопці такі? Одні про міщанство, другі про роботу. Миш— секретар райкому. Він завжди говорить про політпідготовку, роботу на селі, і ніколи не згадає про те, що хлопці наші не вміють жити, не розуміють, що таке міщанство...

Шура читала допізна. В хаті, при світлі лямпи, кінчала читати. І хотілося з кимось порадитись, поговорити про життя-буття комсомольське. З ким? Кожен закине—міщанство. І Шура вирішила піти, попрохати в бібліотекаря ще таку книжку. Каже, там відповідь знайде...

— Вже йдеш? Сиділа б... Пізно вже... — і мати знову почала плакати.

Шура прикусила губу і вийшла...

В бібліотеці було напівпорожньо. Бібліотекар кінчав статистичні вирахування—скільки сьогодні обміняли книжок,—і видко було, що обридла йому ця робота. Хотілося йому швидше кінчити й піти на свіже повітря, до хлопців, до дівчат. А може йому просто хтілося їсти? От і квапився.

— Михайло, заміняй книжку.

— А, Шура! Здоров. Чого ж ти так пізно?..

Махнула рукою. Обміняй книжку, і все...

Відшукав Шурин абонемент. Глянув на книжку.

— Вподобалась?

Так, Шурі подобалось. Це ж про комсомольське життя.

Тільки трохи заковиристо написано. І потім—чому це все так виходить? Чому? Як робити, щоб такого не було. Михайло—бібліотекар. Він багато читає книжок:

— Ну скажи, Михайле, чому це так виходить?

— Е, Шура, це все залишки старого. Довго розказувати... От у нас має бути диспут про цю книжку. Тоді й розберемо.

Про диспут Шура вже чула. Місяць, якщо не більше, збираються влаштувати диспут. А ще й досі нічого немає.

— Нічого, Шура, буде. Буде все. А зараз допоможи мені зробити статистику. Знаєш, чекає на мене Оля. Я з нею умовився зустрітись у парку... Допоможи, Шура.

Шура махнула рукою. Взяла книжку й пішла. В голові думки: от — Михайло. Він знає. Все знає. В книжках усе працює. Що не так—зазирнув у книжку і—єсть. Треба ось так робити, а не інакше. Він усе знає. Гуляє з Олею... По-звичайному, як і всі інші. Може це міщанство?

— Шура? Куди? Здоров.—Хто? Антін? Шура вітається з Антоном і чекає—зараз він спитає, чому не була сьогодні на роботі. Ну що вона йому відповість?

— Шура, знаєш, сьогодні Петро таке мені сказав. Знаєш що?

Шура не знає.

Ну то й не догадається. Бо навіть сам секретар райкому—Миш, не догадається, що Петька, найгірший робітник, прогульник і засоня, сьогодні сказав Антонові про комуну. Шура не розуміє? Антін зараз пояснить. Відремонтувати будинка. Отого, знаєш, де валяється всяке сміття. Раніш там

жили. Так от, відремонтувати, позносити ліжка, столи, і—всі хлопці, дівчата житимуть комуною. Одержав гроші—заплати членські внески, за індустріялізацію заплати, а решту—«отец д'якон, деньги на кон». В загальний казан. Жити разом, комуною значить.

— Антоне, а це ж, ой, харашо! Диви—вартовий, у нас ще будуть і вартові—будить усіх у шість годин, вмиваємось, чистимо зуби, провітрюємо кімнати, прибираємо, і разом у їдальню. Ніколи ні прогулів, ні запізнень... Я завжди буду вартувати. Завжди буду своєчасно будити... Ой, харашо ж.

Антін засміявся. Шура похнюпилась і згадала, що це тільки розмови. Чи вийде що?

— Не дрейф, Шура. Візьмемось разом. Наляжемо добре—вийде. Мусить вийти.

Шура зупинилась.

— Ходім назад.

— Чого?

— Кирило йде. Не хочу з ним зустрічатись.

Пішли назад. Але Шура вже похмурніла й не раділа з майбутньої комунки.

Перед машиністівською на сонечку грілися в заялозених мазутою, притрушених вугільним пилом спецах. Машиністи, кочегари, просто так робітники. Читали «Гудок». На останній сторінці, там, де завжди великими літерами чорніють великі об'яви, і дрібним шрифтом набрано номера загублених документів — там сьогодні вміщено статтю про монтера. Перечитують, сміються, ялозять масними руками газету й знову читають.

— Молодець. От так молодець. Про нашого монтера вшкварнув.

Починають розхвалювати свою залізничу газету, доходять висновку, що немає кращої газети за «Гудок».

— А «Правда»?—ображаються деякі. Старий машиніст—Петро Афонін з призирством глянув у бік до тих, що ображаються, кліпнув очима.

— Що ти про «Правду»? «Правда», то ж «Правда». Тоже сказав. Ти не бери цю газету, і знайди кращу за «Гудка».

Повертаються до статті. Хтось пробує захищати монтера, лає робкора. Неправду пише. Зав'язується лайка. Кидають розмовляти про монтера, обговорюють начальника дільниці тяги. Безтолковий бюрократ. Нічорта не робить. Паровози стоять у простої, аж іржавіють. Куди воно годиться?

Афонін хвилюється. Ласкає долонями по колінах, кидає в бік жмут клоччя.

— Як малі! Та комсомольці з нас будуть сміятись. Чого це тут говоримо? А на зборах партосередку, а місцевком? Збори спілки, хоч і рідко, але ж бувають. От де треба говорити, а вони... як баби: пошушукають, побузять—і кінець...

Погоджуються з Афоніним, цілком підтримують його, але знову починають про те саме...

Клацнуло колодками гальмо, зашипіло під паротягом.

— Го-оп! Доволі. Назад.

Паровоза подавали під кран. Набрати води треба. Машиніст визирнув з будки, глянув до тендера й помалу здав паровоза назад.

— Го-оп!—кричав кочегар з тендера, і відкрутив крана. Вода з урчанням полилась у бак.

— Здорово, лоботряси!—крикнув машиніст до гурту.

— А-а! Гримайло. Звідки?

— Тільки що з Києва... Чули?—депо наше будуть поширювати. Середній ремонт буде.

Не повірили. Коли Гримайло з паровоза виліз, розповів докладно, як ходив по місту, як зайшов до управління й там дізнався про це—тоді повірили...

І вже за хвилину всі знали:

— Депо мають поширювати, з нового року будуть майстерні середнього ремонту...

З нового року будуть майстерні середнього ремонту.

Провінція гула... Сонце розплескувало водограї променів. Депо гуло... І це вже не були порожні слова. З управління прийшли постанови, папірці, ще обіжники.

Антін думав: здорово. Буде наша провінція, як добре робітниче місто. І не витримав. Побіг до райкому.

— Макар, де Миш?

— На засіданні райкому,—і Макар знову схилив голову до «Комсомольця України». Волосся сповзло на чоло.

Засідання райкому тут же. В сусідній кімнаті. Спокійно, не хвилюючись, Антін увійшов і сів на вільному стільці. Миш саме говорив, заплющивши очі, то й не помітив Антона.

— Реб'ятки. Нам треба негайно, зараз же стукнути по комсомольській дисципліні.

І він почав доводити, що це недисциплінованість—наслідки малої політпідготовки.

Тому він пропонує негайно реорганізувати школу комсомольців. Став дещо пояснювати, як це найвигідніше зробити.

— Реб'ятки, ну я кінчив. Хто забере слово по цьому питанню?—і розплющив очі.

— Я.

Миш глянув на Антона.

— Реб'ятки. Антона ж не було... Ну, забирай. Слово надається Антонові.

Довго говорив. Проте нікому не обридло його слухати. Бо й справді, тут ясно—треба зробити так, щоб хлопці не тинялись без діла в вільний час. Політграмота—річ суха. Потім один від одного відірвані. В нас не так багато надійних хлопців. Більшість—у лабетах міщанського оточення. Що ж ви хочете—провінція. А от щоб організувати... побутову комунку...

Антона перебили. Це ж ідеально! На ять. А вони ламають голову, б'ються, не знають, що робити.

— Це постанова нашого бюра. Вчора було засідання—вів далі Антін.—

Потім ще дещо ми постановили. На зачинених зборах обговорити випадок з Шурою...

— Та це ж ділячество!—крикнув Миш.

Антін вибухнув:

— Ділячество? А як комсомольці будуть по тисячі раз одружуватися і розлучатись, то комсомол мусить це терпіти? Бо, за словами Миші, це— ділячество. Дудки. Ми таких героїв зразу стукнемо по головці. Потім це теж про Кирила. Зв'язався з головним табельником Підвисоцьким, і шухер роблять. Умовились із деякими робітниками, приписують їм зайві години, а потім грошима діляться. Про це теж треба мовчати, бо це—ділячество. Ні. Дудки, товаришу Миш. В нас мають поширювати депо, наше селище стане втроє більше, а ми будемо крізь пальці дивитись, що роблять комсомольці? Чи будемо напихати їх політграмотою, проблемами світової революції, а як з дрібницями, в повсякденному житті—про це ні слова? Доволі... Я гадаю, нам ставити питання треба так—натиснути де треба, щоб дали приміщення для побутової комунки комсомольців. Щоб забезпечити комуну від усяких міщанських і неетичних вчинків комсомольців—влаштувати товариський суд над Кирилом. Все. Я кінчив. Тепер хай Миш заперечує.—Відкусив нігтя, підтягнув штани й сів на місце.

Засідання райкому затяглось довго. Сварились, кричали. Обличчя сяяли молодістю, силою...

Місяць між хмарами ганявся за зірками. Сміявся. Зорі блищали. На дворі було тепло, вечір по-літньому пружистий і м'який.

Миш незграбно ступав через рейки, зачіплювався черевиками за шпали. Очі були спущені донизу. Він винувато слухав Антона. Було соромно перед Антоном, а ще більше перед усіма комсомольцями.

— Антоне,—сказав Миш,—тобі бути секретарем райкому, як я подивлюсь на тебе. Не мені.

Антін сміявся, радісними очима дивився на Миша.

— Чудак ти, Миш, щоб я здох. Ти чудак. Хіба в цьому суть? Коли комсомольці чорт зна які, то сам секретар не розірветься. Твоє діло керувати добре, реагувати на добрі пропозиції. Чудак ти, Миш.—Антін сміявся й по-дитячому перестрибував через рейки.

Проминули колії. Тепер пройти парк і зараз контора доглядача будинків.

— Жаль, що Петра з нами немає... сказав Миш.—Він же організатор.

Антін сміявся...

В конторі доглядача будинків клацали рахівницями, машиністка—комсомолка з осередку служби тяги—безперестанку била по одній клявіші. В кімнаті доглядача було накурено. За столом сидів начальник тяги, монтер депо, завідувач конторою, новий проробь. Всі уважно слухали нового пророба.

— Завтра прийдуть перші партії цегли, а ми досі не знаємо, де будемо складати її. Отже...—пророб підняв догори пальця з блискучим, як начищений гривеник нігтем, і замовк. Глянув на хлопців. На них ніхто не чекав. Доглядач будинків Шарко повернув до них голову.

— Що, хлопці?

Миш підсунув до стола вільного стільця і сів біля Шарка. Антін вицибнув на стіл, зім'явши задом тонкі папірці.

— Так тут ось як, Шарко,—сказав Антін,—ти на пленумі райпаркому був? Ну, так виконуй директиву партійного вождя, бо інакше ми тобі пришиємо ухил.

Шарко почухав борідку.

— Ти, Антоша із столу соскоч. Отак краще буде... Значить, ти про будинок для вашої комунки? Не буде діла. Віддаємо під касарню для каменярів. Усе.

— Е, Шарко, вийдем.

Миш вивів Шарка до другої кімнати. Там він йому довго говорив про партквиток, партквиток Шарка, який багато років лежить у кишені того ж таки Шарка, і зачепив проблему кадрів. Про кадри Шарко знає. Це так. А от про партквиток не йому, Миші, говорити. Шарко розлютився й закричав голосно на всю кімнату.

— Ти, Миш, мені не розпатякуй! Нам треба депо поширювати, а не валандатися з вами. Жили раніш якось? То й живіть собі на здоров'ячко, партії на втіху... А про твою поведінку ще поговоримо.

Миш приплющив свої вузькі очі й розтулив рота. Саме в цей час вбіг Петро.

— Антон, Миш! Братішечки! Розпатронив нас Шарко. К чорту. Іду сьогодні біля будинку, де ми комуну хочемо робити, а його ладнають, — кажуть, каменярі житимуть. В бога з твоїм Шарком. Я, брат, піду в райпарком, в ЦК! Тебе притягнуть і будинок нам даси.

Миш попрохав Петра заспокоїтись. Сказав:

— А я вже думав усі бюрократичні дірки змазати й дайош комунку. Це тобі, Шарко, так не пройде.

Антін сміявся. Він підійшов до Шарка й поклав йому руку на плече.

— Начальник, не гарячись. Ти й справді трохи забюрократився. Будинок на п'ятдесят чоловік ремонтуєш, а касарню на двісті чоловік розвалюєш? Це називається, знаєш як?

— Головотяпство! — крикнув Петро.

— Вот іменно, реб'ятки,—ствердив Миш, а Шарко почухав борідку й подумав, що й справді можна використати старі касарні, в яких жили робітники, ще коли будували нову школу. Він глянув на хлопців і махнув рукою...

— Побачимо...

Коли хлопці виходили з контори, то чули, як Шарко кричав у телефонну рурку:

— Щоб перестали ламати старі бараки. Перекинути робітників із будинку № 38 на бараки. Негайно почати ремонт.

Петро ляснув Антона по плечі:

— Наша взяла, хлопці!

Якийсь конторник попрохав, щоб хлопці не галасали. На нього ніхто не звернув уваги.

Після того пішло все, як і чекали хлопці. Шарко заходився ладнати касарні. Старий будинок віддали під комунку. Про це перший дізнався Петро. Він мало не бігцем подався до Антона. Його зустріла Антонова мати.

— Чого женешся? Тю на твою голову! Ти що, сказився?

— Тьотю Полю,—крикнув Петро,—не сваріться. Комунка в нас будьоть. Де Антін?

Антона дома не було. Де він, мати не знала. Може подався на засідання бюра. Вічно десь засідає, як бюрократ який. Потім мати запитала, що це він, Антін, з Шурою зустрічається часто. Петро посміхнувся й нічого не сказав. Пішов до осередку. По дорозі пригадав, що сьогодні розбиратимуть справу про Кирила...

До кімнати осередку він влетів бомбою.

— Реб'ята!—крикнув—Наша взяла. Хай живе комунка!

Всі повернули до нього обличчя. Миш урвав промову на півслові. Антін покинув писати протокола. А Шура не встигла витерти сльози, ляснула в долоні й засміялась. Петро коротко передав розмову з Шарком. Збивався. часто ляскав у долоні, як маленький хлопчик. З його розмови можна було визнати тільки два факти:

— Шарко—на ять хлопець. Одне слово—партієць. А комунка в нас буде.

— Хлопці,—перебив Петра Только,—а про Кирила ми забули. Давайте вже покінчимо з одним.

Тоді Шура прикусила нижню губу, а в очах у неї заблищали сльози. Миш продовжував:

— Так що, Шура, немає чого тобі розпускати міщанські сльози. Я думаю, що тут тебе заїдають лишки старих традицій.

Антін покинув писати.

— Хорош ти парень, Миш. Але коли ти починаєш читати лекцію про міщанство і старий побут, так ти трохи теє... Ти, Шура, перестань рюмсати. Ну, чого? — Антін трохи помовчав.—Комунка наша буде ого яка. Переберешся до нас. Будемо жити комуною. Плюнь ти, Шура, на обивательські пльотки, і розтирати не варто... А з Кирилом—ясно. Не будемо чекати суду. З комсомолу, і точка.

Всі погодились. Шура перша піднесла руку за те, щоб Кирила вигнати з комсомолу. Після Антонових слів вона трохи заспокоїлась і вже не було так сумно, як перед цим. Правда, поки збудується комунка, доведеться жити з батьками. І все ж Шурі було смішно з своїх сліз. Це просто малодушність. Чого плакати? Адже буде комунка...

Бюро закінчилось. Антін почав сваритись із Мишою. Сварилися довго, завзято. Миш знову доводив, що комсомольцям у першу чергу треба ліквідувати свою політичну неписьменність, а потім братись за щось інше. Антін, і навіть Петро, не погоджувались. Він заперечував Мишкові. Погоджувався з Антоном, доводячи, що Антін цілком діялектично мислить, але...

— Їсти хочеться, нет спасенія. Ходім, хлопці, повечеряємо, бо в буфеті все поїдять і знову я буду голодний.

Миш не заперечує. Він сьогодні переконався, що Петрова голова розумніша за самого Петра:

— До комунки додумалась, а тепер пригадала, що я сьогодні ще не обідала.

Пішли до буфету. По дорозі Шура махала на Петра пальцем і обіцяла не давати йому обідати в комунці, якщо Петро буде поганим ударником. Петро клявся. Прикликав у свідки все і вся, обіцяючи бути вдарником, «що нада». Ось навіть тепер, відколи став думати про комунку, зробив усього один прогул. А що то, як буде комунка. Ні, тоді заспати не можна буде. Петро розмахував руками, часто ляскав у долоні.

Всі хлопці, що зараз ідуть з ним, все одно житимуть у комунці, то Петро признається їм:

— Соплю, як чорт. Ніхто не розбудить. А коли трохи полоскотати в носі—зразу прокинусь.

Миш сміявся й додумувався, чим би це найвигідніше лоскотати Петрового носа.

Зголоднілі, веселі зайшли до буфету. Петро кинувся взнавати, що є на вечерю. Ґуркаючи стільцями, посідали. Толька пропонував майбутню комунку запити... ситром. Петро тимчасом приніс меню. Почали вибирати їжу. Коли їжа була вже на столі і Петро швидко запихав її в рот, по столі хтось стукнув кулаком. Брязнули веделка, упала пляшка. Всі повернули голови в бік, де почувся брязкіт.

— Кирило, — стиха промовила Шура.

Петро:

— П'є пиво...

— А на бюро не прийшов,—зауважив Толька.

Кирило стукнув ще раз кулаком. Вилаявся.

— Стерви. Судити мене будуть. Сьогодні з комсомолу мабуть викинули...

Біля нього сидів Василь Яворенко. Він шарпав Кирила за рукав і заспокоював. Але всі вже звернули увагу.

— Хлопці, а чого то Василь з ним?—запитав Антін і підійшов до їхнього столу.

Побачивши Антона, Василь скоцюрбився, зморщився, пригнувся, неначе хотів увійти в стілець.

Антін примружив очі. Нігтя до зубів.

— Кирило, ти це чого?

Кирило повернувся до нього всім тілом і голосно закричав:

— А твоє яке діло? Гуляєш із Шуркою, то й гуляй. А до мене тобі немає діла!

— Кирило, ти комсомолець?...

— Плювать я хотів на ваш комсомол. Працював. Усе для вас. А коли мені неприємність, то дуже хто допомагає? Ще більше втопити хотять. Сволочі.

Кирило довго кричав. А сам думав, що ось днями він, Кирило, сидітиме на «скам'є подсудімих» і якийнебудь суддя буде питати:

— Підсудний, а скажіть, будь ласка...

І йому чогось здавалося, що комсомол обов'язково мусить захищати його. Адже він так багато працював для комсомолу. Був членом бюра.... Але комсомольці цього не зроблять. І Кирилові хотілося чимось образити всіх комсомольців—і Шуру, і Антона, і Тольку, і Миша. Він назвав Шуру шмарою. Випив ще склянку гіркуватого пива й лишив трохи в роті. Цвиркнув на Антона. Антін заскреготів зубами. Замахнувся.

— Ах ти ж вонючка!..

Підскочив Миша і вхопив його за руку.

— Антоне, покинь...

До столика підбігли всі, що були в буфеті. Антін скреготав зубами, витираючи обличчя. А Кирило впав на стіл і почав плакати:

— Гади... Жінку згубили... Набрехали, що я розтратник... Гади!—потім схопився і, розгортаючи піджака, крикнув:

— Думаєте, боюся? Стріляйте. Судіть мене. Не боюся.

З бокової кишені випав невеличкий зошит. Антін підняв його і, ховаючи до своєї кишені, стукнув Кирила в підборіддя.

— Дура! Чого кричиш? Обікрав робітників на копійку та й героєм придурюється. Мразь. Іди проспись.... Дура... Підійшов аґент ДПУ і забрав з собою Кирила. Тоді Антін підійшов до Василя. Він сидів, нагнувши голову.

— Васька, а ти чого з Кирилом був?

У Василя виступив на чолі піт. Він важко дихав і голосно сказав:

— Хлопці, я потім... Потім розкажу... і встав з-за столу. Зігнувшись, пішов геть.

Толька свиснув.

— І з цим щось не тає...

Доїли м'ясну бабку, запили ситром і почали розходитись.

Ішли вдвох.

— Ех, Антоне, яка я була дура...—казала Шура.

А вечір був теплий по-літньому, і зорі, як завжди, Шура з Антоном. І Антін увесь час хотів Шурині думки від Кирила відвести. Вона зрозуміла його і сміялась:

— От чудачок ти, Антоша... Я ж не падаю в розпач. Знаю буде комунка—буде добре. Тільки всетаки помилилась. Він такої співав... А я повірила...

Мовчали довго. А коли підходили до Шуриної хати, зупинились.

— Антоне, — сказала вона,—не треба йти далі. Там сусіди зараз сидять. Почнуть натякати.

— От чудачка—засміявся. Помовчав і додав.—Треба йти додому. Завтра роботи—сто пудов...

— Виспатись треба,—сказала Шура, і обережно всунула свою руку в руку Антона...

Додому Антін ішов у якомусь дитячому настрої. Насвистував під ніс мотив «Молодая гвардія», насвистував задерикувато, весело. Підходячи додому, побачив, що на шляху, за хатою хтось сопе, крекче і хоче підняти

щось дуже важке. Зупинився. Пізнав. Це божевільний Сашко Алтаршевський. Він—сирота. Батьків немає. Здоровий фізично, він тиняється селищем і лякає людей. Живе Сашко з того, що добрі люди дадуть, хоч йому ніхто нічого не дає дарма. Сашко копає бараболю, розкидає гній на городі, носить з базару всяку всячину хазяйкам. За це йому дають, хто скільки схоче.

— Сашко, — крикнув Антін,—що ти робиш, Саша?

Він злякано повернув голову до Антона, а пізнавши його, засміявся.

— Ги-ги-ги... Антін... Здрасту... Я, палена... дров несу... Він дасть... ги-ги-ги. Саша зробив рух, показуючи, як переливають горілку з пляшки в рот.

— Випить... Вкусна... А-а... Антін подивився на поліно. Це був великий врізок телеграфного стовпа.

— Ну, таскай, таскай,—сказав Антін і зараз же подумав: «треба кудись Сашка пристроїти». Росте карний злочинець. Ще згадав за Шуру, а далі знову почав насвистувати «Молодую гвардію».

Збори були бурхливі, багатолюдні. Розмовляли про міщанство і кохання. Дівчата сміялись, хіхікали, червоніючи. Виявилось, що Ванька Сидоренко не пускає своєї жінки на комосомольські збори, примушуючи її поратись у кухні з замазаними горшками й брудною білизною. Це розгнівило Петра. Він махнув кулаком і крикнув:

— То ж бо Ванька завжди такий чистий і активний. Ванька, ти липовий комсомолець! Добре тобі казати—«карпетки пропотіли—міщанство», галасати про вдарництво. Ти й на роботу не запізнюєшся—жінка приготує сніданок тобі й розбудить своєчасно. Ванька,—крикнув Петро, нервуючись і посміхаючись очима,—ти липовий комсомолець, Ванька, чом ти так не зробиш—і жінка в комсомолі й ти працюєш, як слід?

Петро забув про випадок з Кирилом.

— Скажи нам Ванька, як ти будеш жити в комунці?

Ванька відповів спокійно:

— Та в комунку вашу я й не піду. Мені вона де завгодно, тільки не в голові.

Голова зборів зробив організаційні висновки. Він сказав до секретаря:

— Запиши слова невіра Ваньки.

Помалу вся увагу зосередилась на комунці. Всі погодились, що найкраща боротьба з усяким міщанством, розпустою, це—комунка.

Перебивали один одного. Кожний хотів швидше висловити якусь думку. Весело було. Шура нашорошено слухала комсомольців і, радіючи, сяючи очима, записувала. Вона сказала Тольці:

— Коли б я була стенографістка, я б записувала кожне слово. Сьогодні кожний комсомолець—геній, Только.

— Записуй, Шура, не дрейф.

Наприкінці зборів обрали трьох—Антона, Петра і Шуру—комісія по організації комунки.

Петро почув себе на своему місці. Він крикнув:

— Хлопці, завтра після роботи зробимо засідання, збирайтеся біля нашого будинку.

— Петька, тебе треба обрати на завідувача комункою. Ти берешся добре, Петька.

— Придільонно,—погодився хтось.

Розходились неохоче, затягнули пісні.

«Братішка наш, Будьонний,
С намі весь народ»...

Пісня сповнювала кімнату. Васька підійшов до Тольки. Він був червоний, і піт блищав на його здоровому обличчі.

— Только,—сказав Василь,—я гадина, Толька. Я був у спілці з Кирилом. Мене треба теж вигнати з комсомолу. Мені Кирило приписував години, які я не робив. І за ці години я одержував гроші й ділився грошима з Кирилом-гадом.

Только глянув своїми очима, очима радісного жовтеняти, і не знав, що йому сказати.

— Васька,—сказав він, і голос йому тримтів.—Тебе варто з комсомолу вигнати, але—що скаже народ? Твоє питання ми ще розберемо. А зараз—давай співати.

«Братішка наш Будьонний,
С намі весь народ»...

Петро завів розмову про комунку. Біля нього зібралися самі неодружені. Вони раділи—їсти будуть завжди своєчасно і буде взагалі гарно — організовано.

— А біля будинку,—сказав фізкультурник,—біля будинку зробимо спортмайдан.

— С намі весь народ.
Приказ голов нє вешать
І глядєть впєрьод».

— Реб'ята. Куди ж ви розходитесь?—запитала Шура і всі глянули на неї.—Куди ви розходитесь?—казала Шура,—нам треба йти розвантажувати цеглу з вагонів.

Вона висунулась до половини в вікно й почала гукати комсомольців, що вже повиходили в парк.

Цегли привезли щось до півсотні вагонів. Своїх місцевих робітників було мало. А по селах робота—жнива... Вивантажували цеглу підлітки. Шарко дивився на їхню роботу й розводив руками.

— Ви, робітники!—казав Шарко.—Хіба так працюють, як ви? П'ятдесят відсотків браку. Вас треба вигнати, робітники.

«Робітники» не дуже слухали Шарка. Кидали цеглу, як доведеться. Швидше кінчити вагон і вивантажувати другий—все більше грошей зароблять.

Тоді Шарко до комсомолу пішов.

— Хлопці,—звернувся він до них,—рятуйте.

Постановили—вийти після зборів і вивантажити цеглу.

Ваґони стояли не далеко від депа. Комсомольці пішли. А коли підходили до ваґонів. Шура побігла наперед і зайняла собі найдальший ваґон.

— Реб'ята. Хто піде зі мною?

Антін глянув на хлопців на Шуру і йому захотілося до неї. Толька сміявся.

— Антоне. Чого ж ти не йдеш? Дуй до Шури, чудак. Міщанства не приш'ємо. Знаємо, що в тебе з нею трудовий контакт і симпатія, чи як воно?

Антін, сміючись і радіючи, пішов у ваґон до Шури. І вскочивши в ваґон, він сказав:

— Шура, будемо працювати. На ять будемо працювати, Шура.

Ваґони позаймали. Вивантажували цеглу. З-за ваґону виліз несподівано Шарко, сплеснув у долоні, як плещуть малі діти, коли побачать гарну цяцьку.

— Оце то хлопці!—крикнув він голосом вдоволеної жінки,—оце то дівчата. Та ми з вами всі прориви підтягнемо, ще й перевиконаємо промфінплян. Я даю слово червоного спеца, що ми кінчимо поширювати депо на два місяці раніш.

Петро не міг, щоб не кольнути Шарка:

— А як будинок для комунки, то не дуже.

— Петро,—сказав Шарко,—заспокойся, Петро, і не сварись. Будинок для комунки в вас уже єсть. Петро. Помалу йди, не спіши. Ти можеш упасти й розбити цеглу.

З крайнього ваґону кричав Антін разом з Шурою:

«Викликаємо. Викликаємо Миша й Тольку на соцзмагання. Хто швидше закінчить вивантажувати, й менше дасть браку.

Миш, спітнілий, виставив голову з ваґону й оголосив, що виклик прийнято. Заразом він викликає Василя.

Це стало за сигнал. Від ваґону до ваґону чулося:

— Викликаю...

— Приймаю виклик... Викликаю...

Біля ваґонів стояла курява. Шарко бігав біля ваґонів, сопів.

— Ви хлопці тоє...—казав одне і теж,—хлопці, краще хто менше поб'є цегли. А квапитись немає куди, хлопці. Завтра є час.

Петро заперечував.

— Завтра ми, товаришу Шарко, будемо ремонтувати будинок.

Біля ваґонів стояла курява. Часто шаруділи ноги й по підлозі, дзенькала добре випаляна цегла. Комусь набилося в ніс пилюки. Він часто чихав:

— А-о и... ой, не могу... ччхи.

— От щоб тобі, Петро, такої пилюки під ніс, ти б завжди прокидався своєчасно.—Кричала Шура з ваґону.

«Вперед народи йдіть.
У бій кривавий.
Революційно»...

Співали пісні. Непомітно спорожнювали ваґони. Шарко дивився на роботу з пошаною і радістю червоного спеца. Жодної цеглини не розбито.

Хоча ні. Ось тріснуло. Цеглина тріснула. Шарко подивився на комсомольця, що розбив цеглину, і комсомолець винувато спустив очі долі.

— Це якось випадково...—сказав хлопець.

— Нічого. Дуй, Андрюшка, далі,—крикнув Шарко.—Дуй, не бійся: бога нєт, царя вбили. Дуй, Андрюша! Давай я тобі допоможу.

Шарко встрибнув у ваґон і почав носити по три цеглини.

— Е, хитрі,—запротестували інші,—Андрієві допомагає Шарко. Вони мусять кінчити першими.

Першими кінчили Толька й Миш. Вони голосно сповістили про це інших, а Толька задавався:

— Кого на буксир узяти?

Ніхто не погоджувався. Миш і Толька примушені були братись до другого ваґону. Шарко запорошений, розчервонілий уже не міг нічого казати, тільки:

— При... Оце то... Пфу... так...

Роботу закінчили. Марійка дивилась на свою запорошену спідничку й казала всім, що це в неї найкраща спідниця. Ах, як жаль Марійці спідниці.

Андрій махнув рукою:

— Покинь розводити міщанство...

Потім винувато глянув на Антона, й заспівав іншої—да, спідниці жалкувато. Славна юпочка. Пропала тепер. Але ти, Марійко, не дрейф. Ми, хлопці, тебе й так будемо любити... Їй-бо.

Петро підмітив:

— Казав би—«я», а то—«хлопці».

— Ну і я. А що хіба, Марійко, чим я поганий?—і він розвернув свої здоровенні груди, груди молодого коваля.

Марійка відійшла в бік:

— Іди ти, Андрюшка, к чорту. Я хочу в комунку. І так що ти не лізь до мене. А в комунку піду.

Обтрушувались від пилюки. До порожніх ваґонів під'їхав паровоз.

— Що хлопці, вивантажили?—запитав машиніст.—Влазьте в ваґони, завезу вас, героїв, на станцію. Влазьте...

Повлазили. Паровоз ухопив залізними пальцями ваґони й потаскав їх до вокзалу. З ваґону видерлася пісня:

«Полюбіла комсомольця,
залівает берега.

Колеса відбивали такт: «так-так, ну, конєшно, так». Шарко кричав:

— Хлопці. Дівчата. Скільки мені років? Невже сорок два?

Колеса відбивали такт: «так-так, ну, конєшно, так».

Другого дня вже не було цегли.

Підлітки лаяли комсомольців:

— Працюють, ще й у других хліб відбивають...

Але замість цегли прибув камінь. Підлітки скидали каміння з плятформи. Шарко, проходячи повз них, казав:

— Так, пацани, так. Бийте каміння. Все одно його треба бити на ще-

бень!—І все думав: «Невже мені сорок два роки?» А подумавши, що в нього син бігає з червоною краваткою—піонер—заспокоїв себе.

— Хай буде так. Що я розпочав, він закінчить...

* * *

Петро вилаявся і з злістю жбурнув у топку вугілля. Потім кинув лопату й відчинив помпу. Вода з сичанням полилась до казана. Машиніст на хвильку відірвався від вікна й зневажливо кинув:

— Ти, чого воду качаєш? Глянь на манометр!—й знову вп явся спокійним поглядом у безкраю далечінь, де розтавали рейки.

Петро глянув на манометр. Парі зовсім мало. Але ж і води треба накачати. Зачинив помпу. В топці кволо жеврів вогонь. Машиніст зрідка дивився на годинника й щокожних п'ять хвилин сповіщав:

— 17 хвилин запізнення... 18 хвилин... Саме треба було їхати на підйом. Рейки застигли в далені, повзучи на гору, машиніст лаявся:

— Бери вас, на паровоза, сиділи б краще по майстернях...

Петро хотів виправдуватись, але машиніст конкретно зауважив:

— Дайош мені зараз пару, і точка.

І Петро не заперечував. Зараз саме важкий прегін. Через нього завжди машиністи мають мороку—запізнення. А сьогодні щось неймовірне: вугілля дали, не вугілля, а так сажу якусь. Кинеш одну лопату вилетить у комин, кинеш десять—один чорт. І ні вогню тобі, ни парі. Петро, як опечений метушився по паровозі. Паровоз скрипів, засапано ляскав металевими грудьми й відсакувався, як морж. Ваґони відміряювали крицеві метри. Кочегар безперстанку підгортав із тендера до лотка вугілля.

— Ех, їдять його мухи з комарями, і вугілля дають...

Машиніст, не відриваючи погляду від вікна, крикнув:

— А ти, пацан, помалкуй. Не їздив ще таранями, то помалкуй,—і поважно розгладив бороду.

А коли під'їздили до семафору, машиніст затримав знесилений біг паровозу, й перемагаючи сичання гальма, сказав:

— Важкувато їздити таким вугіллям. А ви що зробили, щоб країні вугілля дати? На Донбасі прорив. А ви кого послали на Донбас?...—помовчав трохи.—Нікого. Чекаєте поки надішлють директиву? Ех, ви-и!

Паровоз важко став біля станції. Кочегар швидко зстрибнув з контрбудки почав змащувати паровоза.

Підійшов вартовий по станції. Він поздоровкався з машиністом і сказав, що треба чекати зустрічного поїзда.

— Ти, Мурзилка, — сказав машиніст кочегарові,—можеш не спішити. Застрягли, хлопці, можна сказать перед самим домом.

Паровоз знесилено пахкав. Петро підтримував пару, й безперестанку лаявся.

— Чого? Чого ти, сваришся?—питав машиніст.

Петро не відповідав. Хоч йому й хотілося сказати, що сьогоднішнє запізнення для Петра—ніж під ребро. Ось зараз, за дві години, в майстернях кінчиться робота. Всі комсомольці, а з ними Антін, Толька, Миш зберуться біля будинку й почнуть ремонтувати його. Адже позавчора, на засі-

данні трійки постановили з сьогоднішнього дня почати працювати. І того ж дня Петра забрали з майстерні на паровоза. Тепер його не буде на роботі.

— Що з тобою. Петро?—питає кочегар.

Петро розповів і машиністові й кочегарові, що сьогодні починають ремонтувати будинок для комуни.

— Тю. Он воно що. А я думав чи не призначив наш Петро побачення з дєвочкою якою. Ну що ж, будемо братись. Якось наженемо запізнення.

Прийшов зустрічний поїзд. Дали відхід. Машиніст повернув підойму. Паровоз пшикнув, і стояв на місці.

— Добавителя!—крикнув машиніст.

Петро кинувся до добавителя, кочегар відпускав усі гальма. Паровоз спокійно стояв, розпускаючи пару. Дали задній хід. Шарпнули вперед.

— Рушили!—оголосив машиніст. Ну, хлопці, берись.

Брались. Вітер з свистом околичного хулігана вривався до будки. Прохолоджував спітнілу бриґаду. Паровоз тремтів.

— І все ж ідемо як слід. Не наженемо ми і однієї хвилини,—казав машиніст, виймаючи годинника.

— Берись, Стьопа!—кричав Петро до кочегара.

Брались... Приїхали. Машиніст і тепер, як завжди, подивився на свого незмінного протягом 15 років годинника, і сказав:

— Хлопці, на 4 години запізнення. Не чекайте, комсомольці, поки вам райком надішле директиви. Посилайте на Донбас хлопців.

Ставили паровоза. Коли вже все було готове, Петро покинув свою скриньку на паровозі й побіг до будинку. Стомлений дванадцятигодинною роботою, він зовсім не думав про відпочинок. Який може бути відпочинок, коли треба будувати свою хату. Свою—комсомольську. Підходячи до будинку, він здалека побачив чоловік 20 хлопців і дівчат. Вони виносили з будинку сміття, ладнали вікна, двері, дах.

— Здорово, реб'ята!

— А, наш новий поммашиніста. Що, Петро, трохи кишка тонка—запізнився з поїздом!—зустрів Петра Толька.

Петро махнув рукою. Він швидко виліз на дах, забрався на комін і звідти закричав, розмахуючи клоччям, що захопив його з паровозу, щоб витерти руки.

— Хлопці!—кричав Петро.—Та ми ж будуємо свою комунку, хлопці Хай живе всесвітня комуна!

Петро трохи подумав і знову:

— Хлопці, але от біда. Запізнились ми сьогодні на чотири години й завжди поїзди запізнюються, бо—вугіль ні к чорту. Кожен знає—на Донбасі прорив. Невистачає робітників. А ми ні чорта не думаєм. ВЛКСМ мобілізує 3000 комсомольців на Донбас. А ми кого мобілізуємо? Я пропоную—негайно ж мобілізувати реб'ят.

Закричали — «вірно», «дайош». Толька перекричав усіх:

— Уже я одержав від райкому папірця. Треба з нашого осередку п'ятьох. Обміркуємо.

— А, ну, тоді я кінчив.

Петро зліз з даху і взявся до роботи. А робити було що. З матеріяльного складу привезли дощок. Тут же зробили нашвидку варстати, і хлопці обстругували дошки на підлогу. З даху зривали стару бляху, поржавілу вицвілу. Кидали на землю й кричали:

— Гей! Стережись! Полундра—по-морському:—і з другого поверху падав шмат бляхи, гуркочучи, як закулісний роблений грім.

Антін у кімнаті зривав трухляву підлогу. Дошки м'ягко тріщали, вгиналися й не хотіли зриватись.

— Ех, ти, Антін, — сміялась Шура. Підійшла до нього й приклала руки до лома.—Давай разом. Натиснула. В середині щось ніби перевернулось, зачепилось за ребро й заболіло.

— Ой... — стиха промовила й зігнулась.

— Що тобі Шура?—а догадавшись, сказав—ти, Шура, не дуже. Не треба, я сам.

Хлопці, що були тут, нашорошились і з напруженням дивились на Шуру.

— А, буза—сказала Шура.—Це все буза. Я просто не так взялась за лома. Давай, Антоне, візьмемось.

Але Антін більше не дав Шурі братись до лома.

Прийшов Шарко. Він закліпав очима й здивовано крикнув:

— Хлопці,—крикнув він,—що ви робите, хлопці?

Всі покинули роботу. Що ж вони роблять? Чого Шарко лякається?

— Хлопці, кричав Шарко,—та ви через тиждень закінчите всю цю музику. Тільки навіщо ви сміття складаєте на купу? Можна засипати сміттям он ту яму.

— А й справді,—погодився Петро й віддав розпорядження всяку непотріб скидати до ями.

Шарко зайшов до будинку. Він там допоміг хлопцям. І вже швидко він бігав по всьому будинку, даючи поради, допомагаючи хлопцям. Працюючи, він часто казав:

— Хлопці, дівчата. Я ж старий чорт—мені вже сорок два роки.

Всі сміялись.

Проходив Сашко-дурник. Він побачив, як Андрій зробив стойку на комині. Заплескав у долоні й закричав:

— Браво! Біс! Андуська маладец.

Власне, не тільки Сашко-дурник дивився на Андрія. Всі покинули роботу й дивились, як він вигинав спину, намагаючись утримати рівновагу. Тільки Марійка кусала губу, кліпала очима й стиха промовила:

— Дурний... От-то ще... впаде...—і шморгала носом, як і тоді, жалкуючи за спідницею.

А Сашко все ляскав у долоні. Потім він стулив руку руркою, підніс до рота і став трурурукати, імітуючи музику.

Андрій зліз з даху. Підійшов до Марійки. Він розрівнював плечі.

Марійко, хм... Чого стала? Дайош, будемо працювати...

— Андрюш, ти ж міг упасти...

— Хто? Я? Упасти?.. Тоже сказала. Сашко ляпав Андрія по плечі.

— Андрусе... Маладєц. Умніца. Дай цьом...

Сашко ліз цілувати Андрія. Потім він заспокоївся, але від будинку не відходив: мабуть сподівався, що Андрій ще робитиме стойку. Його прохали і Сашко допомагав працювати. Носив на дах бляху, витягав з кімнати гнилі дошки...

В роботі непомітно пролетів лишок дня. Почало сутеніти. Потомлені роботою, розрівнювали спини. Складали струмент і хотіли йти додому.

— Товариші!—сказав Толька,—я думаю так—зараз нас тут більшість комсомольців. Давайте зробимо позачергові збори.

Спочатку не хотіли. А коли взнали, що повістка денна зовсім недовга, то зараз же обрали за голову зборів Андрія і за секретаря Петра. Питання стояло про Кирила. Треба вже з ним покінчити. Відтоді, як виявилося, що він розтратник, він перестав ходити на комсомольські збори, пиячити почав. Чіпляється до Шури. А одного разу хотів її зґвалтувати. Розказувала Шура Антонові. Офіційного розлучення тоді ще з Кирилом вона не мала. А розписались вони в сільраді—сусідньому селі. Село—за півтора кілометри від станції.

Недавно зустріла вона Кирила. Каже:

— Кирило, треба ж оформити наше розлучення.

Спочатку не хотів. А потім погодився й почав настоювати, щоб зараз же піти до сільради. Вона здивувалася з такої швидкої згоди. Раніш він прохав Шуру прийти до нього, мовляв, більше він не буде такого робити. А тепер—погодився розійтись.

— Ходім,—сказала.

Вийшли на шлях. Кирило завертає на стежку поміж городами.

— Чого ти? Ходім, де люди ходять.

Не захотів. Як не городами, то він зовсім не піде до сільради. Мусіла йти. По один бік—сояшники, по другий—жито, високе стигле жито. Десь далеко жнуть. Добрий врожай цього року. Колосся пузате, товсте. Шура вирвала колосок і почала рахувати скільки в ньому зернят. Нарахувала багато. А скільки саме—не пам'ятає. Кирило шарпнув за руку. Очі горять блиском неймовірним. В очах Шура побачила жадобу зголоднілого самця. Збив її з ніг.

— А потім розлучимось—прохрипів.

Шура зірвалась, ударивши Кирила в морду. Кинулась до сояшників. Кирило за нею. В обличчя били важкі голови сояшників, ноги заплутувались у колючому кабачинні, позаду Кирило. Між сояшниками забіліла хата. Близько. З подвір'я вибіг кудлатий пес, весь у реп'яхах. Здоровий і кудлатий. Кинувся до Шури. Хтось крикнув:

— Сірко! Сірко! Пішов!..

Собака побіг назад, махаючи хвостом. Озирнулась—Кирила вже не було. Перед нею стояв старий дідок. Виплутував із бороди розпливчаті слова:

— Що? Либонь заблукала? От туди дорога... Що з тобою, дівчино?

У Шури в очах сльози. А дідок старий, старий і обличчя, заросле білим волоссям, поморщене, як шматок непотрібного паперу. Шурі хотілося

заплакати й сказати, що дідусь хороший. Вона вийшла на шлях. Без Кирила пішла до сільради і взяла розлучення.

Про це Шура розповіла тільки Антонові. Більше ніхто цього не знав. А от про Кирилів щоденник знали всі комсомольці. Як ото підняв Антін зошита в буфеті, так це—щоденник Кирилів. Читали всі комсомольці. Там було: «Ха... комсомольці називають мене представником робочої інтеліґенції: я в їхніх очах—активний хлопець. Хай! Швидше дадуть рекомендацію в якийсь ВИШ. Я піду тільки в технічний. Закінчу, а тоді—плювать на них з висоти інженерного титула».

Багато дечого було. Про щоденника іншим разом. Коли житимуть у комунці й ночі будуть по-зимовому довгі, тоді розберуть щоденника докладніше. А зараз...

А зараз, хлопці, давайте остаточно постановимо, що нам робити з Кирилом.

Розмовляли не довго. Постановили одноголосно—виключити. І доручити Антонові обов'язок комсомольського обвинувача, коли буде суд. А от що робити з Василем? Хлопець він нічого.

Андрій сказав:

— Ех ти, Васька. Боронили ми тебе. Антін, можна сказати, ходив аж у село вияснити хто ти такий. А тепер? Тоже фунт.

Василь набрався сміливости й почав розповідати, що Кирило його втягнув хитрощами. Одного разу почастував горілкою. Пили довго. Василь сп'янів і йому здавалося, що на світі немає нічого поганого. Все—на ять. Було легко, неначе десь попід хмарами літав. От тоді й піймав його Кирило. Сказав, що в його кампанії багато комсомольців. Усім їм Кирило приписує години, а грошима діляться. Він сказав, що навіть Антін у їхній компанії.

— І ти повірив?—вирвалося в Шури.

— П'яний був,—сказав Василь.—Ну, а потім Кирило почав приписувати години. Я вже й забув про це. Кирило нагадав. Каже—тепер, як заявиш в осередок, то й сам полетиш із комсомолу...

— Хлопці, а я ж їй-богу... я ж братішечки...

Андрій облизав губи.

— Довольно. Я думаю, питання стоїть ясно. Рвачів розтратників з комсомолу треба гнати. Моя пропозиція — Ваську послати навздогін за Кирилом. Одна їм дорожка.

— А я трохи не так. Не погоджуюсь, значить, з Андрієм, сказав Антін. Жаль Ваську. Бідняк він, одне слово злидень. Кирило піддурив. Я думаю так—з комсомолу виключити, але не забувати за нього. Хай ходить, працює з нами. Коли свій хлопець, бідняк, пролетаріят душою, то не буде його інтеліґенщина заїдати. Виправиться — приймемо знову до комсомолу. Так, хлопці?

За Василя довго сварилися. Толька настоював, щоб залишити Василя в комсомолі, бо він же, мовляв, малосвідомий—з села прийшов.

— Ну, Только, покинь, — сказав Петро, — Покинь, Толька, про сознательность. Васька по політграмоті засадить і тебе.

Толька почервонів і сказав тихо:

— Не дуже:

Постановили — Ленінського прапора не бруднити розтратниками. Але Ваську жаль. Бідняк. Виключимо його з комсомолу, але хай працює з хлопцями. Виправиться. Без квитка зможе працювати. А як ні, тоді доведеться...

На цьому скінчили. Антін знову з Шурою.

— Шура, як, не болить.

— Ай, Антоне, залиши.

— Чого ж ти, Шура? Воно ж там... живе...

— Ех, Антоша, подумаю іноді. Боляче. Зло бере. Кирило... як він писав у щоденникові—«я не Дон-Жуан, я—не Кирпатий Мефістофель». Сволоч ти, ось хто. Зараз я... Другий раз подумаю, і—боляче. Ех, і помилку ж я зробила. Думала—будемо жити разом, працювати, вчитись. Антоша, хіба ж я знала, що Кирило такий...

— Брось, Шура. Чого там?... Ну, зробила помилку... Будемо поправляти. От організуємо комунку. Заживемо ж...

Шура перебила:

— Антоне, люблю ж я комсомол. Комсомольців усіх, усіх. Люблю, Антоне. І, щоб відірвали мене від комсомолу—кінець мені. Люблю комсомольців, комсомолок.—Трохи помовчала.—Антоне, а ти ж... комсомолець,—і засміялась.

Антін дивився на Шуру. У неї біле волосся вибилось з-під хусточки, а очі сяли, блиском невинним новонародженої дитини. І Антін зупинився. Далі йти незручно: сусіди побачать.

— Сусіди? Наплювать на них...

І Антін сидів із Шурою в невеличкому садочку. Антін не помітив, як Шурина голова, така гарна, з розкуйовдженим волоссям, опинилась у нього на грудях. А доторкнутись до неї боявся. Шура може одсахнеться тоді. І Антін не ворушився.

Було тихо. Кострубатий місяць безпритульно тинявся. Під семафором гув паровоз, просився до станції.

Переглядали списки раз, переглядали вдруге, втретє. Толька починав переглядати четвертий раз. Одного комсомольця не вистачало. Нема кого надіслати. Знімати хлопців з підприємства—не вихід: на Донбас пошлем ліквідувати прорив, а в самих нема кому працювати. Толька переглянув востаннє список осередку й кинув його.

— Нічого не вийде.

Мовчали. Дивились один на одного. Дивились злодійкувато і з тремтінням в очах. Ясно було—треба надіслати когось із присутніх. І в кожного в голові стояло—«я». І кожен пригадував життя своє в подробицях. Антін подивився на Шуру. У неї світились очі, й волосся спадало на лоб. Петро думав про комунку. А Толька розгублено витягнув з кешені бльок-нота й, незнати для чого, почав переглядати список комсомольської бриґади, яку мали організовувати.

Треба й посилити сили і тут працювати. І всі разом, всі члени бюра разом із секретарем, сказали в один голос:

— Я.

І навіть Шурине «я» вплелося поміж хлоп'ячі голоси.

Миш засміявся.

— Оце, хлопці. Здорово, реб'ята! А хто ж у осередку?

Тоді почали сваритись. Кожен став переконувати, що його відсутність не відіб'ється боляче на роботі осередку.

— Адже з комункою тепер налагоджено. Тепер робота пішла. А от зорганізовувати життя-буття в комунці я не зможу так, як Антін—казав Петро.

А Антін казав, що він не зможе так керувати осередком, як Толька.

І в цей час я зайшов до нашої невеличкої кімнатки.

— Хлопці,—сказав я.—Я поїду на Донбас.

Ніхто не погоджувався. Яке мають вони право відсилати хлопця, що вчора тільки збирався подати заяву до комсомолу. Адже він ще не комсомолець. Втіче з Донбасу, тоді що?

— Хлопці,—сказав я.—Живу я з вами шість років, як проклятий. Знаєте ви мене з роботи юнацької. Хто найбільше фейлетонів писав для нашої бойової усно-світлової газети «Голос молоди»? Антоне, а пригадай, як ми того року їздили по селах з нашим так званим «пересувним театром».

І ви, хлопці,—кажу їм,—не довіряєте мені. Чому до комсомолу я не вступив досі? Інтеліґенщина трохи заїдала. А тепер хочу довести вам хлопці, що я—ваш.

Тоді Петро сказав:

— На ять ти, Юрко, хлопець. Що нада. І віримо ми тобі, хоч ти ще не комсомолець. Але що нам скаже Миш? Некомсомольці їдуть на Донбас, а комсомольці на печі сидять. Хлопці,—сказав Петро твердо й рішуче, як кажуть всі комсомольці,—хай їде з нами Юрко, але й я поїду, хлопці.

Так і постановили. Друге питання стояло про організацію комсомольської бриґади...

***

В депівському закуреному сараї,—сварився монтер. Йому відповідав бриґадир:

— Ти, Каган, не сварися. Надавали мені пацанів у бриґаду, а з ними толку, як з котячого калу. Що ти візьмеш із цього шпінгалета?—показав на Андрія.

Андрій прикручував нижнього люка... Визирнув і сказав:

— Я-що? Я працюю.

Каган,—низенький, присадкуватий монтер, сказав нервово і твердо:

— Бриґадире,—сказав він,—або сьогодні ти кінчиш цього паровоза, або я пришлю тебе на чорну дошку, бригадире—і пішов, несучи на своїх коротких ногах своє важке тіло і слова тверді.

Бриґадир сказав своїм слюсарям і підручним:

— Шпінгалети, або ви закінчите мені сьогодні паровоза, або ми з вами разом вскочимо на чорну дошку. Шпінгалети завтра починають поширювати цього сарая. Вже робітники—каменярі приїхали. Потійне, шпінгалети, в золотник вашу маму.

Андрій побіг у майстерню. Там кінчали обточувати останнього ската. Він погнав скат на поворотне коло й привіз до сарая. Понаставляли підчипки й почали спускати з домкратів паровоза.

Прибіг Качан. За ним ішов Толька. Качан лаявся не тільки в матір. але і в божу матір. Бо він був переконаний, і знав напевне, що паровоз ОВ 6369 ремонтувала ця ж сама бриґада. Позавчора випустили з ремонту. А тепер нижній люк протікає. Не вміють прикручувати люка.

— Бриґадире, — кричав Качан, тремтючи і неймовірно блискаючи очима:—Пошли свого слюсаря—хай прикрутить люк.

— А як же мій паровоз?

— Дуй, Андрюшка, крути люка.

Сьогодні закінчити.

Андрій побіг. Бриґадир узявся до роботи. Качан повернувся на своїх ногах, коротких, як ноги малого рахітика, й запитав стомлено:

— Що тобі. Только? Ти прийшов морочити голову, чи хочеш допомогти мені?

— Так що, Качан,—сказав Толька—я думаю допомогти тобі. Ми беремось організовувати комсомольську бриґаду.

— Щоб вона гадила?—сказав Качан розочаровано й з недовір'ям.

— Качан, ти—партієць. Ти не віриш своїм помічникам? Ходім, Качан, у контору й поговоримо, а ні, то я піду в райпарком.

Пішли в контору. Там довго обговорювали питання. З усіх бриґад, змін перетягували молодь, комсомольців у одну бриґаду. Коли вже було підібрано бриґаду, Качан сказав:

— Толька, тепер я тобі скажу, або оця бриґада буде працювати, або я піду в райпарком говорити про тебе.

— Добре...

***

Робота наближалась до кінця. За останній час багато пропадало струменту. Качан швидко проходив сараями, щоб самому подивитись, як робітники складають струменти. У одній ямі він знайшов французького ключа, Робітники вже покінчили роботу й мили руки мазутою.

Качан розкричався й покликав бриґадира.

— Так ви за струментом дивитесь?

Бриґадир почав кричати на робітників.

Качан пішов далі. В сараї, де працювала комсомольська бригада, зупинився. Тут біля паровозу лежало зубило, молоток, шматок дроту. Качан хотів уже лаятись, побачив, що хлопці ще працюють, і сказав:

— Хлопці, зараз гудок. Чого не складаєте струменту? А потім біжите додому, летите і струменту не складаєте.

Толька підтягнув штани, розтер пляму мазути на коліні.

— Не кричи, Качан. Паровоза нам треба кінчити, чи ні?

Качан подивився здивовано і зсунув кашкета на потилицю.

— Так цього паровоза треба було закінчити завтра. А ви...

— А ми—сьогодні.—сказав Андрій, тремтючи від радости й напруження.

Качан подивився, здвигнув плечима й подумав, що це дійсно комсомольська бриґада, і працює вона здорово. Пішов далі.

Був гудок. В сусідньому сараї робітники кінчали розбивати стінку. За депом копали рови на фундамент. Землекопи кінчали роботу й оббивали з лопат землю. Робітники розходились.

Хлопці продовжували працювати. Та й роботи лишилося мало. Антон спускав домкрата.

За дві години роботу закінчили. Паровоз готовий. Розпалюй, добувай пари і їдь. Хлопці збиралися додому. Андрій обійшов сарай і, переконавшись, що ніде не завалялось струменту, почав мити руки.

— Ну, хлопці,—сказав Толька,—ходім до комунки. Сьогодні останній день.

Пішли. Василь побіг до подвір'я доглядача будинків, щоб узяти коні. Проходячи повз клюб, він побачив афішу. На афіші було написано величезними літерами:

«С У Д»

Більше нічого Василь не прочитав. Згадав, що вчора йому прийшла повістка. Сьогодні судитимуть головного табельника Підвисоцького, його помічника Кирила і разом з ними буде він, Василь.

Біля афіші стояв Кирило. Він прочитав і здер афішу.

— Кирило, ти навіщо?—крикнув Яворенко.

— Катісь, підлизник... Іди, цілуй м'ягкі місця Мишові. Сволочі. Куркульська морда.

Василь голосно засміявся й пішов у подвір'я. На подвір'ї він зустрів Шарка. Він лаяв хлопців. Чого так запізнюються? Коні вже чекають дві години.

— Кінчали паровоза.

— Он як.. Що ж—ударники?—запитав Шарко.—Ну що ж, викличу вас на соцзмагання, і побачите, хлопці, я пересоцзмагаю вас... Бери там коні.

Василь виводив із стайні коня. Сірий неохоче йшов до воза. Шарко поляскав його по шиї і сказав:

— Скотина, і та знає, що відпочинок їй прийшов. А ці комсомольці чортові без спочинку—і засміявся.

Василь і собі заблискав зубами, і, вицибнувши на воза, крикнув на коні:

— Нно, ударні мої! Кінчимо будувати комунку!—А Шаркові сказав—що ж приймемо твій виклик. Вперед, поїхали!

Біля комунки вже працювали хлопці. Петро, так той цілий день працював сьогодні біля будинку. Його звільнили з роботи—завтра йому їхати на Донбас. Він уже переніс своє майно до кімнати.

— Хай хоч один день поживу в комуні—казав хлопцям.

Зараз він з хлопцями зносив сміття докупи. Шура з дівчатами в де-

яких кімнатах мила підлогу й прибирала кімнату, де мав бути червоний куток. А дурнуватий Саша примощував на дахові млинка. Вітру не було, і Саша, роздуваючи щоки, дмухав. Млинок помалу крутився і Саша радів, розмахуючи картузом.

Василь зупинив коні біля купи сміття. Хлопці позбігалися й почали навантужувати воза.

Робота кипіла. До будинку підійшов Кирило і зупинившись оддалік, мовчки дивився на роботу. Перший його побачив Сашко. Він замахав картузом:

— Кирило! Кирило! Крутиться. Ух, як швидко!—і показав на млинка, що саме крутився від невеличкого подиху вітру.

Кирило побачив його. Крикнув:

— Сашко. Ходи сюди. Хочеш, дам тобі випить, Сашко!

Сашко кинув на нього картузом.

— Іді. Дам в морду. Антін казав—ніззя.

Всі засміялись. А Шура визирнула в вікно.

— Антоне. Хлопці. Подивіться. Ох і гарно ж у нашому червоному кутку.

Сашко зліз із даху. Кирило чув з кімнати голос Антона, Петра, Тольки.

Кирило нагнувся. На землі, між уламками дощок, лежав камінь. Підняв камінь і з розмаху кинув. Камінь не долетів до будинку. Поблизу впав і покотився. Кирило вилаявся, довго, соковито і з злістю, і пішов геть.

Під кінець роботи прийшов Миш. Чоботи, одяг його був запорошений. Він тількищо приїхав із села.

— Вождь!—кричала Шура жартівливо,—Які там діла на селі, вождь?

Миш був радісний, а очі йому блищали тмяним блиском стомленої, але радісної людини.

— В Орадівці кінчили жнива. Уборка майже кінчена. В колгоспі вже молотять. А от у Росішках—біда. Треба буде комусь із вас реб'ятки піти туди. Недалеко від райцентру село, а єрунда твориться... Ну, а як у вас із комункою? Кінчаєте? О, реб'ятки, я забувся вам сказати. Зустрів Качана. Казав, що ви зможете не виходити завтра на роботу. Щоб як слід підготовились до відкриття комунки. Тільки ж потім вихідними днями відпрацюєте. Це ж ясно, реб'ятки...

Багато балакав. Кожному комсомольцеві, навіть Сашкові він сказав якесь слово. А потім узявся сам працювати.

— Хлопці, ви ж візьмете мене в комунку?

Ніхто не погоджувався брати Миша до комунки, і Сашко почав сваритись, захищаючи секретаря райкому. Всі сміялись.

Роботу закінчили. Завтра можна переносити речі, розставляти ліжка, столики, стільці. Кімнати вибілені, вимиті. Крізь блискуче скло—світло, світло, світло.

З захопленням обходили всі кімнати. Навіть у комірку для брудних робочих костюмів і то зазирнули. Там уже висіли хлопчачі костюми. Обій-

шли всі кімнати й почали збиратися на суд. Антін востаннє подивився на тези сьогоднішньої обвинувальної промови.

По дорозі Миш казав:

— Да, реб'ятки, чув, чув про вашу бриґаду. І ти, Шура, в ній. Чудово Ми з вами, хлопці, соціялізм збудуємо таки.

На суд прийшло багато люду. Заля була переповнена. Хлопці мусили ставати на проході. Тільки Антін і Василь добре влаштувались з місцями— Антін був обвинувач, то сидів на сцені, а Василеві, як підсудному було місце на передній лавці.

Суд швидко розпочався. Кирило відповідав на запитання тихо й нерозбірливо. Іноді починав лаятись і суддя голосно дзеленчав у дзвінок. Підвисоцький гордовито тримав голову, і по його спокійному обличчі можна було зрозуміти, що він певний у своїй безвинності.

Допит був короткий. Справа була ясна вже після попереднього слідства. Дали слово Антонові. Він довго не розмовляв. Коротко—

— Країна в напруженні. Працюють, працюють, працюють. А купка ховачів—ссуть. Їх треба засудити.

Захищав Підвисоцького старий захисник. Він блищав окулярами й лисиною. Його не слухали й галасали.

Після всіх дали слово підсудним. Говорив Підвисоцький і Кирило. Кирило говорив нерозбірливо, лаючись. Лаяв усіх—Антона, Шуру, всіх комсомольців. Лаяв за те, що вони розбили його життя, набрехали на нього. Але суд на зло всім не засудить Кирила.

Проте, і Кирила і Підвисоцького засудили. Коли суддя оголосив, що Підвисоцького засуджено на півроку позбавлення волі, його жінка зомліла.

— Ох, Софія Едвардовна...—крикнула її подруга, що сиділа біля неї.— Води, води...—попрохала.

Кирилові присудили—рік примусових робіт. Іншим запропонували повернути всі гроші, що вони мали з шахрайства.

Суд кінчився. Стомлена публіка—до дверей. І Миш запевняв, що його задушать. До парку вийшли всі разом, майбутні комунари. До них приєднався бібліотекар — Михайло. Він вів під руку свою Ольгу.

Сьогодні найбільше розмовляв Михайло. Обіцяв завтра ж підібрати бібліотеку для комунки.

— А я хотів завтра до тебе звертатися за бібліотечкою — сказав Петро.

Михайло казав, що коли його приймуть до комунки, він зорганізує гарну бібліотечку. І взагалі буде працювати й боротися з усякими ухилами в комунці. Він навіть придумав назву комунці. Про це Петро не подумав ще. А назву, яку придумав Михайло! Ой, хорошу:

— Побутова комсомольська комунка імені Сталіна. Скорочено це буде так — «Копокоїст».

Петрові це подобалось. З сьогоднішнього вечера він інакше і не називав комунку, як «Копокоїст». А от відносно прийому Михайла з Олею до комунки—невідомо. Яка буде думка останніх хлопців, така буде й доля Михайлова.

Дійшли кінця парку. Тут розминулися. Хто куди—Петро завернув до «Копокоїста».

— Хоч ще одну нічку пересплю в нашій рідній...

Шура поклала Антонові руку на плече:

— Проведеш, Антоне?

І пішли разом. Шура притулилась до Антона, прихиляла голову й казала:

— От уже й комунку кінчили...

— Да...—ствердив Антін.

Прийшли до Шуриної хати. І тоді Антін сказав:

— Шуро.

— Чого?

— Знаєш, я оце думав, думав і...

Шура блискучими, радісними очима дивилась на Антонові губи.

— Їдять його мухи й кусають комарі. Паримся ми, активісти. І часу немає для спочинку... Знаєш, що Шура, не треба тобі йти додому. Все одно завтра в комунку.

— Шура... Може ми... розпишемося?

— Антоне, правда ти—пацан ще?

Пішли до комунки. Він важко дихав, сопів.

— Петро. Ми вдвох прийшли вже жити в комуні.

Петро не знав, що сказати. У нього вирвалось:

— Ми ж тільки завтра ранком будемо затверджувати списки комунарів. То може вас і не приймемо.

Антін голосно засміявся.

— Ну, і бюрократ же ти, Петько.

Петро заявив, що він зовсім не бюрократ. а сказав це, бо не було чого іншого сказати.

Сашко не спав. Йому здавалося, що сотні Кирилів прийдуть і тоді вже запалять комунку. І Петро, й Антін і, головне, він—Сашко, погорять. Сашко встав і пішов на двір. Цілу ніч він проблукав біля будинку. А ранком, як сходило сонце, Сашко вирішив, що краще придбати собаку. Він буде охороняти комунку. А собаці треба зробити хату, і Сашко годуватиме собаку. Він заходився будувати кануру для собаки.

Сходило сонце. Повівав вітрець і грався прапорсм. Прапор над комункою. На дворі було по-ранковому прохолодно, і на дворі сонце, сонце. Небо—чисте.

Сонце сходило.

Про сьогоднішній день треба було б написати дуже багато. Але хай цей розділ буде закінченням моєї повісти й початком життя комунки. Сьогодні я не маю часу багато писати. Моя мати прасувала білизну. В печі шкварчало—жарилося м'ясо. Моя мати виряджала мене в Донбас й казала:

— Ти ж, Юрочко, будь обережний. Як вугіль буде звисати—підіпри його, або тікай. А краще підіпри. Хтось інший буде проходити й вугіль може придавити. Не дуже багато читай, поменше пиши. Тобі треба спо-

чити. Їж добре. У тебе здоров'я підточене. Дивись за собою. В шахті — будь обережний.

Люба мамо. Ти, мабуть, хочеш зараз заплакати. Але ти не хочеш «розстроювати Юрочку» і кріпишся.

— Добре, мамо,—кажу. І швидко йду.

— Куди ти, Юрочко? Сьогодні ідеш? Побудь хоч один день удома.

— Треба ж і з хлопцями побачитись.

— А-а... Ну, йди..—і мати знову спокійно розмальовує білизну прасом.

Біжу до комунки. Тут народ, людно. Усе подвір'я—заповнене. Я насилу протискаюся до моїх героїв. Бачу—Шарко. Він показує секретареві райпаркому будинок комунки. Запевняє його, що будинок відремонтовано дуже гарно. І не забуває додати, що скрізь, у кожній дрібничці він, Шарко, допомагав комсомольцям.

Прийшов навіть сам Іван Тихонович. Отой самий, що не міг терпіти, як Кирило підбив його на розтрату державних грошей. Він тепер сміявся й прохав, щоб Антін, чи хто тут головний «заправило», прийняв його до комунки.

Шура голосно сміялась і казала:

— Будете за папашу нам.

Іван Тимофієвич розгладжував вуса.

Я бачив Шуриного батька. Він підійшов до своєї дочки. Посміхався. Антонові сказав:

— Ха-арошого будинка зробили. Молодці хлопці.—Старенький почав розказувати, як саме зроблено будинка. Найбільше він зупинився на тому, що комунка розбита на невеличкі кімнатки й вже зазначено, де кімната дівчача, де хлоп'яча. Я чув, як Шура казала:

— О, папаша, нам буде чудово жити.

Сьогодні було свято. Про нього треба багато написати. Але я не маю часу, я збираюсь їхати на Донбас. Сьогодні біля комунки грала духова оркестра і всі вітали комунку. Навіть Сашко говорив. Говорити йому було важко: Антін йому наказував, щоб він не проговорився про Кирила. Все ж Сашко якось «продержал речу к народу». Запевняв усіх, що в комунці уже «харашо», а він, Сашко піде працювати в депо. І обов'язково в комсомольку бриґаду.

Сашко радів. А я дивився на Петра і теж радів. Він бігав по кімнатах, давав останні розпорядження, зазирав у кожний куток. У Андрія він знайшов під ліжком кошика. Зараз же наказав витягти. І потяг Андрія до «Правил внутрішнього розпорядку».

«Побутової комсомольської комунки ім. Сталіна».

Там стояло:

«§ 17. Під ліжками не складати ніяких речей, аби не давати можливости затримуватись там пилюці».

Андрій прочитав це, витягнув із кешені п'ятака і вкинув до скриньки. Над скринькою був напис:

«За порушення правил внутрішнього розпорядку—штраф на культурні потреби комунки».

Кінчили вітати комунку. Від комунарів виступив Петро. Він обіцяв—

— Будемо ударниками...

Урочиста частина кінчилась. Проте, ніхто не йшов додому. На подвір'ї було тісно.

Я опинився біля Шури. Вона була в червоному кутку й переглядала книжки, які приніс бібліотекар для їхньої комунки.

— Ну, Шура, вітаю тебе.

Шура почервоніла. Вскочив Антін. Він хотів щось сказати. Я йому не дав:

— Антоне,—сказав я, — вітаю тебе. Вітаю. Антоне.

Антін теж здивувався. Петро сміявся.

— Покиньте, реб'ята. Знаєте параграф 17? Під ліжками не складати ніяких речей. Ну то й признавайтеся—одружились?

Шуро, чого вони хотять від нас? Не одружились ще, а сьогодні будемо розписуватись...

Про сьогоднішній день треба було б багато написати. Бо сьогодні працюють каменярі. Сьогодні закладають фундамент—поширюють депо. В рів кидають каміння, заливають цементом—буде фундамент.

Ні, я краще напишу трохи про комунку. А про неї я можу написати тільки одне—

— Як жаль, що я не житиму в ній.

Петро мене заспокоїв—

— Не журись Юрко. На Донбасі хіба що—не зробимо?..

Більше нічого не маю часу писати: я з хлопцями на станції. Нас випроводжають, і Миш кричить:

— Пішітє мєлкім почерком. Присилайте шматочок вугілля.

Ми сміємось, радіємо і квітнем.

Я згадую свою матір і в моїх вухах і досі стоїть:

— А як вугіль буде звисати—підіпри його. І тобі безпечніше, і других не приб'є.

А на станції—хлопці, дівчата, комсомольці. І всі кричать—

— Давайте вугіль, хлопці! Нам треба ж чимось топити нашу комунку!

Поїзд рушив. Я з Петром і іншими хлопцями поїхав у Донбас...

***

Тепер сидючи в гуртожитку, я читаю листа від хлопців. Пишуть вони, що їхня комунка працює і живе. Всі члени комунки—єдина наскрізна бригада. А Шарко підписав соцзмагання з їхньою бригадою і щодня приходить до них, щоб запитати, скільки йому років. Шарко сумнівається, що він має сорок два роки. Толька з ним погодився, бо... Шаркові вже сорок три роки.

Р. МУРАШКА

БОРОТЬБА ПРОТИ НАЦІОНАЛ-ДЕМОКРАТИЧНИХ ЛИЦАРІВ У БІЛОРУСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Перші факти наявної боротьби проти націонал-демократизму в білоруській літературі належать до того часу, коли на території Радянської Білорусі затихли громи громадянської війсни, і коли разом з ліквідацією лишків білоруських банд почалося відновлення зруйнованих наймитами всесвітнього імперіялізму заводів і фабрик, попалених сел, зруйнованих шляхів сполучення та інших культурно-матеріяльних цінностей.

Перші аванґардні бої розгорнулися навколо поеми М. Чарота «*Босі на вогнищі*» 1922 року. Група білоруських культурних діячів, серед яких були й деякі комуністи, стверджувала, що ця поема не має нічого спільного з пролетарською літературою, що «Босі на вогнищі» це люмпен-пролетаріят, босяки, які пішли за революцією, щоб розбагатіти, нажитись і що поема просто переспівує «Дванадцять» російського поета А. Блока. А все ж, цій групі не пощастило знеславити «Босих на вогнищі» і скомпромітувати самого автора, як пролетарського поета. А їм цього надзвичайно хотілося, бо треба було довести, що нема й не може бути пролетарської літератури на Білорусі. Багато видатних комуністів — відповідальних партійних робітників, стали на захист «Босих на вогнищі». Оцінка, яку дав поемі В. Кнорин. як творові, від якого білоруська пролетарська література іде далі швидкими кроками, лишилась за нею і до сьогоднішнього дня.

Все ж перша поразка не відбила охоти в націонал-демократів і вони відійшли на свої закриті позиції, замасковані лояльністю до радянського ладу, взагалі і радянської Білорусі, зокрема. Ця поразка стала їм як досвід і штовхнула до нових підривних форм роботи в галузі ідеології і особливо в галузі літератури й літературної критики. Коли 1923 року заснувалося об'єднання молодих революційних письменників «Маладняк», то вони пробують створити в ньому свій опорний пункт. Через індивідуальну обробку окремих письменників з «Маладняка», навіть не з гірших революційних письменників вони поступово заражають їх зневір'ям до правильного розв'язання національного питання від Комуністичної партії, отруюють смертельним трунком націонал-демократизму. Зовсім не випадковим був відхід од «Маладняка» групи письменників і поетів, які утворили організацію «Узвишша». Байками з'являються всі ті твердження узвишанців, що їх розходження з «Маладняком» тлумачиться ніби то лише незгодою в деяких організаційних питаннях. Це вже не важко встановити тепер, коли значна частина «Узвишша», через науку в націонал-демократів, стала до лав їхньої контрреволюційної організації. Один з пунктів досить тьм'яної декларації «Узвишша» говорить, що створення білорусь-

кої художньої літератури можливе лише «через активізм, як ту суть, якою проймається художній твір у своєму ідеалі і так віджнвлює витрачену,— на боротьбу проти гніту панівних кляс і націй — енергію трудящого люду, на творчість великого життя».

Активізм, що його оголошено як шлях для створення білоруської художньої літератури, нагадує нам теорію, яку активно проповідував А. Бабарека (один з лідерів «Узвишша») на першому з'їзді «Маладняка» 1925 року, — теорію «Визволення білоруської душі».

За Бабарекою, справа, виходить, у тім, що в нашім реальнім світі існує, — як якась абсолютна соціяльно-клясова категорія, — *пригнічена білоруська душа*, цю душу треба визволити з під якогось гніту. У чім же **справа? А ось у чім. Вульгарно сказавши, А. Бабарека украв** свою теорію в Західньо-білоруського націонал-фашиста А. Луцкевича, який вважає (як це—загальновластиве для націонал-демократів), що білоруський нарід клясово одноманітний, що він не мав і не має в себе буржуазії, кляси гнобителів, експлуататорів. Отже виходить, що пролетарська революція прийшла на Білорусь зовні, її занесли чужинці, що все це штучне, і для Білорусі потрібен якийсь самостійний шлях розвитку. Звідси і активізм цей зашифрований «вченим» туманом, наступ проти пролетарської літератури і її керівництва. Націонал-демократичні вуха А. Бабареки видно із-за всього цього «вченого» туману. А щодо самостійного особливого шляху розвитку Білорусі, то відомо, що це за шлях. 1921 року, теперішній верховод брудних контрреволюційних справ націонал-демократ Я. Льосік у «Бій при Ґрюнвальді» писав, що німців не розбили б поляки, коли б не допомогли їм Смоленські полки, а що Смоленські полки—це полки білоруські,—відомо. Отже бачимо як історично зумовлено і зоведено шлях розвитку Білорусі: у союзі з Польщею, сучасною фашкистською Польщею. Ось який він, своєрідний, особливий шлях розвитку, шлях «визволення білоруської душі». А тим часом чи варто особливо багато розмовляти про це після того, як підчас білопольської окупації, Білоруси націонал-демократи у Менську вітали Пілсудського, як «господаря землі Білоруської на його рідній земельці». Коментарів до цього зовсім не треба. Усе ясно.

1926 рік,—рік загостреної клясової боротьби відзначається низкою вилазок націонал-демократизму. Створивши свої опорні пункти в ділянках культури й зокрема, літератури, націонал-демократи організують «зліт» на «білоруській академічній конференції реформи правопису». Там беруть участь, поспіль зі старими зубрами з БНР, і старі письменники—відроженці і нові з «Узвишша». На цьому «зльоті» націонал-демократи доходять до такого ступня наглости і нахабства, що виносять із зали засідань бюст Леніна.

Щоб успішніше впливати на літературу, націонал-демократи посилають на постійну роботу у «Молодняку» своїх випробуваних представників. Доходить навіть до того, що ті представники пролазять до керівних органів об'єднання. Під великим натиском дрібно-буржуазних куркульських елементів, ідеологічно оформлених в націонал-демократичну течію, більшість керівництва «Маладняка», через рік після «відколу» групи «Узвишша», нібито

за масовість організації, воно справді роблять чистку об'єднання, яка в результаті приводить до катастрофічного стану, з п'ятисот осіб у об'єднанні лишається тільки щось із 70 і характерно, що серед цих, якраз, залишились елементи одверто чужі і навіть ворожі за своїми націонал-демократичними тенденціями (Касп'яровіч, Купцевіч, Жилка, Гаврук і деякі інші). Що далі в ліс, то більше дров. Пориваючи з масовим літературним рухом і по інерції будучи не в змозі спинитися після штовхана, зробленого націонал-демократизмом, більшість керівництва «Маладняка» відзначає «самоліквідацію об'єднання, яке нібито «переросло свої форми»,і готує утворення «Полим'я», спільно зі старими письменниками відродженцями які, у своїй більшості перенесли націона-демократичний тягар через 10 років Жовтня.

Здавалося б, що неухильно починають відживати в літературі наміри соціял-демократів, про завоювання літературних організацій.

Але ж у лавах «Маладняка» виросли нові кадри і ці нові кадри, на ввесь голос, заявили про своє існування. Група комуністів і комсомольців з підтримкою найближчих безпартійних, створює ініціятивну групу, бере на себе керівництво об'єднанням, виключає з організації ліквідаторську групу, зв'язується з ВОАППом. Ось які події розгортаються в Білоруській літературі до початку 1928 року.

Тим часом чинність группи «Узвишша» з усією наявністю показала, що націонал-демократи зробили собі міцне гніздо в цьому об'єднанні.

Табличка—«Узвишша»—пролетарська організація—виявляє всю свою лицемірність. Лідери її починають частіше «посковзуватись», доходячи до таких, наприклад, розважань, що «Узвишша» творить під прапором творчости літератури національної формою і пролетарської своїм змістом», що «Узвишша» і не думало розривати з громадською працею, сподіваючись проводити її й далі під керівництвом комуністичної партії в можливих для себе формах і керівництві» (Ул. Дубовка, «Гудок» № 114 за 1927 рік). Декларований групою активізм, як елемент націонал-демократичної наступальної скерованости, штовхає письменників із «Узвишша» до націоналдемократичних і явно куркульських творів. Я. Пуща пише:

«Листи до собаки», які мали належну відсіч у критичній статті А. Сенкевича у Ц. О. Партії «Звязда». Н. Лужанін до роковин Жовтня одверто пише у своєму вірші таке:

«Ми ня хочам радасьці вітаць, што чужимі дедзена рукамі». Коли Пуща лле сльози перед собаками і просить їх вартувати куркульські хутори, щоб не розвалилися, то Лужанин виявляє, просто свої відносини до винуватців розвалу цього куркульського хутора, до тих, хто історично правильно вирішає національне питання, відомо, що до них до цих «московських більшовиків». Але кожному піонерові відомо, що всі більшовики однакові: і моськовські, і менські, і харківські, і варшавські і всі ін. І цим віршам Лужанин визначає своє ставлення вже не лише до «московських більшовиків», він визначає своє ставлення (одверто-ворожі), до пролетарської революції в цілому. В наведених словах ворожої холодности заховується реакційне нутро націонал-демократа.

До 1928 року визначилися з певною ясністю точки дотику колишньої керівної групи «Маладняка» з письменниками «відроженцями». У своїй деклярації вони постаралися, задля гарного слова, запевнити авансом радянську громадськість, («маститим» «треба» вірити), що коли вони виявлять ворожі наміри йти проти пролетарської літератури, то вони, певна річ, виступлять проти цих ворожих намірів. Але виходить, що м'ягко стелиться та твердо спати. «Полымя» не лише по примиренському поставилося до виявлень націонал-демократичних куркульських тенденцій у творчості «Узвишанців», але й так само сприятливо пропустили крізь вуха й оповідання «*Вецер з усходу*» свого ж товариша по об'єднанню А. Дударя. А. Дудар, зовсім не двозначно, приписав міщанство й занепадництво і побутовий бруд у ВИШ'ах,—«Вітрові зі сходу», тобто вітрові з Москви. *Стаючи на варце пролетарской літератури»,* поважні письменники і критики з «Полимя» «не взяли» до уваги й художнього нарису М. Зарецького,—«*Подарожа на новую зямлю»,* в якому, зовсім уже одверто, пропаґандувалося ідею Столипінського прищепівського хутора, ставка на міцного культурного господаря, який повинен стати на Білорусі чимсь на зразок німецького фермера.

Крім цього, у нарисі чимале місце, не випадаючи з загального контексту, мала місце чисто буржуазна ідея,—змагання людини з природою. Коли взяти романи О. Кервуда для порівняння, то художній нарис М. Зарецького «Падарожжа на новую зямлю» нічим не різниться від них своїм розгортанням ідеї—безклясового змагання людини з дикою природою. Правда і людина у М. Зарецького досить таки дика. Тим часом, коли ми звикли розглядати змагання людини з природою за наших умов, як змагання клясових сил. М. Зарецький розглядає його з погляду буржуазної теорії—як змагання чисто фізичне, іноді як змагання технічне. І дивлячись на машину він тужить, він сумує про те, що загинули одвічно-нерушимі обрії болотищ що ріку Аресу вичистять землечерпалки і він більше не почує болючого крику чарота.

«Не зауважили» цього «поважні» критики з «Полимя» і не лише «не зауважили», а навпаки, де їм треба було, постаралися замазати деякі шпари у минулім і сучаснім. Так З. Желуновіч полемізуючи з деякими критиками творчости старих письменників не лише не дає в багатьох випадках марксистської оцінки творам, а й часто безапеляційно замазує, словесною фразеологією, чужі й ворожі сторони творчости окремих письменників і висловлювання критиків, як це було хоч би у статті про Я. Купалу та інш.

Навпаки він дає потачку, з дозволу сказати, таким критикам як М. Байков, Цвятков, Чаржинський, Вознесенський та ін. і в одній зі своїх статтей каже: Тут характерно, що Білоруська критика у своїй основі соціологічно-марксистська»... І далі: «Формальна критика, маючи на увазі голу гонитву за естетикою, тепер переходить в занепад навіть за умов розвитку російської літератури. Тим більше для неї трудніше пробитися в умовах білоруських».

Желунович «відкриває Америку», відкриту уже, далеко раніш, націонал-демократами і яка полягає в тім, що білоруський народ клясово-одноманітний: буржуазію на Білорусі репрезентували, польські землевласники; службову інтелігенцію—виключно росіяни; крамарі—евреї; а білоруський народ—народ виключно трудовий. З цього висновки: ми, тобто білоруська література, менше підлягаємо ідеологічним хитанням, ніж російська.

М. Зарецький висловив це повніше й яскравіше на 1-му з'їзді Білаппу 1928 року:

«Російська література і російська культура така як вона є тепер, безперечно, має більше можливостей ідеологічно збочувати, ніж література Білорусі й України».

Виходячи з таких тверджень, група полум'янців—Зарецький, Дудар, Желунович,—виступають на 1-му з'їзду Білаппу, вже рішучіше. Той же Зарецький говорить: *«Сьогодні, товариші Молодняківці буде остаточно оформлено вашу організацію, як секцію ВОАППУ. Мені хотілося б що небудь сказати сприводу цього. Я не знаю чи це вам дасть конкретні результати, чи, може це лишиться чисто формальним явищем. Покищо я не берусь ні вітати вас, ні, фігурально кажучи, висловлювати вам своє співчуття.* І далі: *«Байдуже, під яким прапором ви йтимете»...*

Ця група дістала належну відсіч на з'їзді, її там добре побили з чим вона й пішла зі з'їзду. Зірвати вступ БілАППУ до ВОАППУ їй не пощастило, провести дезорганізаторську роботу через утворення з делеґатів з'їзду опозиційну групу також непощастило. Опозиційну групу було розбито по всіх пунктах їхніх виступів проти БілАППУ й ВОАППУ.

З цього моменту націонал-демократи відчули в БілАППІ справді представника й організатора пролетарської літератури і свого смертельного ворога. З цього моменту починається жорстока боротьба в таких формах, яких ще не бачила білоруська література,—боротьба, проти націонал-демократичної течії та її куркульських підлабузників.

Після цього літературні події розгортаються надзвичайно швидко. У художній літературі, головним чином, у журналах, з'являється багато творів одверто націонал-демократичного і контрреволюційного характеру. В «Узвишші» друкується реакційний нарис М. Луханина про радянську Случчину і зразку ж за ним поему В. Дубовки «*У порпурових ветразей узовіви*»,—не менше реакційна. Одночасово у «Полим'ї» виступає Ц. Гартны з оповіданням «Здареньне з камісарамі», у якім типи наркомів виведено темними лицарями легкого життя; вони на полюванні, а жінки дома з полюбовниками; отаман бандит—симпатичний ідеаліст—великодушно й таємно від інших бандитів пускає, на всі чотири боки, одного з комісарів, захопленого бандою на полюванні у лісі. А. Дудар пускає по руках в рукописі вірш «*Пасеклі наш край*». Чужінці, росіяни-з одного боку і поляки з другого, розбили Білорусь на дві половини; висновок: заклик до боротьби проти «більшовицьких окупантів» у радянській Білорусі. І нарешті, у тому ж «Полим'ї» з'являється роман М. Зарецького «Крывічі»—квінтесенція на-

ціонал-демократичної творчости. Головліт після першої частини змушений був заборонити роман. У цьому романі М. Зарецький розгортає націонал-демократичну програму дій безпосередньої боротьби проти радянської влади. У «Кривічах» есть багато спільного з «Вальдшнепами» М. Хвильового.

Проти цих реальних вияв націонал-демократичної небезпеки в білоруській літературі, мобілізувалася білоруська асоціяція пролетарських письменників. Треба було скерувати вогонь критики проти головних позицій ворога, знищити його вогневі пункти і вивести з ладу живу силу. Бій було дано, бій рішучий, знищувальний. У цьому бою велику ролю мав центральний орган партії «Зьвязда».

До речі треба згадати про те, що М. Зарецький до того моменту висунув свою теорію,—*неоромантизм це стиль пролетарської літератури.* Зі своєю теорією він виступив на одному диспуті про шляхи розвитку пролетарської літератури. Суть теорії коротко полягала ось у чому: через показування сильних людей нашого часу, хоч би і негативних, хоч би із ворожого нам табору, художник заражає маси на боротьбу проти цих негативних і ворожих типів, веде маси на соціялістичне будівництво. Вся ця теорія потрібна була націоналдемократам, щоб виправдати націонал-демократичну творчість, щоб визнати закономірність і потребу націонал-демократичного шляху розвитку білоруської літератури. Ось для чого була ця «нова теорія» Зарецькому, власне не йому, а білоруському націонал-демократизмові, сам Зарецький виступив як аґент цієї фірми.

Знищувальним вогнем зметено було вогневі пункти ворога, машкару добродійства зірвано з аґентів націонал-демократизму. Одіж з «революційної» фразеології упала додолу і націонал-демократи від літератури стали перед пролетарською громадськістю у всій своїй непривабній ворожій оголеності.

В результаті боротьби БілАПП'у й комуністичної критики проти націонал-демократизму в літературі, літературне об'єднання «Узвишша» у своїй самокритичній постанові частково визнала свої помилки. Деякі письменники з «Полим'я» намагаються тепер виправлятись конкретною роботою,

При перших ударах, зроблених соціял-демократичним і куркульським підлабузникам і непосереднім аґентам націонал-демократів у літературі,—за кордоном залементіли націонал-фашисти такі як Станкевіч, Луцкевіч, Островський і К-о: у радянській Білорусі, мовляв, почались утиски проти письменників «Узвишша» і «Полим'я», чиї твори найбільше пройняті білоруським духом» *і гончі в БілАППУ на знак поданий у «Бальшавіку Беларусі» вегермайстром тов. Конокоциним, цькують організації «Узвишша» і «Полим'я».* Перші вдари по націонал-демократизму,—націонал-фашисти взяли на себе і цілком свідомо. Коли розгромити націонал-демократизм в радянській Білорусі, то фашизм втрачає вірного союзника у готуванні інтервенції. Зі зміцненням і широким розгортанням колективізації й ліквідації на цих основі куркуля, як кляси, гине надія на міцну опору націонал-демократизму і живу силу для імперіялістичних інтересів в тилу радянської Білорусі.

Тепер стає особливо зрозумілим велике пожвавлення й активність націонал-демократів у БСРР. В період найбільшого згуртування сил пролетаріяту, наймитства й бідноти з незаможниками й середняками для боротьби проти куркуля, у період найбільшого загострення клясової боротьби на селі, націонал-демократи в місті виступили широким фронтом, але це, покищо, зі згорненими прапорами. Прапори держалось для урочистих випадків. Але урочистий випадок не прийшов і націонал-демократичні прапори разом з іншим таким лахмітям згорять у топці паровозу історії, історії, яку творять руки пролетаріяту.

Коли було розкрито ОДПУ контрреволюційну організацію, до якої входили, великим відсотком,—узвишшанці і полим'янці, сили націонал-демократизму дуже розбито і пляни імперіялістичних інтервенцій порушено.

Але не можна на цьому заспокоюватись; ворога розбито, але його треба доконати. Це діло не на один місяць, це діло не місяців, а років, і можливо на довший час. Націонал-демократизм хоч і розбито, хоч він і слабкий, хоч ґрунт під його ногами хисткий, але ще на довгий час буде набирати всіляких офарбувань, міняти становище, шукати місць в нашому будівництві пролетарської культури і літератури. Білоруській асоціяції пролетарських письменників, особливо його на постівському керівництві і активу треба держати вухо гостро. Щоденна, безперервна непримеренна боротьба проти Націонал-демократизму, боротьба за ідеологічну чистоту своїх лав—ось одна з найпотрібніших умов, щоб завоювати гегемонію пролетарської літератури в БСРР.

ЄВГЕН АДЕЛЬГЕЙМ

КРИЗА РОМАНТИКИ

I.

Новий роман Ю. Яновського «Чотирі шаблі» привертає нашу увагу з двох причин. Поперше, нас цікавить літературна доля одного з найактивніших романтиків, його здібність, «на сьогодні», піднести твір на височінь актуальних завдань пролетарської літератури за доби реконструкції. Відповідні висновки примусять нас зробити певні узагальнення й поміркувати, в якій мірі романтичний стиль відповідає психоідеології пролетаріяту, в якій мірі спроможний він відбити складні процеси нашої дійсности.

Подруге, «Чотир. шаблі» свідчать про авторове бажання широко застосувати засади діялектичної методи до засобів художнього зображення недавнього минулого й сучасности. Але до таких спроб слід завжди ставитись дуже обережно. Матеріялістична діялектика має вирішальне значення в пролетарській літературі. Проте, можливі навіть неминучі певні прагнення перекрутити діялектику й цим перетворити її з «живої душі марксизму» на захисний одяг для реакційних теорій і теорійок. Геґель «дав вичерпну й свідому картину загальних форм руху» (Маркс), Маркс і Енґельс використали його теоретичне завоювання, з'єднали його з матеріялізмом і приклали до наукових дослідів, Ленін заглибив цей революційний метод, застосовуючи його до революційної боротьби, повсякчасно удосконалюючи й перевіряючи його на практиці. Пролетарське красне письменство повинно бути на височині цих досягнень, інакше діялектика художнього твору скотиться до ідеалізму, до софістики, до вульґарного еклектизму. Діялектика не є лише сама сукупність прикладів, це є теорія пізнання. Ленін ставив знак рівняння проміж цими двома поняттями:

«Диалектика *и есть* теория познания (Гегеля и) марксизма: вот на какую «сторону» дела (это не «сторона» дела, а *суть* дела) не обратил внимания Плеханов, не говоря уже о других марксистах» (Ленин. «К вопросу о диалектике»—«Ленинский сборник», XIII, стор. 325).

Це геніяльне твердження не може обминути митець, що йде під прапором матеріялістичної діялектики, бо інакше революційна метода в творчості перетвориться на чисту формалістику, що нічого спільного з психоідеологією пролетаріяту не має.

II.

«Чотири шаблі» мають дуже широке тематичне наставлення. Це історичний, до певної міри, роман. У центрі його—громадянська війна. Але

автор значно поширює хронологічні межі проти збірки «Кров землі». Він прагне показати, як еволюціонують герої, що їх високо піднесла перша хвиля революції. Вони народжувались «у громах і дзвонах, у брязкоті шабель». Але минули бої й «дехто став серед втомної, пустельної, самотньої тиші» (стор. 225). В останній «пісні» Ю. Яновський зовні подає бадьоре закінчення: Шахай, Галат, Остюк і Марченко—учасники Успенівської операції—з'єднуються на шахтах для нової боротьби.

Одразу впадає в око саме розгортання сюжету. Воно на перший погляд має всі ознаки діялектичної методи. Високе піднесення революційного героїзму тут править за тезу. Доба психологічної реакції й занепаду—за антитезу. Нарешті робота на користь мирному будівництву становить синтезу. Проте, наявність «тріяди» не свідчить ще за те, що письменник глибоко опанував матеріялістичну діялектику, що вона для нього стала за теорію художнього пізнання й зображення світу. «Тріяда» притаманна, напр., найреакційнішій і найстатичнішій віршовій формі—сонету. Тріяда може бути наскрізь ідеалістична. Нарешті вона може перетворитися на самий зовнішній засіб. Нас цікавить *конкретне* розгортання цієї тріяди, у даному випадку її матеріялізація в системі художніх образів. І ось одразу впадає в око певна кількісна й якісна диспропорція. Коли на добу громадянської війни припадає аж чотири «пісні» (137 сторінок), а на добу психологічної реакції дві «пісні» (67 сторінок), то нашій сучасній героїці автор присвячує лише одну зовсім коротеньку «пісню» (20 сторінок). Якщо письменник, зображуючи Успенівське бойовисько або авантурні пригоди своїх героїв, почував себе певно й цілком розгорнув себе, то в останній частині він опинився в якомусь безпорадному становищі. Незнайомий матеріял давить на нього і він збивається на конспект. Для громадянської війни Ю. Яновський знаходив у своїй палітрі романтичні фарби, він кохався в тактичних маневрах Шахаєвого війська, у нестримному пориві Остюкової кінноти, у майже середньовічних двобоях. Зараз ми не говоримо про об'єктивну цінність цих сцен, але суб'єктивно письменник тут, мабуть, не позбавлений був певного творчого «надхнення». Коли ж треба подати сцену з сучасного героїзму на виробництві, то Ю. Яновський не знаходить (навіть для свого способу подавати дійсність) відповідних слів і образів. Особливо прикметний з цього погляду останній епізод. Шахти пойняла вода, їм загрожує небезпека:

> «Викликали охотників рятувати людей і ставити перемички. З нарядної вийшли з лямпами в брезентах кілька людей. Між ними—Шахай, Галат і Остюк. Група рятівників полізли східцями до ствола шахти. Кліть стояла напоготові. Машина працювала — Комуністи напеpед!—прошепотів Остюк» (стор. 224).

Оце й усе. Де ж конкретний показ новітнього героїзму? Його нема. Письменник, що на багатьох сторінках міг описувати, як славно билися Остюкові кіннотчики, раптом стає занадто лаконічним, раптом комкає слова й поспішає закінчити романа. Майже символічно, для Яновського, бренять останні рядки твору:

«Може за цей час і виринуть десь на поверхню життя невтомні бійці і читачеві знайомі. Зараз же—*вони зникли з очей автора* (підкреслення моє — *Є. А.)*. Останні слова, які він чув од них, були: «Вперед, партизани!» (стор. 225—226).

Характерно, що Ю. Яновський, навіть зображуючи радянське будівництво, шукає ґероїзму не в щоденній праці, а у *виключних ситуаціях*. Це є момент певного спрощення, примітивізації, що свідчить за авторове *невміння зрозуміти дійсність* і новий характер праці. Така метода дає змогу уникнути зображення складних процесів нашого життя. Дуже прикметний епізод з організацією колгоспу. Золото, що його знайшли партизани в Сибіру, відродило село Ново-Спаське. Колектив колишніх бійців обробляє землю тракторами. Ниви аж стогнуть од пшениці. Типове явище автор підмінив на випадкове. Він не хоче заглиблюватись у конкретну реальність. Дуже важко розповісти, як зростають і розвиваються нові форми господарювання на селі. Значно легше пустити давнього знайомого—«бога на машині», що через зовнішнє втручання розв'яже складну проблему. У цьому епізоді золото відограє ролю такого бога. Воно рятує автора, який не вміє подати основних сил і їх діялектичного співвідношення на ґрунті конкретних життьових процесів. Отже, випадок і культ його в романі «Чотири шаблі» відограє не лише формальну ролю. Він править як засіб заховати своє, клясово обумовлене, невміння відбити сьогоднішню дійсність. Це тактичний маневр. Механістичність такої творчої методи зрозуміла й мимохіть виникає питання: що спільного має він з матеріялістичною діялектикою?

Проте замало було б сказати, що Ю. Яновський лише не вміє відбити сучасність. Він подає її в мінливому світлі плутаної й реакційної філософії своїх героїв. Остюк — єдиний член партії в романі — висловлює цілком занепадницьку думку, яка наближається до концепції німецького дрібнобуржуазного письменника Ремарка про трагедію покоління, що його знищила війна, хоч воно й урятувалося від ґранат. Громадянська війна не загартувала сміливих партизанів, а перетворила їх на живих мерців, що безпорадні й самотні в країні соціялістичного будівництва. Герой Ремаркового роману «На заході без змін» говорить про себе й про свою ґенерацію:

«Сьогодні в країні молодості блукали б ми, як проїжджі. Нас спалили факти... Ми не є вже безжурні, — ми страшенно байдужі. Ми були б там, але чи ми жили б? Ми самітні, як діти, й досвідчені, як старі, ми грубі, і сумні, і не глибокі,—я гадаю, що ми пропащі».

Висловлювання Остюка майже тотожні:

«Сім років віддали ми війні, сім найкращих юнацьких років. Ми стали, зрештою, все бачити в чудному освітленні. *Ми спустошені*, Марченко, до краю спустошені для того, *щоб жити поодинці*. Життя людське для нас тільки велике поле атаки, де падають поруч і попереду, де знищити людину — звичайна фізіологічна потреба, як напитися горілки. Де для нас добро й зло? Зеленими юнаками ми вже знали, *що все скороминуще, все розсиплеться на порох, коли торк-*

> *нути його пальцем.* Те, чого людина в *звичайних обставинах доходить лише на кінець життя, той біль розчарування і марність життя*— ми визнали юнаками, і тепер на порозі справжнього, увійшовши в мужність, увесь час почуваємо на собі жах юности, свідомість непотрібности існування. Треба нам зібратися всім докупи, щоб розсудити гуртом, *як знайти спокій*». (Підкреслення скрізь мої—Є. А.).

Отже, клясова війна цілком спалила героїв «Чотирьох шабель». Вони зрозуміли зарано те, чого доходить людина наприкінці життя. Таїна тайн постала перед ними. Ім'я їй — марність існування. Це ніби вічна правда, абсолютна трагедія. Ріжниця полягає лише в тому, в який термін ми її збагнемо. «Діялектик» Яновський навколішки ставить свого позитивного героя перед ідеєю—абсолютом, що незмінно тяжить над людством. У Яновського ми знову надибуємо на ту песимістичну проблему біологічної трагедії людства ,над якою бився колись Мопасан. Герой Мопасанів поет Норбер-де-Варен (у романі «Любий друг») і сам письменник у щоденнику «На воді» хворобливо-гостро підніс ідею самотности людини, що її кожний новий день наближає до неминучого фіналу — смерти. Це була самотність письменника, що боровся серед протиріч капіталістичного суспільства, гинув під тягарем його. Але ж герої Ю. Яновського живуть в іншому середовищі, їхні реакції на життя не можуть бути тотожніми до реакцій Норбер-де-Варенів. Цього не розуміє автор «Чотирьох шабель», бо він трактує життя в абсолютному пляні. Письменник-діялектик перетворюється на типового метафізика.

Знаменно, що герої Яновського відчувають потребу зібратися докупи. Але для чого? Щоб ізнайти спокій. Вони з'єднуються на заводі ніби для нової боротьби. Але насправді виробництво виступає лише як порятунок від невмирущої влади спогадів. Завод стає притулком, що *дає забуття.* Знаменно, що герої не відмовляються від боротьби, але розглядають її лише як *аскетичний подвиг* заради майбутніх поколінь:

> «Доля пророків, — каже Шахай, — одна: хрест або вогонь. Останнього пророка було спалено, здається року 1865. Звали його Ель-Баба. Вони з'являються в пустелях, в джунглях, навчаючи такого, що знищує страх на землі. У них самих страху ніколи немає, вони ж, починаючи життя, вже знають, що доля їхня: хрест або вогонь. Біль і страх — ось чого зрікаються пророки».

Автор механістично розриває сучасне й прекрасне майбутнє. Він ніде в системі образів не показує діялектичної єдности їх. Сьогоднішній день — це тільки бій, тільки самовіддана жертва на користь прийдешньому. Ми не бачимо, щоб десь у «Чотирьох шаблях» боротьбу за майбутнє автор розглядав як безпосереднє досягнення й поліпшення форм праці й побуту тих, хто працює в сучасному. Яновський — «діялектик» забуває про те, що матеріялістична діялектика вимагає розгляду окремих етапів історичного процесу в їх органічному зв'язку.

Отже, вся синтеза авторова розпадається під тягарем конкретного образового матеріялу, що викривлює пропорції нашої дійсности, яка подається

в аспекті не матеріялістичної діялектики, а метафізичних методів. А коли нема синтези, то руйнується й вся «тріяда».

3.

Остання частина роману, що ми за неї говорили, доводить клясово обумовлене невміння Юрія Яновського зрозуміти й художньо відбити соціялістичне будівництво. Це свідчить за те, що він не стоїть на височині ідеології передової кляси, що в свою чергу промовляє за його неспроможність правдиво розбіратися не тільки в сучасному, але й в минулому. Уже це примушує нас скептично поставитись до історичної частини роману, де на перший погляд письменник почуває себе в рідній стихії і, треба визнати, максимально розгортає свої творчі ресурси. У чотирьох «піснях» подає Ю. Яновський широкі полотна з часів громадянської війни. Він ніби намагається створити ґрандіозну епопею, новітню «Іліяду», де б героїка й ентузіязм першого етапу революції знайшли собі відповідне художнє втілення. Голос письменника бренить тут на найвищих нотах. Коли в останньому розділі роману Шахай, Галат, Остюк і Марченко шукають спокою й забуття, то тут вони живуть за автором, прекрасним і повноцінним життям. «Клинки, кулі, набої убивають порожнечу біля їхніх тіл». Вони шукають слави й смерти на скривавлених ланах Успенівки й Павлівки.

Отже Ю. Яновський виступає ніби як справжній співець перших років нашої революції. Але що таке революція для нашого автора й для героїв? Це перш за все самостійна селянська стихія. Галат і Шахай — колишні робітники. Але це марка. Нічого спільного з містом вони не мають. Місто ізольоване від села. Кожне з них діє окремо. Така ідея просякає всю першу композиційну частину. Її дуже виразно вже не перших сторінках формулює Шахай:

> «Революція здала нам козирі в руки. Ми їх тримаємо, доки прийде наша гра. *Я не знаю, що буде в містах, бо я загубив нитку до тих, що там керують. Але тут у нас ми будемо готові до того, щоб не дати ніде, нікому, нічого за нас вивішувать* (підкресл. моє. Є. А.). Наше слово у нас у пельці, а в руках шаблі й кулемети, і тридюймовки, і сам господь! На колосальнім безмір'ї віє зараз вітер, немає жадної влади, а кожен ярмарок—настояща революція» (стор. 11).

Коли ця, за автором, основна революційна сила — селянство—не виступає проти міста, то лише тому, що відчуває свою неспроможність боротися проти нього. У романі відсутні будь-які натяки на ролю робітництва на першому етапі революційної боротьби. Проблема гегемонії пролетаріяту випала з ідеологічної концепції «Чотирьох шабель», де веде перед селянство, як цілком повноцінна й самостійна сила, що не ворогує з містом тільки через свій страх перед ним. Цю авторову думку висловлює Іван Вириваайло в такій формі:

> «Чи можемо ми гудити єдність і організованість робітників шахт і заводів. Вони нас переможуть, хлопці, як пожежа, і шукатимемо ми тоді своїх порозгублених кісток — скрізь, по всьому полі, по всьому світі» (стор. 50).

Але й селянство розглядає письменник як якусь монолітну, абсолютно недиференційовану стихію. Внутрішнє розшарування й клясові протиріччя на селі не обходять Ю. Яновського. За геніяльною порадою верескливого теоретика галасливого «Пролітфронту» І. Момота він не заглиблюється в конкретну реальність і залишається мрійником, фантастом «до певної міри». Наслідки блискучі — цілковите викривлення історичного процесу, послідовне затушковування питань клясової боротьби на селі й клясового співвідношення сил. Романтик-«діялектик» тут знову забуває за основний закон діялектики — єдність протилежностей і бачить абсолютне саме там, де його нема, де наявний цілий комплекс найгостріших протиріч. Головний герой роману — Шахай мріє про повстання. У кількох словах він відбиває основну — крізь всю першу частину твору проведену думку — про безклясовість «селянської революції».

> «Революція — велике слово», — думає Шахай: почуває як по хребту в нього лізуть комашки. *«Всі щасливі, нема царя, правитиме нарід»* (підкр. моє. Є. А.), розіллються медові ріки, щастя й радість» (стор. 15).

Революція у «Чотирьох шаблях» до того ж набирає рис скоріше не соціяльної, а біологічної перемоги. Таке трактування цілком природнє для Ю. Яновського, який неспроможний розглянути явище в пролетарсько-клясовому аспекті й цим довести соціяльну конечність і справедливість революції. Шахай цілком законно обстоює право партизан обеззброїти офіцерський ешельон з фронту, але в світі Ніцше мотивує свої думки:

«Справедливий і правий лише той, хто перемагає. Годі тобі згадувати за дурну справедливість. Сила й воля до життя — ось найсправедливіший закон» (стор. 11).

Отже замість клясової перемоги маємо лише перемогу суто-біологічну. Клясову правду заступає «найсправедливіший закон», що полягає в силі й волі до життя. Соціяльну істину підмінюється через фізіологічну. Письменник-«діялектик» знову оперує з вічними поняттями, що перебувають над часом і простором.

Щільно з цим поєднано трактування громадянської війни не, як засобу, що веде до соціялістичної перебудови світу, а як *самоцілі, як прекрасного* й смертельного спорту, де перемагає той, хто міцніший. Автор кохається у батальних сценах. Партизани майже завжди перемагають. Але ніде ми не бачимо, щоб вони відчували клясове значення своїх звитяжних походів. Вони, як метелики на вогник, летять туди, де можна славно вмерти, але бездумно гинуть вони заради спортивної жадоби перемог, а не задля інтересів своєї кляси. Тому зовсім невипадкові в романі слова пісні, що її співав старий кобзар напередодні походу:

Ой не знав козак, ой не знав Супрун
А як *славоньки зажити,*
Гей, зібрав військо славне запорізьке
Та й пішов він орду бити.

Хоробрість героїв клясово невмотивована й набуває місцями рис патологічної жадоби загибелі:

> «Брати билися, як божевільні. Та й уся купка виглядала й діяла так, ніби всі вони погубили розум і шукали лише солодкої раптової смерти серед нічних пахощів степу» (стор. 64).

Місцями Ю. Яновський стає на рейки послідовного позаклясового трактування громадянської війни, розглядаючи її як одвічну жадобу кривавих пригод, що притаманна людству. Цим він стирає межі проміж двома ворожими таборами й з однаковим захопленням розповідає про героїзм інтервентів і червоних партизанів:

> «*Спортивна жадоба* (підкреслення як і далі моє. *Є. А.*) кінного бою охопила Остюка, як поломенем. Він вирвав із свого загону сотню і, підкравшися по лощині, вискочив на французів. Ці спочатку не хотіли приймати атаки й тікали кілометрів зо два, та, певно, і їхньому *лейтенантові закортіло побитися на шаблях*, бо ескадрон одразу зупинився, розсипався, вийняв шаблі і прийняв бій» (стор. 69).

За кілька років по громадянській війні Остюк опиняється, як дипкур'єр, в Парижу. Він не може забути партизанської слави. Над ним тяжать спогади, але не спогади про соціяльну значимість знаменних боїв, а про солодку й запашну червону юшку, «що нею не заллєш ніколи жаги». Смерть і кров набирають привабливих, майже прекрасних рис. Остюк відвідує морг, щоб пригадати славні Успенівські бойовиська. Він розглядає покалічені трамваями, омнібусами трупи й перед ним пливуть «поля жорстоких атак, трупи його партизанів, братські могили в степах, де кружляли вгорі чорні круки й *солодко* (підкреслюємо—Є. А.) пахло травами й мертвим тілом» (стор. 143).

У даному випадку ці патологічні настрої вмотивовані тяжкою хворобою маршала Остюка. Але вони не бренять дисонансом для всієї ідеалістичної концепції автора, який розглядає війну кляс, як спортивну жадобу пригод, кривавих змагань і смерти.

4.

Послідовна націоналістична концепція довершує зображення громадянської війни в романі «Чотири шаблі». Уже в першій пісні, що розпочинає твір, натрапляємо на тезу, яку автор далі розвиває й художньо розшифровує:

> Чудесні дива ходять по морях
> І манять нас і закликають ніжно.
> *Та що нам їхній бунтівливий стяг,*
> *Коли не стяг це нашої вітчизни.*

На перший плян виступає не «бунтівливий стяг», а «стяг нашої вітчизни», цебто не пролетарська революція, а нація. Вислів автора може й можна було б тлумачити інакше, якби його не стверджувала вся дальша система художніх образів і висловів. Проте й сам автор у післяслові свідчить, «що пісні серед прози не зайві».

Революцію розглядає Ю. Яновський, в першу чергу, як визволення нації. Він намагається стерти межі поміж століттями, ототожнити нашу епоху з часами піднесення слави й боротьби козацької. Старовинне Ю. Яновський переплітає з новим так, що важко розібрати де кінчається перше й починається друге. Шахай одружується в запорізькій церкві, де «ікони було змальовано з братчиків будівників, з кошового атамана, з курінних». У такій церкві ставало страшно серед вусатих чорних лицарів, і всі обставини Шахаєвого весілля нагадують тут давню минувшину, яка встала з домовини. Це враження підсилюють самі думки Шахая, що то ототожнює себе з славним козацтвом, то розглядає себе як безпосереднього нащадка їх, як героя, що з пороху доріг підносить їх занехаяну справу національного відродження:

> «Шахаєві приходило на думку царське панування, *уся історія народу — славна, гучна й завше великодушна.* Козаки-сіромахи проходили довгою валкою: всі чеснотники, хоробрі гультяї, морські розбійники, — гордо ступали на великих землях, всі лицарі чести своєї сіромашної й мученики. Максим Залізняк, Семен Неживий, Яків Швачка, Іван Бондаренко — всі славні колії, чисті серця 70-их років XVIII віку, месники за кривду, за бідних. Вони проходили перед Шахаєм, як жорстока пам'ятка, як пересторога, як нагадування про панську віроломність, царську розправу, що опоганення хліба-соли дружнього столу, вони проходили з вирваними ніздрями, з клейнами на лобі, несучи в руках свої голови, напихані гречаною половою, вони пропливали, несучи свої ноги, поклавши на плечі поодрубані руки. Шахай клянеться собі, обходячи церкву, зупиняючись перед святим козацтвом на стінах, клянеться не допустити жалости до серця. Клянеться, що не віритиме нікому, хто лежатиме під його шаблею або сидітиме за його столом. Він клянеться й цілує в плече сивоусого курінного» (стор. 14-15).

Ю. Яновський наводить безліч рівнобіжних подій проміж епохами. Самий виступ Шахаїв якось майже зливається з подіями квітневої ночі 1768 року, коли Залізняк вийшов з ватагою з Матрониного лісу.

Дуже знаменне місце, де письменник протиставить гармошку, «багатоголосу перекупку» (може це символ не національного мистецтва?) кобзі:

> «Струна дає чистий — до божевілля — звук. Коливаються віки, *вузьке коло часу поширюється на все життя всього народу. Рівна, прозора, проста до геніяльности нота з'єднує віки.* (підкресл. моє. Є. А.). Завмирають люди, дрижать їхні плечі від розкритої таємниці... (Стор. 16).

Коли авторові доводиться заперечувати через героя якусь шкідливу ідею, то це він робить не на соціяльному, а національному ґрунті. Клясова правда підмінюється на національну. Прикметна з цього погляду дискусія, що відбувається проміж анархістами Марченкової армії й Шахаєм, який править за носія послідовної революційної ідеології:

— «Надійшов час, — підскочив молодший анархіст, — коли треба всього спробувати. Нехай гинуть міста і села, хай плавають в крові тисячі й сотні тисяч людей. Величних експериментів доба прийшла. Хай божеволіють нетривкі люди, хай божевілля розіллється над землею — така прийшла доба, пора великої анархічної спроби».

Шахай заперечує цю думку в такий спосіб:

«Я—за анархію,—голос останнього не піднісся вище за шепіт, але його всі почули... я — за анархію, за руйнацію всього старого, щоб не могло воно воскрести і відродитися і зацвісти буйніше та смертельніше... Але божевілля нам не треба... експериментів нам не треба. Немає для чого плавати сотням тисяч людей у крові, міста й села хай живуть і відроджують землю. Надія охоплює нас, цілі мільйони людства здригнуться, *повертається на кін історії придушена, але жива нація, вже грізно й тривожно вітають її сурми* (підкреслення моє. *Є. А.)*.

Тут блискуче завуальована клясова суть пролетарської революції й тому анархічна ідея заперечена задля інтересів «живої нації», як чогось суцільного, монолітного, що розвивається й зростає за самостійними, іманентними законами.

Війну проти інтервентів подано в світлі не боротьби кляс, а націй. Бій з ворогами, які виграли світову війну, ніби підносить Україну на один рівень з ними. Партизани борються «до краю, до перемоги, за гідність, яку розбудила в нас велика революція» (стор. 66). Контекст наведеного речення свідчить, що це гідність молодої нації, яка раніше не вміла «до краю думати й до краю діяти». Слово «народ» постійно фігурує в Ю. Яновського. Це віджите, позаклясове поняття, але воно виключно пасує до всієї націоналістичної концепції автора «Чотирьох шабель».

Ідеалістична й реакційна філософія дається в знаки й на другій композиційній частині роману. Маршал Остюк охоче порівнює французьких і українських жінок, виходячи з засад про вічні, абсолютні національні властивості. Він розриває з Льореттою через те, що вона зробила собі аборта. Цей вчинок виправданий законами її народу, але його не може збагнути Остюк, що походить з країни плідних матерей:

«Остюк пригадав своє захоплення з краси парижанок і жахнувся того, що краса та мертва і неплідна. То ходили вулицями трупи, нафарбувавши губи і прикрасивши обличчя. Осміх з'являвся на губах їхніх, але то був осміх, що загине разом з красунями. Та гаркава, граціозна й мила мова не покладається в дитячі вуста, бо діти тисячами котяться з брудних каналізаційних труб дном мутної Сени. «Ні, не треба нам таких жінок, — зідхнув Остюк, — хай живе одвічна страдниця Матір». Підсвідомо хотіти загибелі може тільки нація, яка кінчає історичну путь, — подумав Остюк і йому не стало соромно від такої ідеалістичної думки. Він виглянув у вікно і побачив, як вибігли робітники з майстерень на обід. Декому їсти принесла дружина, дехто розгорнув червону хустку з хлібом, каштанами й жменю винограду»...

Останні два речення не заперечують основної ідеї автора, який переконує нас у біологічній протилежності двох народів, який весь час виходить в ідеалістичної і недіялектичної тези про абсолютні національні властивості, який затушковує клясовий зміст відродження української культури.

5.

Метод матеріялістичної діялектики вимагає специфічного трактування героя. Він не є щось відірване від колективу й всі його вчинки зумовлені його місцем в історичному процесі. Пролетарський письменник повинен показати людину, як рівнодіючу поодиноких прагнень представників її кляси або прошарку. Він повинен показати, як стан клясової боротьби відбивається в індивідуальній психології та детермінує всі переживання й вчинки героя. Героя можна трактувати лише в його зв'язках з суспільством, а саме суспільство через його окремих представників. Тут мусить у системі образів знайти собі вияв основний закон діялектики про одність, тотожність протилежностей, що його так формулює Ленін у записі «К вопросу о диалектике»:

— «*Значит противоположности (отдельное противоположно общему) тождественны: отдельное не существует иначе как в той связи, которая ведет к общему. Общее существует лишь в отдельном, через отдельное. Всякое отдельное (так или иначе) общее. Всякое общее лишь приблизительно охватывает все отдельные предметы. Всякое отдельное неполно входит в общее и т. д. и т. д. Всякое отдельное тысячами переходов связано с другого рода отдельными (вещами, явлениями, процессами). («Ленинский сборник», XII, стр. 325).*

Герой є певна якісна відміна кількісних процесів. Пролетарський письменник повинен показати й довести, що ватажкова психіка лише концентрує в особі те, чого підсвідомо або свідомо прагнуть люди його кляси. Герой у буквальному розумінні цього слова становить ніби фокус, де перехрещується безліч світляних промінів. Але ватажок, створений певним колективом, не залишається пасивним і впливає на масу, тобто *якість знову починає переходити в кількість*. Це, безперечно — лише конечна схема, формула. Митець повинен розгорнути її в складній системі образів, наснажити її конкретним і повнокровним матеріялом.

Зовсім в іншому пляні трактує Ю. Яновський своїх героїв. Він не подає тла, на якому вони зросли. Він старанно одриває їх від клясового ґрунту й примушує їх діяти за іманентними законами. Ми не бачимо детерміновости вчинків Шахая, Остюка, Галета й Марченка. Що примусило їх взятися до зброї опріч власного бажання? У романі нема того колективу, який зумовлював би їх поведінку. Натомість перед нами постають герої, ізольовані від суспільних зв'язків, тобто подані в світлі найпослідовнішого ідеалізму.

Шахай фактично організовує селянську революцію, але ніде не показано чому люди йдуть за ним, чому вони «пестять свою зброю, одрізана, карабіна, чи гостру косу й марять прийдешніми радостями невідомої землі».

Чию волю виконував Шахай? Цього ми не побачимо в романі, де затушкована клясова суть громадянської війни, де автор говорить про весь нарід, про всю націю, про все селянство. Ю. Яновський типовий метафізик. Явища не існують для нього в їх зв'язку, в їх діялектиці. Він їх розгляда одірвано одне від одного. Між героєм і натовпом лежить безодня й ніякого містка через це ідеалістичне провалля не перекинув автор «Чотирьох шабель». Мета партизанів

«була темною й невиразною в такому скаженому тумані, що, ніби море, затопив степ і цю непомітну станцію. Чи є та загадкова земля, до якої простував їхній ватаг, чи нема її за безліччю хвиль таємного та грізного моря? Люди цього не знали, і стояв туман над ними і над станцією, туман ранковий, котрий втроє оманніший за нічну темряву». (Стор. 28).

Шахай не є рівнодіюча поривань колективу. Його образ не становить якісних відмін, що сталися в наслідок переростання кількісних процесів. Це — ізольований геній війни, що веде за собою темну, сліпу масу, яка ладна вмерти й загинути не заради клясової справи, а лише задля свого ватажка. Шахай — новітній Бонапарт, але Бонапарт, що живе на сторінках ідеалістичних історій. Це герой поза масою, поза клясою. Авторову концепцію уточнює сам Шахай в такому романтичному монолозі:

«О, я собі зумів вибрати командирів. Хіба не вмре кожний із них за мене десять разів? А чи повірить хто із моїх, що мене можна подолати? Загіпнотизувавши себе моїм ім'ям, вони робитимуть чудеса. Наче прапор несуть вони мене в серці. Я не такий, як вони? (туманний натяк, абсолютно не розвинутий у всьому романі. Є. А.). Але воля моя не знає меж. Історія запише мене на свої білосніжні сторінки. Ім'я моє Шахай — перемога». (ст. 113).

Ю. Яновський ніде не спроможний піднестися в освітленні героя на височінь твердження діялектики, що «окреме єсть загальне». Він ніде не показує нам людину, як продукт певного суспільного оточення.

Особливо характерна для творчого методу Ю. Яновського друга композиційна частина роману (п'ята й шоста «пісні»). Ми обминаємо її бульварно-авантурний характер, забарвлений містикою дуже невисокого гатунку. Пригляньмося лише до того, як подає тут письменник своїх героїв. Автор прагне відбити добу психологічної реакції, коли минулі бої і «дехто став серед втомної, пустельної, самотньої тиші». Можна думати, що це перші роки НЕП'у викликали стан жорстокої депресії в душах героїв, які не можуть себе згинати», бо їх «загартовано на сталь». Але ніде ми не помітимо тих ниточок, що зв'язують настрої героїв з реальною ситуацією в соціяльному житті. Людська психіка тут абсолютно відірвана від суспільних процесів. Через це вона набирає рис якоїсь цілковитої самостійности й майже містичної самоцінности. Наявний надзвичайно цікавий і характерний, ніби зовнішній, момент перенесення геро їву чуже оточення. Маршал Остюк опиняється в Парижу, а Марченко шукає золота у пів-

нічних снігах Сибіру. Отже автор навмисне одриває героїв від середовища, що обумовило їх складні переживання занепадницького порядку, і подає їх ізольовано серед психологічної (Франція) або буквальної (Сибір) «пустелі». Ю. Яновський виступає тут як послідовний ідеаліст. Він хоче довести, що душевні процеси розвиваються за власними, іманентними законами. Він забуває про твердження Фрідріха Енгельса, що

«диалектика в нашей голове — это только отражение действительного развития, которое совершается в мире природы и человеческого общества и подчиняется диалектическим формам» («Карл Маркс и Фр. Энгельс — «Письма», Редакція В. Адоратского, 1923 г., стр. 295).

Герої Ю. Яновського — абстрактні схеми. Читальник не вірить, що вони можуть жити. Це воскові манекени. Їх поведінка абсолютно не відповідає їх місцю в житті. Вони потрібні письменникові лише для того, щоб виголошувати через них свої ідеї. Тому не-доводиться дивуватись, коли побратим Остюка проповідує ті самі думки про українську націю, що не вміє до краю думати, які в першій частині розвивав Шахай. Реальність образа залишається поза увагою нашого автора й робітник Шахай підчас Успенівської операції в своїй розмові з парляментарями виявляє не тільки глибоке знання героїв французької історії, але й неабиякий хист вишуканого стиліста. Ясно, що це сам письменник говорить устами героя, абсолютно не дбаючи по правдоподібність самого образа. Часто той самий герой висловлює низку цілком протилежних суджень, хоч і відсутні будь-які підстави говорити про реальні причини, що могли спричинитися до зламів у його ідеології. Особливо знаменні з цього погляду публіцистичні висловлювання Остюкового побратина, що борсається між вузько націоналістичними поглядами на долю України й пролетарським ставленням до цієї справи. Механічна сума протиріч у думанні містичного й відірваного від реального ґрунту героя, безперечно, не свідчить про діялектичну будову образу, а лише промовляє за неусталеність світогляду самого автора, за його дрібнобуржуазну природу.

6.

Ми дозволимо собі поверхово зупинитися на стилістиці автора, поправніше на двох її поодиноких елементах. Романтичний стиль знайшов собі тут досить яскравий вияв. Характерна патетична піднесенність мови автора й його героїв. Письменник не від того, щоб використати засіб запитань і тотожніх відповідей в дусі Гоголя:

> «Чи знають вони свою силу і волю, замах клинків своїх, мужність серць і світло очей? Не знають вони ні сили, ні волі, ні мужности серць, ні замаху клинків» (стор. 9).

Дієві особи Ю. Яновського говорять так само неприродньо й патетично з настановленням на зовнішній ефект і красивість:

> «Ми виходимо на дорогу, — раптом почав Шахай, перебивши Галата, дайте мені тільки повінчатися. Як на карточці ми разом. так

і скрізь чотири наших голови не виходять з карточки. Ось ми всі нежонаті йдемо, а сьогодні я повінчаюсь, і всі повінчаємось, і одружить нас із собою далека путь та грізне життя».

Або:

«Ми стоїмо перед дверима історії, ми заходимо до будинку цієї курви, як рівні, ми заходимо як Наполеон і його маршали, як косо окий, кривий хан Тімур, що розмахував мечем на цілу Азію й Европу, як Леонід під Термопілами, що загинув із своїми трьома сотнями, захищаючи стежку до Спарти. «Перехожий скажи, що тут Марченко, Шахай, Остюк і Галат лягли, честь краю боронячи». На кам'яній плиті напише нащадок на місці бою під Успенівкою» (стор. 59).

Яка соціяльна функція риторичних вправ наведеного порядку? Така мова дозволяє затушкувати реальні переживання героїв і їх клясовий зміст. Це димова завіса. Автора, який старанно уникає демонструвати складні суспільні процеси, рятує його стилістика, що справляє зовнішній ефект, але не зобов'язує до ясности й визначености.

Привертає око також, що письменник — навмисне неуважний до соціяльного буття своїх героїв — місцями стає надзвичайно конкретним. Вражає увага до зовнішніх речових деталей. Наприклад, Ю. Яновський подає село напередодні громадянської війни. Він старанно обминає настрої колективу, але раптом чимало місця витрачає на опис страв або того, що продається на ярмарку:

«Осінь, найкраща пора, пахла з усіх підвід. Пшениця, ще не продана стояла в лантухах, і мідяне зерно поллято соняшним блиском. Вози гарбузів, кавунів та яблук, гарби соняшників, фортеці з капусти, буряків, картоплі, вінки цибулі, ще яблука, огірки, баклажани— все, що вродила оброблена гірко земля». (Стор. 10-11).

Знаменно, що такий слушний епізод для показу сільської людности на початку революції, як ярмарок, Ю. Яновський використовує лише для своєрідного натюр-морту.

Ще виразніше соціяльна функція цього, ніби, лише формального засобу, виступає в другому уривку:

«На пісках росте вощанка менша; на воді — конюшина біла, ситник ясноплодний, осока; на скелях—перстач альпійський, шоломниця хмелювата, нечуй-вітер, тонконіг і миколайчики; на степах—чистотіл, чебрець, деревій голий, ковила, хизується грудниця жовта, ширица, серпій променястий та любочки осінні, похитується змійчка— жовта, як кульбаба, тільки висока, головатень степовий; *а слова людська* (підкреснення моє. Є. А.) *росте з єдности та відваги*» (стор. 34).

Натомість в зображенні клясово ґрунту, на якому зросла слава й єдність червоних партизанів, ми маємо низку рівнобіжних до підручника бо-

таніки. Увага Ю. Яновського до речових другорядницьких деталей заступає собою увагу до соціяльних процесів і за функцію свою має їх затушкувати, підмінивши суспільно-значущі комплекси на цілком випадкові й неважливі.

«Чотири шаблі» свідчать про авторову неспроможність подати нашу дійсність. Цей роман викривлює її перспективи, як і перспективи перших років пролетарської революції. Марксівська історична концепція замінена тут через вузько націоналістичну й вульгарно-біологічну. «Чотири шаблі» промовляють про невдалу спробу застосувати метод діялектичного матеріялізму в межах непридатного до цього романтичного стилю. Автор показує себе як ідеаліста й метафізика, що не бачить діялектичного зв'язку проміж явищами й їх руху через єдність протилежностей і «заперечення, заперечення». Особливо відбилося це на демонстрації героїв, які цілком відірвані від реальних суспільних процесів і діють за іманентними законами своєї «душі». Поодинокі стилістичні ознаки слугують наставленню затушкувати клясовий ґрунт, на якому відбувається дія. Все романтичне спрямовання «Чотирьох шабель» відбиває лише письменникове дотермінове невміння реально подати складні ситуації нашої епохи. Сам твір не становить чогось монолітного й являє собою типовий жанровий еклектизм (перша — частина — історичний роман, друга — авантурно-пригодницький, третя — виробничий). Різні й часто протилежні впливи (Бабель, Дж. Лондон тощо) доводять певну письменникову несамостійність. Уся філософська концепція «Чотирьох шабель» й їх ідеалістичний творчий метод показують нам реакційну і дрібнобуржуазну природу одного з найактивніших романтиків «Пролітфронту».

СЕРЕД КНИЖОК ТА ЖУРНАЛІВ

«ВУГІЛЛЯ НА-ГОРА». Уложив Степан Крижанівський. Вид. «Молодий Більшовик» 1931 року. Стор. 69. Ціна 30 коп.

Як перший досвід видання цілевих ударних збірок—«Вугілля на гора» має безперечний інтерес, хоч на жаль має багато хиб.

Уложена в основному із віршів «молодняківців» і початківців, які гуртуються навколо цієї організації та інших—збірка «Вугілля на гора» має три розділи. У першім розділі вміщено пісні, марші і льозунги боротьби за вугілля; в другому—вірші про так би мовити, шляхи комсомольців, виділених на роботу в шахти; у третім.—малюнки побуту шахтарів, досягнень вугільного фронту. Чи справді всі твори цієї збірки—є ударниками, чи вони ідеологічно виразні?

Вірші Івана Каляннікова—*«Гасла робітничого Донбасу»* (з першого розділу) не цілком виразні.

Крім маршів Івана Гончаренка у першому розділі виділимо цілком задовільну пісню. Я. Гримайла—*«Ударницька комсомольська»* і залик Ол. Роховича *«Ударній бригаді ім. «Комсомольця України»*.

Другий розділ далеко слабкіший ніж перший. В багатьох віршах, уміщених тут приковують увагу ідейно тематичні хиби.

Я. Цапир, приміром, у вірші *«Буду там»* захопився надто непотрібним шапкозакидуванням. Ф. Кириченко з неменшим «успіхом» сентиментальничає.

Але особливо невдалий вірш В. Баска—*«На шахти»*.

Віршів, щоб справді були цінні,—у другому розділі немає. Але ж у третьому таких кілька є. Передусім покажемо дві речі М. Шеремета—*«Бюлетень з вільного фронту»* і *«Матеріял в РСІ»*. Із творів початківців відзначимо вірші П. Новака *«Проходка № 1»*:

— Борись за вугілля, врубовок стук.
За новий, механізований Донбас
(52 стор.)—

недвозначно заявляє Новак.

Виразність вірша Новака заслуговує, безперечно, на позитивну оцінку.

О. Гавриленко місцями пасивно естетизує свої враження.

А ще один автор початківець. В. Мироненко малює побут шахти так, ніби то революція там не зробила ніяких змін:

Це, що ми відзначили, не дає всіх хиб, які має збірка «Вугілля на гора». В ній подекуди натрапляємо на неписьменні рядки, після яких ідуть естетично-«красиві», ніби підсолоджені. Це стосується переважно твору І. Вергана—«Довбать і гріть». Тематично він цілком витриманий, але його псують згадані вже хиби (*«Гармошковим ситцем дорогу слали з перону нам»*—43 стор.; пресловуті естетицькі рядки)—*«А день вересневий прозорий кришталем упав у степ»*—44 стор).

Хиб цих можна було б позбутись, коли б уважно проредагувати. Хоча й такою ця збірка має інтерес і значення, як перший досвід видання цілевих ударних збірок. Ідеологічних зривів збірка має три-чотири і в цілому вона ідеологічно цілеспрямована, має багато льозунгів і показів конкретних ділянок у боротьбі за вугіль.

Г. Г.

М. ТАРДОВ. Шанці. Державне Видавництво «На варті». 1930 стор. 359. Ціна 1 крб. 20 коп.

До цього часу в українській літературі ми маємо зовсім обмаль творів, що малюють імперіялістичну війну. Коли за кордоном романи на «воєнні теми» виходять десятками, коли книжки такого роду заполонили закордонний книжковий ринок, у нас про світову війну написано досі злочинно мало. Нема чого казати, що дати саме тепер такі твори потрібно, особливо для юнацтва, яке про «бійню народів» може почути тільки з оповідань.

Книжка Тардова охоплює події 1915—1916 року на русько-австрійському фронті. «Шанці»—це записки салдата, що їх подано

від першої особи. Автор, здається, ніби не надає літературного значення своєму творові. Може через це він скромно не поставив на титульній сторінці визначення «роман». Але записки ці, «зошити»,—безперечно виростають із звичайних «вражінь» у художній твір чималого значіння. Художність його моторошній простоті, в змалюванні «шанців», у змалюванні настроїв і психології «сірої скотинки», пригнаної царатом на убій, під австрійські гарматні. У Тардова немає, звісно, пацифістського забарвлення, немає вболівання про загально-людське страждання—події в нього мають досить виразний соціяльний ґрунт, через це й увесь твір має гостру клясову настанову.

Тардов прекрасно знає фронтовий побут, шанці, він подає безліч незабутніх, яскравих сцен, моментів. Читач ніби мандрує з автором через вогонь і страхіття імперіялістичної різанини. Як живі, встають окремі герої «Шанців»—Хіжняков, Чревов, Рязанцев... Але це тільки окремі постаті; герой у книжці один—це «сіра скотинка» в салдатській шинелі, це—салдатська безправна маса.

Гарячою щирістю, моторошною простотою віє від сцени бою під землею, атаки, прикутого ланцюгом до кулемета австрійського кулеметчика, що збожеволів, сцени катування салдат на фронті різками. Вражіння поглиблюється від гарячої правдивости оповідання, за ним почувається автор, що все це пережив сам, усе це спостерігав на власні очі. Різки на фронті це, між іншим, для нас нове в літературі про імперіялістичну війну.

Цікаво описує Тардов національне переслідування на фронті. Жахом віє від долі єврейсько-польського загону «зрадників» «жидів», що їх обезброєних тримали царські офіцери під вогнем австрійців. Змальовано в «Шанцях» спроби запільної революційної роботи на фронті, що унеможливлювалась частим перекиданням частин з одного місця до другого, змінністю людського складу і т. інш.

Роман закінчеться подіями перед лютневою революцією.

«Уривається терпець.
Салдат уже не мовчить.
Війна зорала ґрунт.
Залізо розпеклося...
Тільки хто гостритиме різець?
Хто?»

І з цього закінчення можна вбачати, що автор має намір в другій книзі показати тих, хто вдарить по розпечному заліз важким молотом.

З хиб твору треба зазначити місцями кострубату, не відточену мову та часом невміле оперування художніми образами. Кепсько те, що автор не дав назов окремим розділам, замінивши все сухим рахунком «зошитів». Ці хиби автор мусить виправити в другому виданні, бо «Шанці» треба перевидати по «Бібліотеці молодого робітника» збільшеним тиражем.

О. Кін.

ДНІПРОВСЬКИЙ І. — Анатема. Оповідання. ДВУ, 1930. Стор. 112. ціна 40 коп.

«Вертер з партійним квитком», так влучно схарактеризував Я. Савченко письменницьку творчість І. Дніпровського. Ця характеристика має силу й до сьогоднішнього дня. Революціонери-комуністи потрапляють у кохання, як муха в тенета до павука, і гинуть. Це основний лейтмотив усієї творчости І. Дніпровського. На цей раз він теж залишається вірний собі.

В новому своєму оповіданні «Анатема» він подав образ чекістки, яку захопили петлюрівці разом зількома її товаришами та старим партійцем — правдистом. Найбільше уваги віддано центральній постаті оповідання «Анатемі». Її образ, психологічні переживання подано на тлі перипетій бандитської розправи з комуністами.

Отже, самий сюжет оповідання бере автор з героїчного минулого, відтворюючи один з моментів клясової боротьби на Україні й диференціяцію рушійних сил та національний антагонізм.

До такого відповідального завдання Ів. Дніпровський підійшов, як романтик, своєю тенденцією згубного кохання.

Всі персонажі наділені надлюдськими прикметами. Анатема, відома своєю жорстокістю, має волосся надзвичайно магічної сили. Старий правдист Шестопьоров—іконописний революціонер, до якого всі ставляться з побожністю. Його зовсім не показано в поточній роботі серед мас.

Бандити, що розправляються з комуністами, є відгомін літературних образів — Командор тощо.

Неминучий для оповідань І. Дніпровського образ комуніста, що зазнав поразки в коханні—Фролов. Він тут епізодичний, блідий і мовчазний після невдалого освідчення Анатемі.

Дніпровському властива психологічна мотивація дій, з якою йому вдається впоратися. Вдала сцена допиту Анатеми.

Проте є органічна хиба композиції, це моменти випадковости. Випадково козаки забули, що заарештували Анатему, випадково лишилася в Анатеми зброя, випадково Козунок врятовує Анатему своєю саможертвою. Немає злютованости й реальної мотивації окремих епізодів, бо автор романтик.

Романтично піднесений стиль цілком гармонує з романтизацією персонажів.

Для Дніпровського прикметна тавтологія епітетів, метафор та інших засобів емоційного підсилення вислову.

«Ішла вона чутко, бистро, поривчасто»... (стор. 57).

«Вона в одну мить обскочила город, пронизала його свистом і топотом, прошуміла галопом, кадриллю»... (стор. 98).

Треба ще відзначити перебільшену фіксацію, в дужках, психологічних моментів, які свідчать про психологізацію.

Загалом оповідання не справляє враження довершености. Як романтика минулого, воно має позитивне значення, але романтичне трактування зменшує його вагу.

Ів. Оришкевич.

4) Вище прапор електрифікації. Дніпрельстан.

5) За соціялістичну перебудову села, за суцільну колективізацію, за ліквідацію куркуля, як кляси.

6) Дайош трактори на соціялістичні лани.

7) За культурну революцію, за нові кадри, за культурне піднесення мас.

8) Перемога соціялізму в СРСР—перемога світової революції.

9) Червона армія на сторожі соціялістичного будівництва.

10) Доки буде поневолена Західня Україна?

11) Робітник-ударник літературу.

У «Літрапорті» взяли участь 120 поетів та письменників (з них 31 ударників—робітників, які малюють реконструктивну добу та соціялістичне будівництво у місті й на селі.

Рапорт упорядкували П. Кривенко та Б. Клебанів, за редакцією С. Пилипенка та Ів. Лакізи.

Оформлення Василя Єрмілова та І. Письменного.

Рапорт роздано всім делегатам 12-го з'їзду рад. Крім того рапорт поступив у продаж. Оформлено «Літрапорт» дуже вдало. вміщено портрети всіх письменників. які взяли в ньому участь.

Весь гонорар за матеріял, що вміщений у «Літературі», автори віддали до фонду збудування дирижабля «Клим Ворошилов».

Ціна «Літрапорту» в окремому продажі—5 карб.

ВЕЧІР ТВОРЧОСТИ ПОЕТА СТ. КРИЖАНІВСЬКОГО

В перших числах березня ц. р. на літфаці Інституту Педпрофосу в Харкові гурток «Літературознавства й критики» влаштував літературну вечірку з розглядом творчости молодняківця Ст. Крижанівського, зокрема його збірки «Енергія». В цій вечірці брали участь члени ВУСПП та «Молодняка», т. т. Доленго, А. Клоччя, В. Єрохін, К. Давид, Ів. Гончаренко та інші.

Вечірку було спрямовано на широку аналізу поетичної творчости Ст. Крижанівського, його основної тематики, художніх засобів тощо.

Зі вступним словом про характеристику збірки «Енергія» виступив від літорганізації «Молодняк». Тов. К. Давид, який зазначив, що у творчості Крижанівського видно певний творчий зріст, як поета. Яскраво відбивається в поезії правильне пролетарське сприймання дійсности. Автор виразно уявляє свою програму, як поета, що своєю творчістю має служити соцбудівництву.

Основні хиби показано такі: дуже мало конкретної клясової загостреностн в поезії. Захоплення темою будівництва, без відтворення конкретного клясового будівника пролетаря. Замала політична загостреність, а поруч переборщення суб'єктивного ліризму. Закінчуючи, зазначив, що попри всі ці хиби, збірка «Енергія» є свіжий вступ Ст. Крижанівського в літературу.

Після доповіді тов. Крижанівський зачитав свої останні поезії.

В обговоренні брали участь т.т. Терновський, Клоччя, Фомін, проф. Булаховський. Павлій. Доленго, Мойсеєнко, П'ятківський. Єрохін.

Основні моменти, на яких спинялись в обговоренні, це слабка окресленість тем, але здебільша пояснюють тим, що поет ще шукає засобів оформлення актуальної тематики, замало політичної окреслености й конкретности змісту в багатьох віршах, часткове відставання форми від змісту. Подруге, в збірці «Енергія» недосконало засвоєно діялективний підхід до теми. ще не досить навчився поет фіксувати нашу сучасність в рухові, в дії. Потретє, значна перевага ліричних суб'єктивнізованих настроїв у цілій поезії.

Особливо характерний виступ був виключеного з «Молодняка» тов. П'ятківського. який намагався апелювати до авдиторії свої «розходження» з «Молодняком», нападаючи на молодняківську поезію, загалом виходячи зі своїх «перевальських» позицій.

В заключному слові т. К. Давид подав виразну настанову щодо визначення становища сучасної поезії. Гостро виступив проти тенденцій та спроби деяких т.т. назвати Ст. Крижанівського тільки потенціяльним пролетарським, або ще більше «щирим» поетом.

Не дивлячись на те, що Ст. Крижанівський був під впливом гірших ідеологічно сторін творчости Бажана тощо, а особливо

Плужника, все таки Крижанівський є безперечно наш пролетарський, комсомольський поет, в якого виразна клясово-пролетарська творчість перемагає й переможе невиразні розпливчаті лірико-суб'єктивістичні поезії.

Н. Моісеєнко

КОНФЕРЕНЦІЯ «МОЛОДНЯК» ЗАПОРІЖЖЯ — ДНІПРЕЛЬСТАНУ

На терені Запоріжжя, де розгортаються такі величезні будівництва, як Дніпрельстан, промислові та агрокомбінати навколо нього, «Комбайнбуд», соціялістичне місто «Велике Запоріжжя»,—відбулася літературна конференція.

11—12-го березня ц. р. відбулася 1-ша конференція організації пролетарських, комсомольських письменників «Молодняк» Запоріжжя-Дніпрельстану, вкупі з робітниками-ударниками, призваними до літератури, об'єднаними в літературно-рецензентських гуртках підприємств. Це перша конференція не тільки літорганізації «Молодняк», це взагал. 1-ша літературна конференція на терені велетенських будівництв п'ятирічного пляну.

1-ша конференція працювала за таким порядком денним:

1. Культурна революція та завдання комсомолу *(доп. МК ЛКСМУ Д. Фальків кий).*

2. Пролетарська література в реконструктивний період і завдання літорганізації «Молодняк»—*(доп. ЦБ «Молодняк» К. Давид).*

3. Звіт бюра «Молодняк» Запоріжжя-Дніпрельстану *(доп. юр. Костюк).*

4. Вибори бюра та ревкомісії.

Вся конференція пройшла під гаслами призову робітника-ударника до літератури та консолідації всіх пролетарських, літературно-мистецьких сил Запоріжжя. Під гаслами консолідації всіх пролетарських, літературних кадрів стовідсоткового повороту літорганізації лицем до виробництва, до промфінпляну. Під гаслами непримеренної боротьби за Ленінське розв'язання національної політики партії більшовиків, за високу якість і ідейну чистоту пролетарської літератури—поставленої на рівень завдань доби соціялістичної реконструкції, доби розгорнутого наступу соціялізму на всьому фронті:

До конференції й на конференції, організація перевела велику боротьбу проти т-зв. «струмівщини», протиміщанських, богемських й антипролетарських тенденцій серед початківців непролетарського складу.

Ряд фактів, викритих серед вичищеної частини початківців, як хуліганство і навіть писання контреволюційних епіграм на п'ятирічку й промфінплян говорить про те, що клясова боротьба в низових літорганізаціях проходить теж досить загострено, а це у свою чергу вимагає мобілізації всіх сил на боротьбу проти вилазок клясового ворога.

Тільки корінна перебудова роботи, ще більше наближення до виробництва, призов ударника, комсомольця до літератури, висунення нового робітничого творчого активу, керівництва, все це у великій мірі забезпечить чистоту лав і чистоту творчої роботи.

Проти буржуазних меншовицьких теорій в сучасному літературознавстві, проти «право-лівих» опортуністів у теоретичній і художній практиці пролетарської літератури.

Конференція надіслала вітальні телеграми до ЦК ЛКСМУ, секретаріяту ВУСППу та Центрального Бюра «Молдняка». У телеграмі до ЦБ, конференція, вітаючи напостівське керівництво Всеукраїнської організації пролетарських, комсомольських письменників, дала обіцянку, що «Молодняк» Запоріжжя-Дніпрельстану надалі буде боротися під напостівськими прапорами за здійснення в найкоротший історичний термін гегемонії пролетарської літератури.

На конференції обрано Бюро та ревізійну комісію «Молодняк» Запоріжжя-Дніпрельстану. Члени Бюра: т.т. *Юр. Костюк, Мик. Шпак, К. Бедзь* (робітник-ударник паровозо-ремонтного заводу). Кандидати:—т.т. Сеник, Нудель (робітник-ударник заводу «Комунар»). Члени ревізійної комісії:—т.т. *Клебанов, Шамес,* (робітник-ударник заводу «Комунар»), *Бліновський.*

Всі доповіді 1-шої конференції «Молодняк» Запоріжжя-Дніпрельстану та резолюції по них будуть видані окремою збіркою

РЕЗОЛЮЦІЯ СЕКРЕТАРІЯТУ БелАПП'у з 1-XII-30 р.

Білоруська асоціяція пролетарських письменників надзвичайно обурена діяльністю контрреволюційної організації Білоруських націонал-демократів. Чорна зграя колишніх білих міністрів, офіцерів, царських чиновників і буржуазних інтелігентів, прикриваючися брехливими наговорами про бажання працювати під керівництвом Радянської влади й Комуністичної партії, ховаючи свою контрреволюційну національ-демократичну суть, не покидаючи своєї шкідницької роботи, готувала знищення диктатури пролетаріяту через організацію інтервенції, готувала реставрацію буржуазного ладу. Ці контрреволюціонери готували неволю робітникам і основним масам селянства в ім'я інтересів куркульства і буржуазії. Замість Радянської Білорусі, де робітники, в союзі з основними масами селянства, при братній допомозі трудящих СРСР, нечувано швидкими темпами будують соціялістичне господарство і свою національну формою і соціялістичну змістом культуру, будують нове життя,—білоруська контр-революційна національ-демократія готувалась відновити буржуазну фашистську колонію західнього капіталу.

Вони хотіли ідеологічно впливати на маси молоді, вони пролазили до органів Наркомосвіти, у школи і досліді інститути, звідціль пробували затуманити клясову свідомість мас. Вони висовували старих буржуазних, національ-демократичних спеців і пробували перешкодити висуватись здатнішим молодим кадрам з робітників трудящого селянства. Вони пролізли до органів Білоруського державного видавництва, щоб звідтіль вести боротьбу проти Білоруської пролетарської літератури і соціялістичної культури. Вони пролізли до рад літературних організацій і театрів і звідтіль намагалися дезорганізувати й шкодити розвиткові пролетарського мистецтва й літератури. Національ-демократам пощастило навіть поширити свій уплив і на окремих слабкіших членів БілАПП'у. В галузі мови вони орієнтувалися на засмічування білоруської мови полонізмами й незрозумілими новотворами й систематично переслідували всякі нові радянські слова, маючи за мету відірвати білоруську культуру від пролетарських культур інших народів СРСР. Вони ідеалізували минувшину, висовували льозунг орієнтації на буржуазний Захід, щоб відірвати розвиток білоруської культури від пролетарського шляху, щоб скерувати цей розвиток у річище буржуазної, націоналістичної культури.

Вони були виразниками інтересів куркульства і буржуазії, маскуючись розмовами про єдність білоруської нації, щоб притупити клясову чуйність трудящих до своїх ворогів,—і ця зграя білоруських контр-революційних національ-демократів на ділі єдналися з запеклими ворогами білоруської нації, російськими чорносотенцями, польськими поміщиками й фашистами. За часів царату й керенщини теперішні «незалежники» не йшли далі «куцої автономії» Білорусі у складі російської капіталістичної держави. За часів Денікіна вони були за «єдину, неподільну», а недавно тихо потискали руку монархістові і великодержавникові Карському. В минулім вони прославляли кайзера Вільгельма і преклонялися перед Пілсудським, а недавно вели таємні переговори з агентами польського фашизму і прославляли на сторінках радянських видань фашистського агента Луцкевича.

Машкару з білоруського контр-революційного національ-демократизму зірвано. Справжнє лице ворога виявлено. Трудящі БРСР, які героїчно боролися проти царату, проти німецьких польських окупантів, — знайдуть сили, щоб змести на смітник історії нікчемний білоруський націонал-демократизм, разом з його союзниками і оборонцями.

Білоруська Асоціяція Пролетарських Письменників, яка з перших днів свого заснування вела боротьбу проти білоруського національ-демократизму, у відповідь на контрреволюційний замах білоруських націонал-демократів, ще активніше й послідовніше буде творчістю й громадською роботою боротися за генеральну лінію Комуністичної партії;

Висвітлювати перед трудящими масами контр-революційну суть білоруського націонал-демократизму в усіх його виявах;

Творчістю і працею зміцняти обороноспроможність нашої країни.

Ще непримиренніше ставитись до націонал-демократичних хитань у лавах БілАПП'у, до націонал-опортуністів примиренців, цих фактичних агентів контр-революційного націонал-демократизму в своїх лавах.

Рішуче очищати свої лави від націоналдемократичних елементів і від одвертих чи замаскованих їхніх прихильників.

Виявляти і забезпечувати умови розвитку робітників-письменників початківців, втягати їх до своїх лав, ще ширше розгортати заклик робітників-ударників до літератури; організовувати десятки літературних гуртків, студій, семінарів, виховувати нові кадри пролетарської літератури.

Ще міцніше гуртувати свої лави, ще дужче налагоджувати міцний зв'язок між БілАПП'ом і пролетарською літературою СРСР, а також з революційною і пролетарською літературою всього світу, щоб своєю творчістю і працею бути поборниками справи інтернаціональної солідарности трудящих, їхньої спільної боротьби за всесвітній Жовтень.

Геть контрреволюційний білоруський націонал-демократизм, агентуру Західнього імперіялістичного фашизму!

Геть опортуністів примиренців, підголосників націонал-демократизму!

Хай живе КП(б)Б, проводир трудящих Радянської Білоруси!

Хай живе Інтернаціональна єдність усіх національностей і їхня спільна боротьба проти своїх ворогів, незалежно від її національного офарблення!

Хай живе білоруська пролетарська література!

Хай живе О. Д. П. У., славетний вартовий Жовтневих перемог!

Секретаріят БелАПП'у

Я. Лімановський, Р. Мурашка, П. Галавач, М. Лінков, Іл. Барашка, В. Сербента, М. Мислінський, Сенкевич, Дунець.

ПОШИРЕНЕ ЗАСІДАННЯ ЦБ «МОЛОДНЯКА»

30-III—2-IV-31 року відбулося поширене засідання ЦБ «Молодняка». ЦБ розглянуло резолюцію Бюра ЦК ЛКСМУ на доповідь «Молодняка» та сконструювало секретаріят «Молодняка».

В своїй резолюції ЦБ цілком і повністю приєднується до резолюції Бюра ЦК ЛКСМУ. Всі товариші одностайно відзначили недоцільність організаційного об'єднання «Молодняка» з ВУСПП'ом, недоцільність ліквідації «Молодняка» на даному етапі розвитку пролетарської літератури.

Утворено секретаріят «Молодняка» з 11 чоловіка. До секретаріяту ввійшли персонально такі товариші: Коваленко, Усенко, Гончаренко, Клоччя, Мускін, Саченко (Київ) К. Давид. Корнійчук Ол., Мізюн Г.

На найближчому засідані ЦБ до секретаріяту буде введено двох робітників-ударників, призваних до пролетарської літератури.

Ухвалено скликати конференцію «Молодняка» на 1 червня. Восени передбачається скликати II Всеукраїнський З'їзд «Молодняка», що буде приурочений до п'ятирічного ювілею літ. організацій.

Редагує—Редколегія

Відпов. редактор—К. Турган